

NOU

Norges offentlige utredninger **2000: 4**

Om grunnlaget for inntekt- soppgjørene 2000

Rapport nr 1, 2000 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene
Avgitt til Arbeids- og administrasjonsdepartementet 21. januar 2000

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2000

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene ble ved kongelig resolusjon av 25. juni 1999 gjenoppnevnt for perioden fram til 30. september 2003. Utvalgets mandat ble holdt uendret fra den forrige gjenoppnevningen i 1994: «Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal bl.a. kunne utarbeide prisprognoser.

Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeids- og administrasjonsdepartementet.»

Ved gjenoppnevningen ble utvalget utvidet med Akademikernes Fellesorganisasjon, Akademikerne og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, på arbeidstakersiden og med Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon og Kommunenes Sentralforbund på arbeidsgiversiden. Av de tidligere medlemmene gikk Norges Bondelag/Norsk Bonde- og Småbrukarlag (fellesrepresentant) og Norges Fiskarlag ut av utvalget.

Administrerende direktør Svein Longva, Statistisk sentralbyrå, ble gjenoppnevnt som leder av utvalget. Som andre medlemmer ble oppnevnt:

Avdelingsleder Stein Reegård, Landsorganisasjonen i Norge

Direktør Olav Magnussen, Næringslivets Hovedorganisasjon

Avdelingsleder Bjørn Tore Stølen, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Sjeføkonom Lars E. Haartveit, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon

Rådgiver Bente Svendsgam, Kommunenes Sentralforbund

Forhandlingssjef Lars Erik Wærstad, Akademikernes Fellesorganisasjon

Generalsekretær Tove Storrødvann, Akademikerne

Ekspedisjonssjef Øystein Olsen, Finansdepartementet

Ekspedisjonssjef Bernhard Nestaas, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

I samsvar med tidligere praksis deltar leder og medlemmer med rådgivere.

Det tekniske beregningsutvalget legger med dette fram sin rapport foran inntektsoppgjørene i 2000. Den gir i stor grad oversikt over de samme områder som utvalgets rapporter foran inntektsoppgjørene i de senere år. Det gjelder utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurransevne. Det gis dessuten en omtale av verdensøkonomien og norsk økonomi. Som tidligere gis det anslag for prisutviklingen i inneværende år.

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Øystein Gjelsvik og Ellen Horneland, Landsorganisasjonen i Norge, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Albert Johansen, Akademikernes Fellesorganisasjon, Kine Eide, Akademikerne, Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Ivar Jørgensen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Eirik Solberg, Kommunenes Sentralforbund, Gisle Frøiland, Statistisk sentralbyrå og Kjetil Berner, Finansdepartementet.

Oslo, 21. januar 2000

Svein Longva Leder

Lars Haartveit

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

Øystein Olsen

Stein Reegård

Tove Storrødvann

Bjørn Tore Stølen

Bente Svendsgam

Lars Erik Wærstad

Tormod Belgum, Arbeids- og administrasjonsdepartementet (sekretariatsleder)

Tone Tønnessen, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Jens-Oscar Nergård, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå

Camilla Birkeland, Finansdepartementet

Tom-Andre Johansson, Finansdepartementet

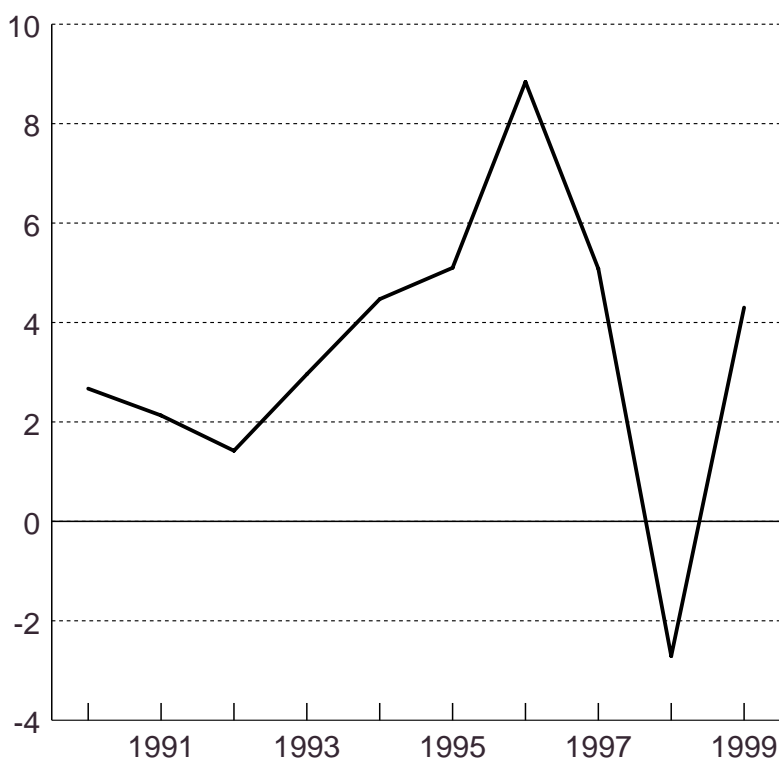
Kapittel 1

Den samlede inntektsutviklingen

- Økt oljepris bidro i 1999 til at disponibel realinntekt for Norge økte med anslagsvis 4,3 prosent fra 1998 til 1999. Redusert oljepris og nedgang i petroleumsproduksjonen var de viktigste faktorene bak et markert fall i 1998, etter klar og til dels meget sterk vekst tidligere på 1990-tallet. Mens produksjonsutviklingen bidro markert til veksten i disponible realinntekt for Norge i alle årene i perioden 1990-98, ser det ikke ut til at den har gjort det i fjor. I marked-srettet virksomhet i Fastlands-Norge har lønnskostnadene som andel av faktorinntekt økt gjennom de seks siste årene. Ifølge Beregningsutvalgets anslag økte andelen med 1,7 prosentpoeng fra 1998 til 1999, og var da oppe i 72,6 prosent, som er den klart høyeste lønnskostnadsandelen på 1990-tallet.

1.1 Disponibel inntekt for Norge

Etter flere år med sterk vekst i *disponibel inntekt for Norge* var utviklingen meget svak fra 1997 til 1998. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var økningen bare 6 milliarder kroner. Kraftig økning i oljeprisen bidro til en markert økning i 1999. Beregningsutvalget anslår økningen til vel 60 milliarder kroner som er på linje med gjennomsnittet for årene 1994 til 1997.

Figur 1.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.1: Inntektsutviklingen i Norge. Milliarder kroner (løpende priser)¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ²
Bruttonasjonalprodukt	722,7	763,4	784,9	823,7	867,6	928,7	1016,6	1089,0	1107,1	1184
- Kapitalslit	124,4	127,7	131,8	137,6	142,7	150,3	157,5	166,4	180,9	191
= Nettonasjonalprodukt	598,3	635,7	653,2	686,1	724,9	778,5	859,1	922,6	926,2	993
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-21,5	-25,3	-17,5	-19,8	-15,4	-11,9	-11,7	-10,9	-6,8	-10
= Nasjonalinntekt	576,8	610,4	635,7	666,3	709,4	766,6	847,4	911,7	919,4	983
+ Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-7,5	-7,9	-9,0	-9,5	-12,2	-13,1	-9,7	-10,0	-12,0	-15
= Disponibel inntekt for Norge	569,3	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	901,6	907,4	968

*Foreløpige tall.

1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Etter at *disponibel realinntekt for Norge* for første gang på 1990-tallet falt fra 1997 til 1998, var det i 1999 igjen markert vekst. Beregningsutvalget anslår økningen i fjor til 4,3 prosent, mens nedgangen i 1998 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 2,7 prosent. Veksten i 1999 ser ut til å ha vært om lag 1 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for de foregående 10 årene.

Tabell 1.2: Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Endring fra året før									
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 *	1998 *	1999 ²
<i>Vekst i disponibel realinntekt</i>	2,7	2,1	1,4	3,0	4,5	5,1	8,8	5,1	-2,7	4,3
<i>Bidrag til vekst, prosentpoeng: ³⁾</i>										
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ⁴⁾	0,8	2,3	1,8	0,2	2,1	1,4	2,0	0,7	-0,9	-0,3
Produksjonsvekst i øvrige næringer ⁴⁾	1,6	1,4	2,2	3,0	4,5	2,9	3,6	3,9	2,6	0,3
Endring i bytteforholdet	0,7	-0,9	-3,8	0,1	-2,4	0,2	2,8	0,5	-4,7	4,9
Herav prisutviklingen på råolje og gass	1,7	-1,8	-2,1	-0,1	-1,8	-0,9	3,2	0,1	-4,8	4,3
Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	-0,4	-0,6	1,2	-0,4	0,3	0,5	0,5	0,1	0,3	-0,6

*Foreløpige tall.

1) Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

2) Beregningsutvalgets anslag.

3) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

4) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

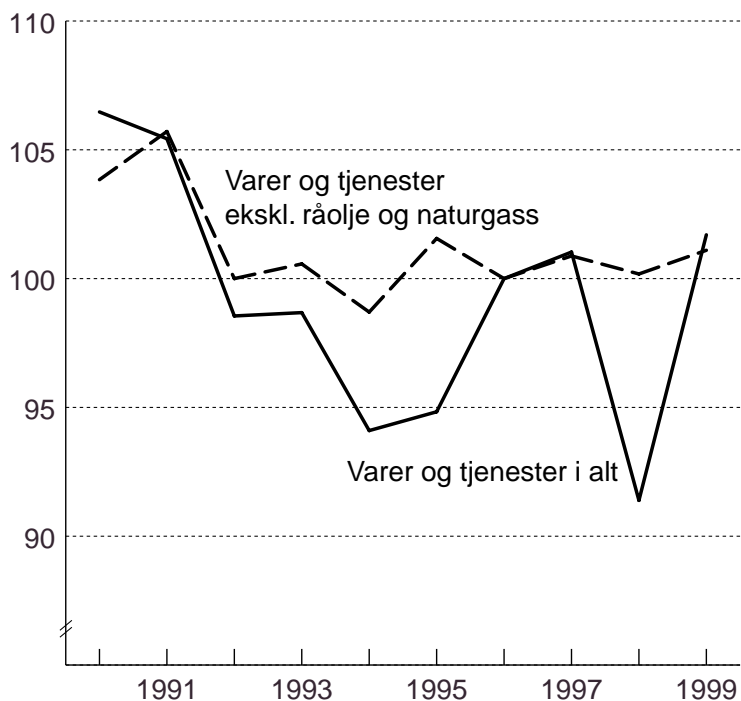
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsvekst er oppdelt i petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

I årene 1990-97 har bidragene fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten* til veksten i disponibel realinntekt for Norge vært store, om lag 1/3-del av det samlede bidraget fra produksjonsveksten i hele økonomien. I 1998 var det for første gang på 1990-tallet nedgang i petroleumproduksjonen og bidraget kom ned i -0,9 prosentpoeng. I 1999 ser nedgangen i petroleumproduksjonen til å gi et vekstbidrag på -0,3 prosentpoeng.

I 1999 ser *produksjonsveksten i øvrige næringer* til å ha gitt et ubetydelig bidrag til veksten i disponibel realinntekt for Norge, etter å ha gitt markerte vekstbidrag i de foregående seks årene. Beregningsutvalget har anslått bidraget i 1999 til 0,3 prosentpoeng som er det klart laveste på 1990-tallet. Høyeste bidrag fra produksjonsveksten i disse næringen på 1990-tallet finner en i 1994 med et vekstbidrag på 4,5 prosent.

Oljeprisutviklingen har vært helt dominerende for utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet i de siste to årene. I fjor førte økte oljepriser til at utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet bidro markert til veksten i disponibel realinntekt for Norge. Beregningsutvalget anslår vekstbidraget til 4,9 prosentpoeng, som innebærer en reversering av det negative bidraget reduserte oljepriser sørget for året før.

Figur 1.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 1996=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Overskudd i Norges driftsbalanse overfor utlandet gjennom hele 1990-tallet har medført en stadig reduksjon i Norges nettogjeld, og Norge kom i 1996 over i en netto fordringsposisjon. I tråd med denne utviklingen har vekstbidragene fra endringene i rente- og stønadsbalansen i de senere årene gjennomgående vært positive. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var bidraget i 1998 på 0,3 prosentpoeng. For i fjor anslår Beregningsutvalget imidlertid at bidraget fra endringene i rente- og stønadsbalansen var -0,6 prosentpoeng. Forverringen henger blant annet sammen med at utlendingers investeringer i Norge vært konsentrert om rentebærende objekter, mens norske plasseringer i utlandet i større grad er preget av aksjekjøp. Dermed vris Norges nettoavkastning fra renter og over til utbytte og kursgevinster. Denne effekten forsterkes av den økte rentedifferansen mellom Norge og utlandet som oppsto i 1998. Løpende rentebetalinger registreres i likhet med utbytte som en del av rente- og stønadsbalansen, mens kursgevinster skal inngå i posten omvurderinger i kapitalregnskapet.

1.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Lønnsoppgjør og annen lønnsdannelse dreier seg om å fordele verdiene som arbeidskraften og kapitalen sammen frembringer. *Faktorinntekten* gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt beregnes som nettonasjonalprodukt (eller nettoproduktet for en næring) fratrukket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og driftsresultat. Beregningsutvalget anslår at faktorinntekten for økonomien som helhet økte med 7,2 prosent etter om lag 0-vekst året før. Forløpet domineres av utviklingen i petroleumssektoren: Faktorinntekten for økonomien eksklusive petroleumsvirksomheten, økte i 1998 med 7,6 prosent, mens Beregningsutvalget anslår veksten i 1999 til 2,4 prosent.

Etter at veksten i de samlede *lønnskostnadene* i Norge har økt fem år på rad, anslår Beregningsutvalget at veksten gikk ned fra 9,5 prosent i 1998 til 5,5 prosent i 1999. Dette var en følge av at både lønns- og sysselsettingsveksten ble redusert. Etter at *driftsresultatet* for økonomien som helhet falt kraftig i 1998, var det i fjor en markert økning. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport ble nær halvert fra 1997 til 1998, men dette ser ut til nesten å ha blitt reversert i fjor. Ifølge Beregningsutvalgets anslag falt driftsresultatet for de øvrige sektorene med 7,7 prosent i fjor, etter en økning på 2,0 prosent året før.

Tabell 1.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner¹⁾

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 *	1998 *	1999 ²⁾
Nettonasjonalprodukt	598,3	635,7	653,2	686,1	724,8	778,4	859,1	922,6	926,2	993
- Netto produksjonsskatter	78,3	82,5	87,4	94,0	104,9	118,1	129,8	142,8	147,3	158
= Faktorinntekt	520,0	553,2	565,8	592,1	619,9	660,3	729,3	779,8	778,9	835
- Lønnskostnader	357,2	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,4	557,6	588
= Driftsresultat	162,8	179,2	177,7	195,8	204,1	220,2	258,7	270,4	221,2	247
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	51,6	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	111,2	58,8	97
= Driftsresultat i øvrige sektorer	111,2	125,9	126,1	143,1	148,4	159,4	156,2	159,3	162,5	150

*Foreløpige tall.

1) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.4: Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ¹
Nettonasjonalprodukt	7,0	6,3	2,7	5,1	5,7	7,4	10,4	7,4	0,4	7,2
Faktorinntekt	7,9	6,4	2,3	4,6	4,7	6,5	10,4	6,9	-0,1	7,2
Lønnskostnader	3,8	4,7	3,8	2,1	4,9	5,8	6,9	8,2	9,5	5,5
Driftsresultat	18,1	10,1	-0,8	10,2	4,2	7,9	17,5	4,5	-18,2	11,7
Driftsresultat i olje- og gasutvinning inkl. tjenester og rørtransport	44,1	3,3	-3,4	2,5	5,5	9,2	68,7	8,5	-47,2	65,0
Driftsresultat i øvrige sektorer	8,9	13,2	0,2	13,5	3,7	7,4	-2,1	1,9	2,0	-7,7

*Foreløpige tall.

1) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

1.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3-1.4 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ²
Alle næringer	357,2	374,0	388,2	396,2	415,8	440,1	470,6	509,4	557,6	588
Offentlig forvaltning	99,9	107,6	114,3	118,2	123,1	129,1	138,1	146,4	159,4	170
Ideelle organisasjoner og boligjenester	10,5	11,1	11,6	11,7	12,0	12,2	13,1	13,8	15,0	16
Markedsrettet virksomhet ¹⁾	246,8	255,3	262,3	266,3	280,7	298,9	319,3	349,2	383,3	402
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	8,5	9,6	10,2	11,1	11,6	11,9	12,5	13,7	15,0	16
Markedsrettet virksomhet ellers	238,3	245,7	252,1	255,2	269,1	287,0	306,8	335,5	368,2	386
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge ¹⁾	232,4	238,7	245,1	248,0	261,8	279,6	299,3	327,4	359,1	377
Industri	61,7	63,9	64,7	67,1	71,1	75,8	79,8	86,3	92,2	94
verkstedindustri og skipsbyggingindustri mv.	22,9	24,0	24,9	25,8	27,2	29,4	31,0	33,8	36,6	..
Råvarebasert industri	14,9	15,3	15,1	15,6	16,3	17,5	18,2	19,4	20,7	..

Tabell 1.5: Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ²
Øvrige industrisektorer	23,9	24,6	24,7	25,7	27,6	28,9	30,6	33,0	34,9	..
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	170,7	174,8	180,4	180,9	190,7	203,8	219,5	241,1	266,9	283
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	28,0	28,8	29,4	29,8	29,6	29,3	29,3	28,7	28,6	28,9
Ideelle organisasjoner og boligjenester	2,9	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7
Markedsrettet virksomhet ¹⁾	69,1	68,3	67,6	67,2	67,5	67,9	67,8	68,6	68,7	68,4
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	2,4	2,6	2,6	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Markedsrettet virksomhet ellers	66,7	65,7	64,9	64,4	64,7	65,2	65,2	65,9	66,0	65,6
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge ¹⁾	65,1	63,8	63,1	62,6	63,0	63,5	63,6	64,3	64,4	64,1
Industri	17,3	17,1	16,7	16,9	17,1	17,2	17,0	16,9	16,5	16,0
verkstedindustri og skipsbyggingindustri mv	6,4	6,4	6,4	6,5	6,5	6,7	6,6	6,6	6,6	..
Råvarebasert industri	4,2	4,1	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,8	3,7	..
Øvrige industrisektorer	6,7	6,6	6,4	6,5	6,6	6,6	6,5	6,5	6,3	..
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	47,8	46,7	46,5	45,7	45,9	46,3	46,6	47,3	47,9	48,1

*Foreløpige tall.

1) Markedsrettet virksomhet, er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet. Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er dermed definert som markedsrettet, men er i denne oppstillingen tatt ut (er inne i offentlig forvaltning).

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.6: Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 1)
Alle næringer ²⁾	196,7	212,3	211,5	228,5	235,3	249,7	289,1	299,3	252,0	286
Offentlig forvaltning ³⁾	1,9	2,0	2,2	2,4	2,6	2,8	3,0	3,4	3,5	4
Ideelle organisasjoner og boligjenester	34,8	40,3	43,0	45,7	45,8	45,2	44,7	43,9	45,0	48
Markedsrettet virksomhet ³⁾	160,0	170,0	166,3	180,4	186,9	201,7	241,3	252,1	203,4	234
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	51,6	53,3	51,5	52,8	55,7	60,8	102,5	111,2	58,8	97
Markedsrettet virksomhet ellers ³⁾	108,4	116,7	114,8	127,6	131,2	140,9	138,8	140,9	144,0	137
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge ³⁾	103,5	109,8	114,8	125,9	131,3	140,4	139,4	142,5	147,7	142
Industri	14,4	13,6	14,9	18,6	19,6	25,4	21,8	20,4	24,2	18
Verkstedindustri og skipsbyggingindustri mv	3,1	3,9	4,0	4,7	4,2	5,0	5,6	6,7	9,7	..
Råvarebasert industri	5,6	2,4	0,8	3,7	5,8	11,0	8,8	7,1	9,5	..
Øvrige industrisektorer	5,8	7,3	10,1	10,2	9,6	9,4	7,4	6,6	5,1	..
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge ³⁾	89,1	96,2	99,9	107,3	111,7	115,0	114,5	122,2	123,5	124

*Foreløpige tall.

1) Beregningsutvalgets anslag.

2) Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskaping for økonomien under ett.

3) Markedsrettet virksomhet, er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet. Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er dermed definert som markedsrettet, men er i denne oppstillingen tatt ut (er inne i offentlig forvaltning).

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 1999 er anslått til 588 milliarder kroner, ser lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon (eksklusive slik produksjon i kommunene) ut til å ha vært om lag 402 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning, i ideelle organisasjoner og i produksjonen av boligjenester.

I 1993 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning 29,8 prosent av de totale lønnskostnadene. Gjennom de fem påfølgende årene har lønnskostnadene i offentlig forvaltning utgjort en stadig mindre del av de totale lønnskostnadene, noe som i første rekke reflekterer at sysselsettingen i markedsrettet virksomhet har tatt seg opp. I 1998 var andelen 28,6 prosent, men ser ut til å ha økt svakt i fjor.

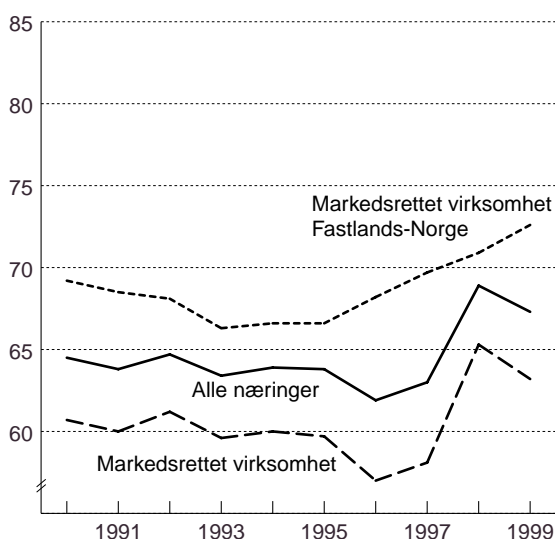
Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg i fra 1990 til 1997 stabilt rundt 17 prosent. I de to siste årene har denne andelen gått ned med om lag 0,5 prosentpoeng per år.

Driftsresultat (jf. tabell 1.6) påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelig svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til sterke fluktasjoner i driftsresultatet i en del næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig andel av samlet driftsresultat i Norge.

I årene 1990 til 1995 stod driftsresultatet i *petroleumssektoren* for en forholdsvis stabil andel av næringenes samlede driftsresultat på rundt 24 prosent. En markert vekst i pris og volum bidro til å øke denne andelen til 35,5 prosent i 1996 og 37,2 prosent i 1997. Fall i både pris og volum bidro til at petroleumssektorens andel av samlet driftsresultat falt til 23,3 prosent i 1998. Prisvekst bidro i fjor til at andelen økte klart.

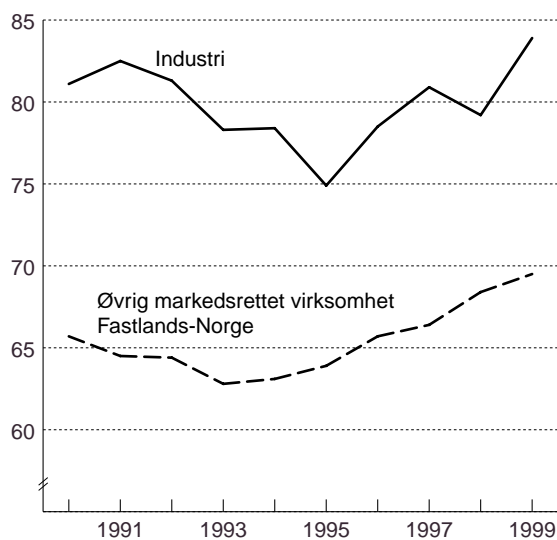
Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet på fastlandet* økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 3,6 prosent i 1998 mot 2,2 prosent året før. Beregningsutvalget anslår at driftsresultatet i denne delen av økonomien falt med 3,9 prosent i fjor.

I 1998 økte driftsresultatet i *industrien* med 18,8 prosent, og kom opp i 24,2 milliarder kroner, eller vel 1 milliard lavere enn toppnivået i 1995. Etter at industriens andel av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge var oppe i 18,0 prosent i 1995, har andelen gjennomgående blitt redusert. Ifølge Beregningsutvalgets anslag var andelen knappe 13 prosent i 1999. Utviklingen i driftsresultatet i industrien er i stor grad dominert av svingningene i de råvarebaserte sektorene.

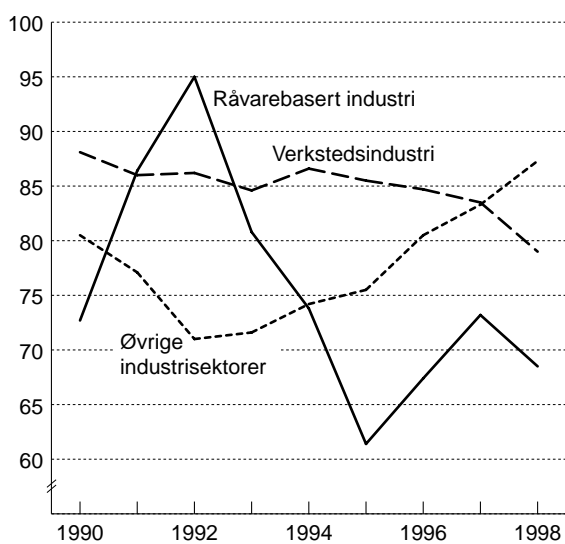
Figur 1.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Figur 1.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Figur 1.5 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I figurene 1.3 til 1.5 vises hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid for en del grupper. I *markedsrettet virksomhet* lå lønnskostnadsandelen i første halvdel av 1990-tallet forholdsvis stabilt på rundt 60 prosent (jf. figur 1.3). Etter at andelen i 1996 ble redusert til 57 prosent, har den økt. Ifølge foreløpige nasjonalregnskap tall var lønnskostnadsandelen 65,3 prosent i 1998. Det kan se ut som om andelen gikk ned med om

lag 2 prosentpoeng i fjor. Utviklingen i lønnsomheten i petroleumsvirksomheten har i stor grad påvirket denne utviklingen.

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* har det vært en jevnt synkende tendens i lønnskostnadsandelen fra slutten av 1980-tallet og til og med 1993, hvor den var nede i 66,3 prosent. Lønnsandelen har deretter vist en stigende tendens var i 1998 kommet opp i 70,9 prosent. For 1999 er Beregningsutvalgets anslag på 72,6 prosent, som er den høyeste andelen på 1990-tallet.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i *industrien* og i *den øvrige markedsrettede virksomheten i Fastlands-Norge*. I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1991 med 82,5 prosent. I løpet av de fire påfølgende årene ble andelen redusert og kom ned i knappe 75 prosent i 1995, men har deretter gjennomgående økt. For 1999 er lønnsandelen anslått til 83,9 prosent. Utviklingen i øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge har fulgt et litt annet forløp. Fra et betydelig lavere nivå falt andelen inntil 1993, hvor den var knappe 63 prosent. Deretter har lønnsandelen gradvis økt. Ifølge Beregningsutvalgets anslag kom lønnsandelen i 1999 opp i 69,5 prosent, den klart høyeste lønnskostnadsandelen på 1990-tallet.

Figur 1.5 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. Gjennom perioden fra 1990 til 1998 har det vært en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i verkstedindustrien. I den råvarebaserte industrien er det store fluktasjoner i lønnskostnadsandelen. Dette reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten, med store prisendringer som gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Fra et toppnivå i 1992 på 95 prosent, bidro høy prisvekst i 1994 og 1995 til at lønnsandelen ble kraftig redusert, og var i 1995 nede i 61,4 prosent. I de neste to årene økte lønnsandelen og den var i 1997 oppe i 73,2 prosent før den i 1998 gikk ned til 68,5 prosent. Lønnskostnadsandelen i den øvrige industrien har nærmest fulgt et motsatt forløp, om enn med klart mindre utslag. Et bunnpunkt ble nådd i 1992 med en andel på 71 prosent, deretter steg den og var i 1998 oppe i 87,3 prosent.

1.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk i inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektorinndeling*. Det vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren.

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ¹
Offentlig forvaltning	184,8	182,0	179,8	184,6	208,0	245,3	290,6	326,4	303,4	..
Stat	89,0	79,1	68,8	68,4	86,7	119,0	158,4	180,8	157,5	..
Kommune	95,8	102,8	111,0	116,2	121,3	126,3	132,2	145,6	145,9	..
Finansinstitusjonene	8,3	12,7	15,4	14,4	12,9	6,7	15,0	14,3	21,9	..
Ikke-finansielle foretak	12,4	16,9	14,4	17,9	20,4	20,4	23,2	17,4	-0,4	..
Husholdninger	363,9	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	543,5	582,5	610,6
Disponibel inntekt for Norge	569,3	602,5	626,7	656,8	697,2	753,6	837,6	901,6	907,4	966,0
Memo: Disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	517,7	549,2	575,1	603,9	641,4	692,7	735,1	790,4	848,7	869,0
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	32,5	30,2	28,7	28,1	29,8	32,5	34,7	36,2	33,4	..
Stat	15,7	13,1	11,0	10,4	12,4	15,8	18,9	20,1	17,4	..
Kommune	16,8	17,1	17,7	17,7	17,4	16,7	15,8	16,1	16,1	..
Finansinstitusjonene	1,5	2,1	2,5	2,2	1,9	0,9	1,8	1,6	2,4	..
Ikke-finansielle foretak	2,2	2,8	2,3	2,7	2,9	2,7	2,8	1,9	-0,0	..
Husholdninger	63,9	64,9	66,6	67,0	65,4	63,9	60,7	60,3	64,2	63,2
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Memo: Husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	70,3	71,2	72,5	72,8	71,1	69,5	69,2	68,8	68,6	70,3

*Foreløpige tall.

1) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall 303,4 milliarder kroner i 1998. Dette er i prinsippet beløpet som i 1998 var disponibelt for offentlig konsum og til sparing, enten i form av netto realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre grupper (netto finansinvestering).

I de første årene på 90-tallet vokste disponibel inntekt for offentlig forvaltning mindre enn inntektene for landet som helhet. Økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utvikling i aktivitetsnivået som bremset skatteinngangen - bidrar til å forklare utviklingen. Svekkelsen av stat-

ens budsjettbalanse i disse årene førte også til en reduksjon i offentlig forvaltnings netto renteinntekter. Denne utviklingen snudde imidlertid i 1994 og i 1997 var offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge økt med i overkant av 8 prosentpoeng. Dette hadde blant annet sammenheng med det generelle konjunkturoppsvinget samt økte inntekter fra petroleumsvirksomheten. Reduserte oljepriser bidro til at offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge ble redusert med 3 prosentpoeng fra 1997 til 1998.

Finansinstitusjonenes andel av disponibel inntekt for Norge har med unntak for noen år vært forholdsvis stabil i de 10 siste årene. I 1995 falt andelen imidlertid klart, noe som kan føres tilbake til store overføringer fra Norges Bank til statsforvaltningen.

Ikke-finansielle foretak økte gjennomgående sine inntekter noe sterkere enn totalen gjennom første halvdel av 1990-tallet. I årene 1994 til 1996 lå andelen forholdsvis stabilt på knappe 3 prosent, før den gikk ned i 1997 og 1998 hvor den sågar var svakt negativ. Redusert oljepris var en viktig faktor bak den markerte nedgangen i 1998.

Husholdningssektoren (inklusive ideelle organisasjoner) er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponibel inntekt. I de siste 10 årene har husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge svingt rundt 64 prosent. Sett i forhold til disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har husholdningenes disponible inntekt utgjort rundt 70 prosent i de siste 10 årene.

Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre primære inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Nettonasjonalprodukt (nettoprodukt i en næring) fratrukket *netto produksjonsskatter* og *lønnskostnader* gir *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter kon-

tant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

Kapittel 2

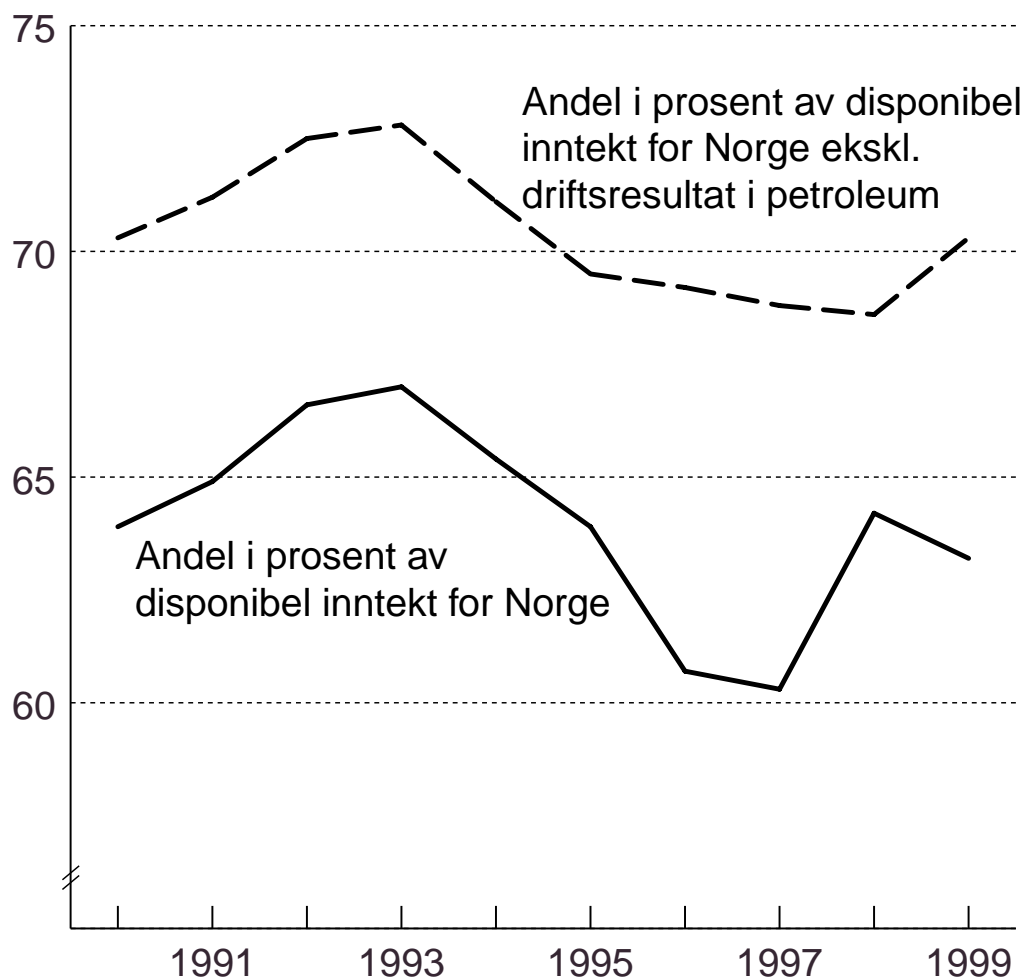
Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnsstakerhusholdninger der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og skattesystemet. I avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden.

2.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

- *Husholdningenes disponible realinntekt gikk ifølge Beregningsutvalgets anslag opp med 2,6 prosent fra 1998 til 1999. Dette er om lag 2 prosent lavere enn veksten i 1998, og den laveste veksten i disponibel realinntekt siden 1994. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 1,8 prosent i 1999.*

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 2.1). Figur 2.1 viser husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge totalt, og som andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren. Som det framgår av figuren, gikk husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge totalt opp med i underkant av 4 prosentpoeng fra 1997 til 1998. Denne utviklingen hadde i stor grad sammenheng med de lave oljeinntektene i 1998. I 1999 steg oljeinntektene kraftig, noe som bidro til at husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge falt. Husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har vist en nedadgående tendens i konjunkturoppgangen etter 1993 og fram til 1998. For 1999 anslår Beregningsutvalget at denne andelen har steget noe.

Figur 2.1 Husholdningenes disponible inntekt.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster. Det har på 1990-tallet vært høy vekst i disponibel realinntekt for husholdningene. Spesielt høy var veksten i årene 1991-1993 og 1996-1998. I følge Beregningsutvalgets anslag, økte husholdningenes disponible realinntekter med 2,6 prosent i 1999. Dette er om lag 2 prosentpoeng lavere enn veksten i 1998.

Tabell 2.1: Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹. 1990-1999 Mil-liarder kroner

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ²
Inntekter	550,2	580,6	609,2	629,0	642,6	676,4	713,3	756,6	822,5	871,5
Lønnsinntekter	276,0	289,0	299,3	310,5	326,4	346,7	371,2	401,5	440,4	464,0
Blandet inntekt ³	74,7	81,9	84,4	88,3	89,9	92,5	93,6	97,0	102,8	104,0
<i>Herav: Tjenester fra egen bolig</i>	34,8	40,3	43,0	45,7	45,8	45,2	45,8	45,2	45,4	47,9
Formuesinntekter	46,3	46,1	48,7	46,3	39,2	44,0	44,4	43,1	49,8	57,6
<i>Herav: Avkastning på forsikringskrav⁴</i>	19,2	18,8	20,5	20,0	17,2	18,5	18,6	18,6	19,3	21,4
Offentlige stønader	115,3	125,0	134,0	139,5	141,9	146,7	154,5	161,2	172,1	186,5
Andre inntekter ⁵	37,9	38,7	42,7	44,4	45,2	46,4	49,6	53,7	57,4	59,4
Utgifter	186,4	189,7	192,0	189,1	186,7	195,1	204,5	213,1	240,0	260,9
Skatt av inntekt og formue	86,1	89,4	88,2	94,1	101,3	109,2	119,0	131,2	143,9	151,1
Formuesutgifter	72,7	70,7	70,7	60,8	48,1	46,6	44,4	37,8	47,7	59,4
Andre utgifter ⁵	27,5	29,6	33,1	34,1	37,4	39,3	41,1	44,1	48,4	50,4
Disponibel inntekt	363,9	391,0	417,1	439,9	455,9	481,2	508,8	543,5	582,5	610,6
Disponibel realinntekt ⁶	447,1	462,5	480,7	496,6	508,8	524,4	546,4	569,7	595,3	610,6
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	2,1	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	4,3	4,5	2,6

*Foreløpige tall.

1) På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallet.

2) Beregningsutvalgets anslag.

3) Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Boligtjenester, eller driftsresultat fra egen bolig, er avkastningen av boligkapitalen. Som det fremgår av tabellen utgjør boligtjenester fra egen bolig omtrent halvparten av blandet inntekt.

4) Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.

5) Andre inntekter- og utgifter består av skadeforsikringserstatninger, premier og ytelser til og fra kasser og fond, overføringer til og fra ideelle organisasjoner og stønader til og fra utlandet.

6) 1999-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 2.2 og 2.3 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1990-1999¹. Bidraget fra lønnsinntektene var små og til dels negative i perioden 1990-1993. I perioden 1994-1998 steg bidraget fra lønnsinntektene mark-

ert. Til tross for dette, har kjøpekraftsutviklingen for husholdningene vært jevn. Med unntak for 1996, var bidragene fra offentlige stønader forholdsvis lave i perioden 1993-1997, og de negative bidragene fra skatter økte til og med 1998. Denne utviklingen har i stor grad sammenheng med de automatiske stabilisatorene i økonomien.

Vekstbidraget fra lønnsinntektene er for 1999 anslått til rundt 14 milliarder 1999-kroner som tilsvarer 2,3 prosentpoeng. Dette er 2,8 prosentpoeng lavere enn lønnsbidraget i 1998.

Tabell 2.2: Disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Endring i milliarder 1999-kroner.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ¹
Endring i disponibel realinntekt	9,2	15,4	18,2	16,2	12,0	15,9	21,7	23,3	25,6	15,3
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	-4,0	2,8	3,1	5,8	13,6	13,7	20,6	22,3	29,1	13,9
- Blandet inntekt	4,2	5,1	0,4	2,4	0,6	0,6	-0,3	1,1	3,3	-1,0
- Offentlige stønader	6,5	6,2	6,5	3,2	0,9	1,5	6,0	3,1	6,9	10,6
- Skatt av inntekt og formue	0,8	0,0	4,2	-4,7	-6,7	-6,1	-8,7	-9,7	-9,5	-4,1
- Netto formuesinntekter	0,8	3,4	3,7	9,0	6,4	7,2	2,8	5,5	-3,3	-4,1
- Andre inntekter netto	1,0	-2,0	0,3	0,5	-2,8	-1,0	1,3	1,0	-0,9	-0,1

*Foreløpige tall.

1) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 2.3: Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*	1999 ¹
Vekst i disponibel realinntekt. Prosent	2,1	3,5	3,9	3,4	2,4	3,1	4,1	4,3	4,5	2,6
Bidrag fra										
- Lønnsinntekter	-0,9	0,6	0,7	1,2	2,7	2,7	3,9	4,1	5,1	2,3
- Blandet inntekt	1,0	1,1	0,1	0,5	0,1	0,1	-0,1	0,2	0,6	-0,2
- Offentlige stønader	1,5	1,4	1,4	0,7	0,2	0,3	1,1	0,6	1,2	1,8
- Skatt av inntekt og formue	0,2	0,0	0,9	-1,0	-1,4	-1,2	-1,7	-1,8	-1,7	-0,7
- Netto formuesinntekter	0,2	0,8	0,8	1,9	1,3	1,4	0,5	1,0	-0,6	-0,7
- Andre inntekter netto	0,2	-0,5	0,1	0,1	-0,6	-0,2	0,3	0,2	-0,2	0,0

1. Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Et eksempel kan være at når det positive bidraget fra lønnsinntektene øker, medfører dette automatisk at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker.

*Foreløpige tall.

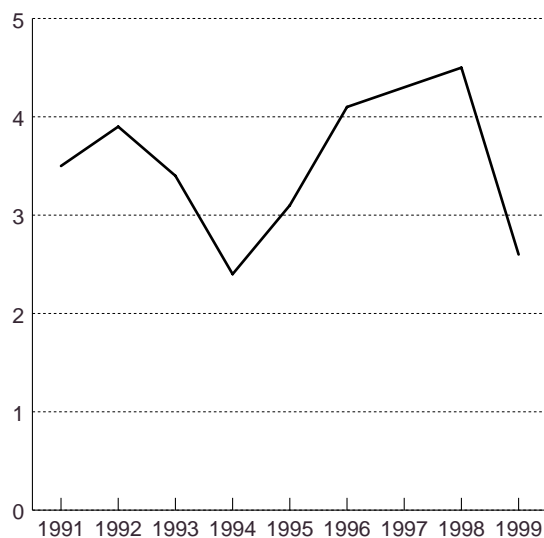
1) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i perioden 1990-1999 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 1990 til 1995 var det gjennomgående en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten. Nedgangen i antall arbeidsledige forklarer mye av denne utviklingen. Nasjonalregnskapstall viser imidlertid at bidraget fra offentlige stønader tok seg markant opp i 1996, og var da nesten på høyde med bidragene i begynnelsen på 1990-tallet. For 1997 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at vekstbidraget fra offentlige stønader var på rundt ett halvt prosentpoeng. I 1998 økte dette bidraget igjen til i overkant av 1 prosentpoeng, som må ses i sammenheng med en økning i pensjonssatsene, vekst i antall pensjonister, samt innføring av kontantstøtteordningen. Beregningsutvalget anslår at offentlige stønader bidro med i underkant av 2 prosentpoeng til økningen i husholdningenes disponible realinntekt i 1999.

Bidraget fra *skatt av inntekt og formue* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med skattelettelsen ved innføringen av det nye skattesystemet i 1992 bidro denne utgiftsposten med om lag 1 prosentpoeng til den sterke veksten i husholdningenes disponible realinntekter fra 1991 til 1992. De negative vekstbidragene for årene 1993-1999 har sammenheng med realinntektsveksten som har funnet sted i denne perioden. For 1999 anslår Beregningsutvalget at skatt av inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekter med 4,1 milliarder 1999-kroner, tilsvarende 0,7 prosentpoeng.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Posten *netto formuesinntekter* bidro positivt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1990-1997. Denne utviklingen henger blant annet sammen med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. Vekstbidraget fra husholdningenes netto formuesinntekter var på 1 prosentpoeng i 1997. I 1998 endret dette bildet seg. En markant økning i rentene i 3. kvartal 1998 bidro til at denne posten ga et negativt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på i overkant av 0,5 prosentpoeng. Selv om verdien av husholdningenes bruttofordringer er betydelig større enn verdien av bruttogjelden, er det en større andel av gjelden enn av fordringene som følger utviklingen i pengemarkedsrentene. Dette bidro til at husholdningenes renteutgifter steg mer enn deres renteinntekter i 1998. Beregningsutvalget antar at denne utviklingen har fortsatt i 1999, slik at netto formuesinntekter ga et negativt bidrag til husholdningenes disponible realinntekt på rundt 4 milliarder kroner, noe som tilsvarer 0,7 prosentpoeng.

Figur 2.2 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Disponibel realinntekt regnet per person kan for 1999 anslås til i overkant av 136 000 1999-kroner. Med omtrent 2,2 personer per husholdning (jfr. Inntekts- og formuesundersøkelsen 1997) blir gjennomsnittlig disponibel realinntekt per husholdning rundt 300 000 kroner. I tabell 2.4 vises årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1991-1999. Det ser ut til at veksten i 1999 har vært 1,8 prosent.

Tabell 2.4: Vekst i disponibel realinntekt per person¹. Prosent

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997 *	1998 *	1999 2
Disponibel realinntekt per person	1,7	2,9	3,3	2,8	1,9	2,6	3,6	3,7	3,8	1,8

*Foreløpige tall.

1) Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

- En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt, som er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder (utenom bolig) som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for bolig tjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning.
- I nasjonalregnskapet kommer husholdningenes totale formuesutgifter til fratrukk ved beregning av disponibel inntekt. Kjøp av varige konsumgoder utenom bolig regnes i nasjonalregnskapet som konsum og ikke som investering. I tråd med dette tas det ikke hensyn til at beholdningen av de varige konsumgodene (utenom bolig) gir en avkastning gjennom flere år. Hvis kjøp av disse varige godene lånefinansieres kommer renteutgiftene til fradrag ved beregning av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet.
- Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levetår*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdninger. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levekårene. Skatt på inntekt og formue kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i produksjonsskatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et

eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksje-gevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

2.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

- *For et gjennomsnitt av lønnstakere økte reallønn etter skatt med om lag 2³/₄ prosent fra 1998 til 1999.*

Avsnitt 2.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jf. boks 2.1. I dette avsnittet studeres inntektsutviklingen for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, som har lønn som hovedinntektskilde. Den totale *lønnsveksten*, avhenger bl.a. av den tariffmessige lønnsøkningen det forhandles om under lønnsoppjøret og av virkningen av lønnsglidningen. I tillegg vil skatter og økning i priser bidra til at realverdien av den totale lønnsøkningen blir mindre enn økningen i det nominelle lønnstillegget. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid. Økningen i gjennomsnittlig reallønn etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 2³/₄ prosent fra 1998 til 1999. Veksten i husholdningenes reallønnsinntekter, som i tillegg til lønnsveksten er påvirket av utviklingen i antall utførte årsverk, var om lag 3 prosent i samme periode. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt regnet per person var om lag 1,8 prosent fra 1998 til 1999. Negative vekstbidrag fra netto formuesinntekter og blandet inntekt for husholdningene som gruppe og ulik vekst i antall årsverk og antall personer var viktige kilder til den ulike inntektsveksten for de to inntektsbegrepene.²

Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1997 til 1999 for hovedgrupper av lønnstakere

Reglene for beskatning av inntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 2000. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Maksimal marginalsatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 og 49,3 prosent i 1999. I 2000 utgjør maksimal marginalsatt på lønn 55,3 prosent som følge av en økning i toppskatten. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1996 til 2000 fremgår i vedlegg 9, tabell 9.1.

I tabell 2.5 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 1997 til 1999. Det er i

2. Den ulike inntektsveksten skyldes bl.a. også at de to inntektsbegrepene er forskjellige og at det er benyttet ulike deflatorer.

hovedsak tatt utgangspunkt i datamaterialet for årslønnsveksten som gjengis i tabell 3.1 og 3.2. Dette innebærer at tallene for perioden fra 1998 til 1999 kun er endelige for ansatte innen bankvirksomhet.

Tabell 2.5: Beregnet vekst i årslønn for heltidsansatte i utvalgte forhandlingsområder. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1998, kr	1997/98		1998/99	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Alle grupper ¹⁾	265 400	6,2	3,6	4 ³ ₋₄	2 ³ ₋₄
Industriarbeidere ²⁾	229 800	5,6	3,1	4 ¹ ₋₂	2 ¹ ₋₄
Industrifunksjonærer ³⁾	313 400	6,8	4,0	5	3
HSH-bedrifter i varehandel	237 700	6,1	3,5	4 ¹ ₋₂	2 ¹ ₋₄
Herav ledende	424 500	4,8	2,5		
Bankvirksomhet ⁴⁾	296 100	6,9	4,0	6,0	3,6
Herav ledende	545 800	6,4	3,8		
Statsansatte ⁵⁾	252 700	6,4	3,8	4 ¹ ₋₂	2 ¹ ₋₂
Skoleverket ⁵⁾	256 400	5,8	3,3		
Kommuneansatte ⁵⁾	229 300	5,9	3,3	4 ³ ₋₄ -5	2 ¹ ₋₂ -2 ³ ₋₄

1) Veid gjennomsnitt med andel av total utbetalt lønn som vekter.

2) Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter.

3) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

4) Forretnings- og sparebanker.

5) Både lønnsnivået og lønnsveksten for statsansatte, kommuneansatte og skoleverket gjelder per årsverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 2.5 viser at lønnsstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt på om lag 2³₋₄ prosent fra 1998 til 1999. Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt i denne perioden, jf. boks 2.2.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med om lag 2¹₋₄ prosent fra 1998 til 1999, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var om lag 3 prosent i samme periode. For kommuneansatte økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med mellom 2¹₋₂ prosent og 2³₋₄ prosent fra 1998 til 1999, mens veksten for statsansatte var om lag 2¹₋₂ prosent i denne perioden.

Tabellen illustrerer at ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen har fått en vekst i reallønn etter skatt på om lag 2¹₋₄ prosent fra 1998 til 1999. I samme

periode hadde ansatte innen bankvirksomhet en tilsvarende kjøpekraftsutvikling på om lag 3,6 prosent.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 2.6 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 1998 på henholdsvis 250 000 kroner og 450 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere.
- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført f.o.m. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent både fra 1997 til 1998 og fra 1998 til 1999.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i sammensetning av inntekter og husholdninger, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstypene enn det de sterkt forenkende forutsetningene skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til endring i reallønn etter skatt ved å deflatere endringen i den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.6 lagt til grunn en lønnsvekst på 6,2 prosent fra 1997 til 1998 og $4\frac{3}{4}$ prosent fra 1998 til 1999.

Tabell 2.6 illustrerer hvordan kjøpekraften for de valgte husholdningstypene påvirkes av skatteendringene fra 1998 til 1999. Med de forutsetningene som er valgt, økte reallønnen etter skatt for de utvalgte typehusholdningene med mellom $1\frac{3}{4}$ prosent og $2\frac{3}{4}$ prosent i denne perioden. At barnestrygden ble redusert fra 1998 til 1999 for barn mellom 3 og 16 år var en viktig kilde til lavere reallønnsvekst etter skatt for lønnstakere med barn enn for lønnstakere uten barn. Reduksjonen av toppskatten bidro videre til størst vekst i reallønn etter skatt for lønnstakere med de høyeste inntektene.

Tabell 2.6: Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.

Lønnsinntekt	1997-1998		1998-1999	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
<i>250 000 kroner i 1998</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	6,2	3,6	$4\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{2}$
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	6,2	2,8	$4\frac{3}{4}$	$1\frac{3}{4}$
<i>450 000 kroner i 1998</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	6,2	3,6	$4\frac{3}{4}$	$2\frac{3}{4}$
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år ²⁾	6,2	3,0	$4\frac{3}{4}$	2
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 300 000 kroner og den andre 150 000 kroner ³⁾	6,2	2,6	$4\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$

1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1. 2) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2. 3) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget

Nærmere om virkningen av renteendringer for utvalgte lønnstakerhusholdninger fra 1997 til 1999

Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag i tabell 2.5 og 2.6. Økningen i rentenivået fra 1997 til 1998 og fra 1998 til 1999 har isolert sett redusert veksten i husholdningenes disponible realinntekter de siste to årene, jf. avsnitt 2.1. Virkningene av renteøkningen avhenger imidlertid av den enkelte husholdnings gjelds- og fordringsposisjon og rentebetingelser. Vedleggstabell 9.3 viser bl.a. at om lag en femtedel av lønnstakerne hadde høyere renteinntekter enn renteutgifter i 1997. Disse tjente dermed på renteoppgangen i 1998 og 1999. Rundt 50 prosent av alle personer med en lønnsinntekt mellom 200 000 og 250 000 kroner i 1997 hadde under 20 000 kroner i netto renteutgifter. Disse tapte i gjennomsnitt om lag 2 700 kroner før skatt i 1998 og om lag 2 900 kroner

før skatt i 1999 som følge av renteoppgangen disse årene.³ Den knappe tredelen som hadde større renteutgifter enn 20 000 kroner i 1997 har imidlertid tapt betydelig mer.

Beregnete virkninger av endringer i skattereglene fra 1999 til 2000 for utviklingen i lønnsinntekt etter skatt

Kort om endringer i skatteregler for lønnstakere fra 1999 til 2000

Skattereglene for 2000 er i hovedsak en videreføring av skatteoppleggene fra 1992 til 1999, jf. vedleggstabell 9.1. Det er innført et nytt trinn i toppskatten med en sats på 19,5 prosent. Toppskatten utgjør 15,5 prosent for skattytere i Finnmark og Nord-Troms. Grensen for det nye trinnet er satt til 762 800 kroner i klasse 1 og 2. Øvre grense i minstefradraget er oppjustert med om lag 5 prosent til 36 600 kroner i 2000, og satsen er hevet fra 21 til 22 prosent. Det er innført en særskilt nedre grense på 30 600 kroner for minstefradrag i arbeidsinntekt. Lønnstakerne må velge mellom den nye nedre grensen for fradrag i arbeidsinntekten mv. og det eksisterende minstefradraget i lønns- og pensjonsinntekter mv. Barnetrygden utvides fra 16 år t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år f.o.m. 1. mai 2000. Barnetrygdsatsen nedjusteres med 1 128 kroner for 1. og 2. barn og med 2 148 kroner for 3. og følgende barn. Forsørgerfradraget i skatt fastsettes til 1 820 for alle barn/ungdom under 18 år. For ungdom mellom 16 og 18 år innebærer dette en reduksjon av fradraget på 720 kroner i forhold til 1999. Enslige forsørgere med yngste barn mellom 16 og 18 år mister det ekstra forsørgerfradraget i skatt, men mottar i stedet én ekstra barnetrygd f.o.m. 1. mai 2000 med et månedlig beløp på 829 kroner. Grensen for fradrag for utgifter til reise mellom hjem og arbeid er hevet fra 7 000 kroner i 1999 til 8 500 kroner i 2000.

Isolert virkning av endret lønnsvekst fra 1999 til 2000 for utviklingen i lønnsinntekt etter skatt

Tabell 2.7 illustrerer for utvalgte husholdningstyper hvordan lønnsinntekten etter skatt i 2000 isolert sett påvirkes av at lønnen i 2000 endres med 1 prosent. For alle husholdningstypene endres inntekt etter skatt prosentvis mindre enn lønningene. Skattesystemet betyr forholdsvis mer for virkningene av alternative lønnsendringer på inntekt etter skatt for høye lønnsinntekter og for barnefamilieene. Det skyldes at marginals-katten særlig for disse gruppene er høyere enn gjennomsnittsskatten og at barnetrygd og forsørgerfradrag i skatt er fastlagt i nominelle kronebeløp.

3. For personer med en lønnsinntekt mellom 200 000 kroner og 250 000 kroner, var gjennomsnittlig netto renteutgift ifølge Statistisk sentralbyrås selvangivelsesstatistikk om lag 12 800 kroner i 1997. Med en samlet økning i husholdningenes netto renteutgifter på om lag 21 prosent fra 1997 til 1998 og 19 prosent fra 1998 til 1999 har dette gitt om lag 2 700 kroner i økte renteutgifter i 1998 og om lag 2 900 kroner i økte utgifter i 1999. En økning i renteutgiftene på hhv. 21 prosent og 19 prosent disse årene tilsvarer Statistisk sentralbyrås anslag på den samlede økningen i husholdningenes netto renteutgifter i denne perioden.

Tabell 2.7: Isolert endring i nominell lønnsinntekt etter skatt ved 1 prosentenhet endring i lønnsinntekten i 2000. Utvalgte lønnstakerhusholdninger¹⁾

Lønnsinntekt i husholdningen	Husholdningstype. Prosentvis vekst		
	Enslig uten barn	Ektepar med én inntekt, 2 barn, 10 og 7 år	Ektepar, 2 Inntekter ²⁾ , 2 barn 10 og 7 år
125 000	0,8	0,6	
200 000	0,9	0,7	
250 000 (150 000 + 100 000)	0,9	0,8	0,8
350 000 (200 000 + 150 000)	0,8	0,7	0,8
400 000 (250 000 + 150 000)	0,8	0,7	0,8

1) Barnetrygden regnes som negativ skatt.

2) Inntektene er fordelt mellom ektefellene som antydnet i parentesene i forspalten.

Kilde: Beregningsutvalget

2.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1997 til 1999

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp ($1 \frac{1}{2}$ for ektepar) og særtillegg. Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir endret 1. mai hvert år gjennom en økning av grunnbeløpet i folketrygden, ev. også i kombinasjon med en oppjustering av særtilleggssatsene. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993 til 1.5.2000 fremgår av vedlegg 9, tabell 9.2. Det vises for øvrig til tabell 3.1 og 3.2 som bl.a. beskriver det gjennomsnittlige årslønnsnivået for noen hovedgrupper av lønnstakere.

Tabell 2.8 viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue fra 1997 til 1999. Veksten i utbetalt minstepensjon på vel 7,5 prosent fra 1998 til 1999 må ses i sammenheng med overhenget til 1999 som følge av at minstepensjonen ble økt med 1 000 kroner per måned fra 1. mai 1998 for enslige pensjonister og med om lag 940 kroner per måned for gifte pensjonister og visse grupper samboende pensjonister.

Tabell 2.8: Utviklingen i minstepensjonene.¹ Prosentvis endring per år.

	Minstepensjon i 1999, kr	1997/98		1998/99	
		Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt	Vekst i utbetalt pensjon	Vekst i disponibel realinntekt
Enslig	83 256	13,2	10,7	7,6	5,2
Ektepar	143 288	14,6	12,0	8,1	5,7

1) Veksten i utbetalt minstepensjon fra 1997 til 1999 gjelder dem som var minstepensjonister gjennom hele denne perioden.

Kilde: Beregningsutvalget

Pensjonister har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. og betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer videre at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt. Denne fordelingen avtrappes gradvis ved økende inntekt.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Økningen i grunnbeløpet var 5,75 prosent fra 1997 til 1998 og om lag 4,5 prosent fra 1998 til 1999. Dette bidro isolert sett til at realinntekten før skatt steg med om lag 3,4 prosent fra 1997 til 1998 og om lag 2,2 prosent fra 1998 til 1999.

Den gjennomsnittlige pensjonsinntekten for pensjonister som gruppe har reelt sett økt betydelig de siste årene og har trolig vært vel på høyde med inntektsutviklingen for flere grupper yrkesaktive. Foruten økninger i grunnbeløpet skyldes denne inntektsveksten at en stadig større del av de nye pensjonistene har tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse. Økningen i rentenivået i 1998 og 1999 har isolert sett gitt et positivt vekstbidrag i disponibel realinntekt for pensjonister med netto renteinntekter.

For utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist kan resultatet variere noe, avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Kort om endringene i de særskilte skattereglene for pensjonister fra 1999 til 2000

Grensene for skattefri nettoinntekt for pensjonister er oppjustert med om lag 3 prosent til 73 800 kroner for enslige pensjonister og 120 600 kroner for pensjonistektepar fra 1999 til 2000. Særfradraget for alder og uførhet mv. er holdt nominelt uendret på 17 640 kroner i 2000. Satsen i formuestillegget i skattereduksjonsregelen er redusert fra 3 prosent til 2 prosent i 2000.

Kapittel 3

Lønnsutviklingen i senere år

- For arbeidere i industrien i NHO-bedrifter anslås årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til om lag 4¹/₂ prosent og for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter til om lag 5 prosent. I forretnings- og sparebanker har lønnsveksten vært 6,0 prosent og 4,6 prosent i forsikring. For ansatte i HSH-bedrifter og for statsansatte anslås årslønnsveksten foreløpig til om lag 4¹/₂ prosent og til 4³/₄ - 5 prosent for ansatte i kommunene. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 1998 til 1999 for alle grupper under ett er anslått til om lag 4³/₄ prosent mot 6,2 prosent året før.
- Overhenget til 2000 anslås til i størrelsesorden 1¹/₂ prosent for alle grupper under ett. Dette er mindre enn halvparten av overhenget til 1999. Den tilgjengelige statistikken gjør at det foreløpig ikke kan lages kvalitetssikrede anslag for enkelte sentrale grupper, som ansatte i industrien. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget anslått til 1-1¹/₄ prosent, for statsansatte til 1¹/₄ prosent og for ansatte i kommunene til 3³/₄ - 1 prosent. I forretnings- og sparebanker er overhenget beregnet til 1,5 prosent.
- I løpet av den siste tiårsperioden har det generelt sett vært en utjevning i gjennomsnittlig lønn mellom kvinner og menn innen alle hovedområder utvalget har tall for. Tilnærmingen har vært sterkest blant ansatte i staten og varehandelen. I de siste årene har utviklingen vært mer sammensatt; med en viss tilnærming innen noen grupper og stabilitet eller svakt økende lønnsforskjeller for andre grupper.
- Det foreligger foreløpig ikke lønnsutviklingstall i 1999 for toppledere i privat næringsvirksomhet. Fra 1997 til 1998 var veksten om lag 6¹/₂ - 18 prosent litt avhengig av hvilke bedriftsstørrelser en ser på. Særlig sterk var lønnsveksten i 1998 for ledere i de store bedriftene (over 250 ansatte) med om lag 17-18 prosent.

3.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1998 til 1999. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2000 for ulike grupper.

Beregningene bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer tall for gjennomsnittlig årslønn både for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid og gjennomsnittlig lønn per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Beregningene av lønnsvekst er ført fram til 1999 og gjengis i tabellene 3.1 og 3.2. Begge tabellene bygger på lønnsstatistikk eller beregninger for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Ved avslutningen av denne rapporten foreligger det endelig lønnsstatistikk for 1999 for forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet. For disse to gruppene har en i tillegg til lønnsstatistikk for 1999 også opplysninger om lokale tillegg til bestemte datoer i 1999. For funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter (statistikk basert på utvalg) og for hotell og restaurantvirksomhet (heldekkende statistikk) foreligger det foreløpig lønnsstatistikk. For de andre gruppene er lønnsveksten i 1999 basert på anslag.

Statistisk sentralbyrå har foretatt en full omlegging av lønnsstatistikken i privat sektor. En har fått en individbasert statistikk som per i dag dekker alle lønnstakere med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene, og som er sammenlignbar mellom næringer, jfr. boks 3.1. Det er tall etter den nye lønnsstatistikken for både 1997, 1998 og for noen grupper også i 1999.

Ny lønnsstatistikk

Statistisk sentralbyrå har etablert ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer med unntak av hotell- og restaurantvirksomhet og primærnæringene. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringsshovedområder⁴ med unntak av primærnæringene og hotell- og restaurantvirksomhet. Utvalgene varierer i størrelse fra vel 50 til omlag 80 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønsbegrepet, gjennomsnittlig månedsførtjeneste. I månedsførtjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturallytelse, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene er for perioden «hittil i år». Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente beteg-

4. I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

nelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkodning til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra registeret over befolkningens høyeste utdanning. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskodning som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Status

Strukturstatistikken ble etablert første gang per oktober 1997. Det ble for samme tidspunkt gjennomført tellinger etter gammelt opplegg (dobbel-telling). Dette ble også gjentatt ved tellingen per oktober 1998 for arbeiderstatistikken i NHO-bedrifter. Fra og med oktober 1999 vil SSBs nye strukturstatistikk også her være det eneste datagrunnlaget.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Hovedhensikten med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserte for første gang endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken i juni i 1999 for industrien, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet og samferdsel. Heretter vil nye kvartalsindekser bli publisert om lag tre måneder etter statistikkkvartallets utløp. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken.

Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken som innhentes har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Lønnsbegrepene her er forenlig med de i SSBs nye lønnsstatistikk. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs, jfr. boks 3.1 for nærmere omtale av lønnsbegrepet.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved

beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I kommunal- og fylkeskommunal virksomhet arbeider ca 58 prosent av de ansatte deltid, mens andelen er vel 40 prosent i varehandelen og om lag 1/3 i skoleverket. For de andre gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 ligger andelen rundt 20 prosent eller lavere. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vil den bli omtalt i rapport nr. 2 i år.

Fram til og med 1998 var metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabellene 3.1 og 3.2 annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode var at for arbeidere registrerte en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerte den faste månedsførtjenesten en gang i året. Fra og med 1999 registrerer en fast avtalt lønn en gang i året også for arbeidere i NHO-bedrifter. For ansatte i NHO-bedrifter innhentes det i tillegg opplysninger om fast avtalt lønn «hittil i år», dvs. fra 1.1 til tellingstidspunktet for statistikken (september/oktober).

For arbeidere i NHO-bedrifter ble årslønn og årslønnsvekst fram til og med 1998 beregnet ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke multiplisert med 1950 timer i året.

For gruppene/næringene i tabellene 3.1 og 3.2 med unntak av for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i den faste avtalte lønnen siden oktober året før. I tillegg innhentes det for alle grupper opplysninger om uregelmessige tillegg »hittil i år», f. eks. skift- og smusstillegg, som inngår med 1/9 i den totale månedsførtjenesten dersom statistikken tellingstidspunkt er i oktober. Bonus o.l. innhentes for de 4 siste kvartaler og inngår med 1/12.

Økningen i den faste avtalte lønnen deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter tas det ved beregning av årslønn utgangspunkt i lønnsstatistikken for de 9 første månedene for alle lønnskomponenter, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. I tillegg har en avtalt lønn per 1. oktober.

For flere grupper vil det normalt være rimelig å la lønnsnivået per sept/okt løpe ut året, f. eks. for funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank, forsikring, staten, skoleverket og kommunene. Dette gjelder under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om utviklingen. For arbeidere i NHO-bedrifter legges det inn forutsetninger om lønnsglidning de siste tre månedene.

Det legges til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned), mens veksten i uregelmessige tillegg fra året før som et utgangspunkt legges til avtalerevisjonen 1.4 evt. 1.5 alt etter hvilken gruppe en ser på. Det gjelder både privat og offentlig sektor bortsett fra for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter. Her kan sammenhengen mellom

avtalt lønn «hittil i år» og på tellingstidspunktet og informasjon om tariff-tilleggene si noe om når veksten i uregelmessige tillegg er kommet.

Bonus i f.eks. 4. kvartal 1999 får vi oversikt over i januar/februar 2001. Først da kan vi beregne endelig årslønn for 1999.

I beregningene av årslønn for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk.

Av tabell 3.1 og tabell 3.2 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder. Størrelsen på lønnsveksten har variert og viste en fallende tendens fram til 1993/1994. Deretter har veksttakten økt noe igjen, særlig fra 1997 til 1998. I 1999 har veksttakten avtatt.

Fra 1998 til 1999 kan lønnsveksten i de store forhandlingsområdene foreløpig anslås til om lag $4\frac{1}{2}$ prosent både for arbeidere i industrien i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen og for statsansatte. For kommuneansatte anslås veksten til $4\frac{3}{4}$ -5 prosent og til om lag 5 prosent for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Den sterkeste gjennomsnittlige lønnsveksten fra 1998 til 1999 har det vært blant ansatte i forretnings- og sparebanker med 6,0 prosent.

Utvalget anslår gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 1998 til 1999 til $4\frac{3}{4}$ prosent.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte¹⁾

	Industriarbeidere ²⁾	Industrifunksjonærer ³⁾	HSH-bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsansatte	Skoleverket	Kommuneansatte ⁶⁾
1989-90		6,2	7,9	6,1			
1990-91		5,4	5,9	5,9			
1991-92		3,8	3,6	3,0			
1992-93		3,5	3,5	3,6			
1993-94		3,5	3,3	3,8			
1994-95		3,8	4,0	3,7			
1995-96		4,3	5,4	4,7			
1996-97		4,7	4,1	4,9			
1997-98		6,8	6,1	6,9			
1998-99	4 ¹ _2	5	4 ¹ _2	6,0			
1989-94		24,5	26,6	24,5			
Gj. sn per år		4,5	4,8	4,5			
1994-99		27,7	26,5	29,1			
Gj. sn per år		5,0	4,8	5,2			
Årslønn 1998, kr		313 400	237 700	296 100			

1) I beregningene av årslønn fra og med 1997 for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk for privat sektor.

2) Industriarbeidere i NHO-bedrifter.

3) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

4) Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH.

5) Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i årene etter.

6) Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er heller ikke med for 1995-99.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.2: Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Per årsverk¹⁾.

	Industriarbeidere ²⁾	Industrifunksjonærer ³⁾	HSH-bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsansatte	Skoleverket ⁶⁾	Kommuneansatte ⁷⁾
1989-90	5,6				5,4	4,6	4,3
1990-91	4,8				4,9	3,8	5,5
1991-92	3,0				4,3	3,6	2,9
1992-93	2,4				2,6	2,1	2,5
1993-94	2,9				2,2	1,7	2,4
1994-95	3,4				3,1	2,7	2,8
1995-96	4,2				4,4	4,1	4,4
1996-97	3,7				4,3	3,5	3,9
1997-98	5,6				6,4	5,8	5,9
1998-99	4 ¹ ₂			6,0	4 ¹ ₂		4 ³ ₄ -5
1989-94	20,1				20,9	16,8	18,8
Gj. sn per år	3,7				3,9	3,2	3,5
1994-99	23,3				24,8		23,7
Gj. sn per år	4,3				4,5		4,3
Lønn 1998, kr	229 800			288 500	252 700	256 400	229 300

1) Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

2) Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter. I perioden 1989-98 er tallene for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

4) Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH.

5) Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i årene etter.

6) Veksten fra 1996 til 1997 er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997.

7) Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er heller ikke med for 1995-99.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Vedleggstabell 9.6 viser lønnsutviklingen for noen flere grupper.

Innbetalt *arbeidsgiveravgift* til folketrygden kan sammen med utviklingen i utførte timeverk gi en indikasjon på lønnsutviklingen per timeverk i privat sektor og i kommunene. På dette grunnlag kan lønnskostnadsveksten per timeverk fra januar-oktober 1998 til tilsvarende periode i 1999 anslås til rundt 7¹₂ prosent for alle grupper under ett. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til vurderingen av lønnsutviklingen på grunnlag av arbeidsgiveravgiften, se vedlegg 4

I tabell 3.3 har en beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for to hovedsektorer:

- ansatte i industrien

- ansatte i offentlig forvaltning

Samlet årslønnsvekst fra 1998 til 1999 for alle grupper er beregnet til $4\frac{3}{4}$ prosent mot 6,2 prosent i fjor. Fra 1998 til 1999 var lønnsutviklingen ganske lik i de to hovedsektorene det gis tall for i tabell 3.3. Tabellen viser videre at lønnsveksten i offentlig forvaltning har vært noe svakere enn i industrien i perioden 1990-99.

Tabell 3.3: Årslønnsvekst i prosent for alle grupper og for to hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper ¹⁾	Industrien ²⁾	Offentlig forvaltning
1990-91	5,3	5,1	4,9
1991-92	3,6	3,3	3,5
1992-93	2,9	2,9	2,4
1993-94	2,7	3,1	2,2
1994-95	3,0	3,6	2,8
1995-96	4,4	4,2	4,3
1996-97	4,3	4,1	3,9
1997-98	6,2	6,1	6,0
1998-99	$4\frac{3}{4}$	$4\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}-4\frac{3}{4}$
1990-99	43,8	43,9	40,5
Gj.sn per år	4,1	4,1	3,9
Årslønn 1998, kr	265 400	264 600	251 000

1) Beregning basert på statistikk for grupper som samlet mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge.

2) Omfatter arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.4 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 3.1 og 3.2 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønns glidning. I offentlig sektor har bidraget fra lønns glidningen i perioden 1995-99 ligget i størrelsesorden $0\frac{3}{4}$ prosent i året. For gruppene i privat sektor har det variert mellom 1 og 2 prosent unntatt for industrifunksjonærer. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger. Dette medfører at all lønns endring for disse betraktes som lønns glidning i hht. Beregningsutvalgets definisjon av dette.

Tallene i tabell 3.4 for industriarbeidere, staten, skoleverket og kommunene er basert på lønn per årsverk. For de andre er det lønn for heltidsansatte.

**Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns-
glidning. 1995-99**

	1995	1996	1997	1998	1999	Gj. sn 95-99
<i>Industriarbeidere:</i>						
Årslønnsvekst	3,4	4,2	3,7	5,6	4 ¹ ₋₂	
Herav:						
Overheng	1,1	1,2	1,6	1,3	2,8	
Tariff tillegg	0,8	1,4	0,6	2,7	0,2	
Lønns glidning	1,4	1,6	1,5	1,6	1 ¹ ₋₂	1,5
<i>Industrifunksjonærer:</i>						
Årslønnsvekst	3,8	4,3	4,7	6,8	5	
Herav:						
Overheng	1,4	1,7	2,2	2,3	3,3	
Lønns glidning	2,4	2,6	2,5	4,5	1 ³ ₋₄	2,8
<i>HSH-bedrifter i varehand- del:</i>						
Årslønnsvekst	4,0	5,4	4,1	6,1	4 ¹ ₋₂	
Herav:						
Overheng	0,9	1,5	1,6	1,1	1,9	
Tariff tillegg	1,0	2,1	1,0	3,2	0,9	
Garantit tillegg	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	
Lønns glidning	1,9	1,6	1,3	1,7	1 ¹ ₋₄ -1 ¹ ₋₂	1,6
<i>Forretnings- og spare- banker:</i>						
<i>Forretnings- og spare- banker:</i>						
Årslønnsvekst	3,7	4,7	4,9	6,9	6,0	
Herav:						
Overheng	1,2	1,6	1,5	1,5	2,3	
Tariff tillegg	1,0	2,0	1,4	3,1	1,0	
Lønns glidning	1,5	1,1	2,0	2,3	2,7	1,9
<i>Statsansatte:</i>						
Årslønnsvekst	3,1	4,4	4,3	6,4		4 ¹ ₋₂
Herav:						
Overheng	0,9	1,6	2,2	1,8	3,5	
Tariff tillegg	1,9	2,6	1,5	3,8		
Lønns glidning	0,3	0,2	0,6	0,8		
<i>Skoleverket:</i>						

**Tabell 3.4: Samlet årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns-
glidning. 1995-99**

	1995	1996	1997	1998	1999	Gj. sn 95-99
Årslønnsvekst	2,7	4,1	3,5 ¹⁾	5,8		
Herav:						
Overheng	0,8	1,4	2,0	1,3	3,7	
Tariff tillegg	1,7	2,6	1,6	4,0		
Lønns glidning	0,2	0,1	-0,1	0,5		
<i>Kommuneansatte:</i>						
Årslønnsvekst	2,8	4,4	3,9	5,9	4 ³ ₋₄ -5	
Herav:						
Overheng	0,9	1,1	2,6	1,3	4,4	
Tariff tillegg	1,6	3,0	0,9	4,3	0,2	
Lønns glidning	0,3	0,3	0,4	0,3	1/3	0,3

1) Tallet er påvirket av at det kom inn en ny stor gruppe i statistikken i 1997.

Kilde: Beregningsutvalget, Kommunenes Sentralforbund og Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endrede kvalifikasjoner blant arbeidstakerne, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget mener en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabellene 3.1 og 3.2.

Utvalget har fått beregnet hva endringer i aldersstrukturen har betydd for lønnsveksten for noen grupper. På slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene utgjorde den en forholdsvis stor andel av lønnsveksten for disse gruppene, men har avtatt de siste årene og var nær null i 1996 og negativ for noen grupper i 1997. For 1998 foreligger det tall for ansatte i bank og forsikring.

I 1989 f. eks. utgjorde endringer i aldersstrukturen ca 1,8 prosentpoeng av lønnsveksten i forretnings- og sparebanker og ca 0,8 prosentpoeng blant funksjonærer i NHO-bedrifter, mens virkningene i 1994 utgjorde om lag 0,5 prosentpoeng for begge grupper.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnas-

jon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp. I 1997 med økning i sysselsettingen var det f. eks. i funksjonærgruppa i NHO-bedrifter en rekruttering av yngre aldersgrupper med lønnsnivå noe under gjennomsnittet, noe som trakk samlet lønnsvekst ned.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1. juli).

3.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

3.2.1 Lønnsutviklingen for arbeidere i LO-NHO-området

- For INDUSTRIARBEIDERE anslås veksten i årslønn fra 1998 til 1999 til vel 4 ¹/₂ prosent, mens veksten året før var 5,6 prosent.

Vekstbanen gjennom året.

Lønnsveksten for industriarbeidere fra 4. kvartal 1997 til 4. kvartal 1998 var 7,2 prosent og lønnsoverhenget inn i 1999 var 2,8 prosent.

Tall innsamlet fra den nye strukturstatistikken bekrefter en betydelig nedgang i lønnsveksten i 1999 i forhold til samme tidsperioder i 1998.

På grunnlag av foreløpige tall anslås timelønnsveksten for industriarbeidere (både heltid og deltid) til:

- knapt 5 prosent fra «hittil i år» 1999 (i praksis ca. 3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1998.
- 4 ¹/₄ prosent fra 1. oktober 1998 til 1. oktober 1999.

Tabell 3.5 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner) fra samme kvartal året før. Timefortjenestene er beregnet eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke.

Ifølge oversikten bidro lavere gjennomsnittlige tariff tillegg i 1999 til betydelig lavere lønnsvekstrate, målt i forhold til tilsvarende perioder i 1998, etter at lønnsveksten målt på samme måte steg kraftig i løpet av 1998.

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke¹. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1994 1. kvartal	2,9	0,8	2,2	75
1994 2. kvartal	2,7 ²⁾	1,1	1,7	62
1994 3. kvartal	3,0 ²⁾	1,3	1,7	55

Tabell 3.5: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke¹⁾. Endring i prosent fra samme kvartal året før

Tidsrom	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
		Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1994 4. kvartal	3,0	1,3	1,7	57
1995 1. kvartal	2,9	1,3	1,6	55
1995 2. kvartal	3,5	1,4	2,1	59
1995 3. kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1995 4. kvartal	3,6	1,1	2,5	69
1996 1. kvartal	4,2	1,1	3,1	74
1996 2. kvartal	3,8 ²⁾	1,4	2,4	66
1996 3. kvartal	3,9 ²⁾	2,1	1,8	47
1996 4. kvartal	4,6 ²⁾	2,1	2,5	55
1997 1. kvartal	3,6	2,0	1,6	44
1997 2. kvartal	4,3 ²⁾	1,6	2,7	62
1997 3. kvartal	3,9 ²⁾	0,9	3,1	79
1997 4. kvartal	3,4 ²⁾	0,9	2,5	75
1998 1. kvartal	3,5	0,9	2,6	74
1998 2. kvartal	5,6 ²⁾	3,0	2,6	47
1998 3. kvartal	6,1 ²⁾	3,9	2,2	36
1998 4. kvartal	7,2	3,9	3,3	46
1999 1. - 3. kv. 1999 1. oktober	5 4 ¹ - ₄			

1) Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

2) Korrigert for etterbetalinger.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk frem til 1998. Fra 1999 er grunnlagsmaterialet innsamling til SSBs strukturstatistikk per 1. oktober og data for «hittil i år» (3 første kvartaler)

De gjennomsnittlige tariff tilleggene, inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til:

Per 1. april 1991:	134 øre/time, 1,5 prosent
Per 1. april 1992:	38 øre/time, 0,4 prosent
Per 1. april 1993:	65 øre/time, 0,7 prosent
Våren 1994: ¹	126 øre/time, 1,3 prosent
Per 1. april 1995:	108 øre/time, 1,1 prosent
Våren 1996: ²	212 øre/time, 2,0 prosent
Per 1. april 1997:	91 øre/time, 0,9 prosent
Våren/sommeren	
1998: ²	432 øre/time, 3,7 prosent
Per 1. april 1999:	28 øre/time, 0,3 prosent

1. Ca. $\frac{3}{4}$ av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO-NHO-området i 1994 gjelder fra 2. kvartal 1994 og ca. $\frac{1}{4}$ gjelder fra 3. kvartal.
2. Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tariff tilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. $\frac{2}{3}$ av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. $\frac{1}{3}$ i 3. kvartal.

På grunn av forbundsvise lønnsreguleringer både i 1994, 1996 og 1998, ble sentrale lønnstillegg gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31. mars.

Ettersom det var forbundsvise lønnsoppgjør i 1998 med senere reguleringstidspunkter og tariff tillegg som var langt høyere enn i 1999, bidro tariff tilleggene gitt i 1998 til 1,1 prosent av årslønnsveksten (som inngår i lønnsoverhenget), mens bare 0,2 prosent skyldes tariff tilleggene i 1999.

Lønns glidningen i løpet av 1998 bidro med 1,6 prosent til årslønnsveksten fra 1997 til 1998. Samtidig førte forskyvninger av tidspunkt for lønns glidningen i 1998 til at bidraget fra denne til lønns overhenget inn i 1999 ble hele 1,7 prosent, hvorav 1,5 prosent av dette skyldtes veksten fra 3. kvartal til 4. kvartal 1998.

Det nye opplegget for innsamling av lønnsstatistikk registrer blant annet lønnsnivået per 1. oktober, mens den gamle kvartalsstatistikken registrerte gjennomsnittlig lønnsnivå per kvartal. Dersom man i utgangspunktet lar de foreløpige tallene for nivået per 1. oktober 1999 være det samme frem til 31.12.1999, vil årslønnsveksten for heltidsansatte industriarbeidere bli knapt $4\frac{1}{2}$ prosent og for alle industriarbeidere (både heltid og deltid) vel $4\frac{1}{2}$ prosent. I den gamle kvartalsstatistikken var både heltid og deltid med.

På grunn av at man kun har foreløpige tall basert på materiale for ca. 55 prosent av det totale utvalget, metodiske endringer og et noe mangelfullt sam-

menligbart materiale for 1998, er usikkerheten i de foreløpige beregningene større fra 1998 til 1999 enn tidligere.

Til tross for at både 1998-tallene og 1999-tallene er beheftet med større usikkerhet innenfor enkelte bransjer eller enkelte tariffområder, kan den statistiske usikkerheten være mindre for årslønnsveksten, mens usikkerheten i anslaget på lønnsoverhenget vil være noe større.

3.2.2 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- *På grunnlag av foreløpige data for knapt 60 prosent av materialet, anslår utvalget veksten i årslønn for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter til omlag 5 prosent fra 1998 til 1999, mot 6,8 prosent året før.*

Betydelige endringer i statistikkgrunnlaget for funksjonærene fra 1998, kan ha påvirket nivå- og veksttall i forhold til fastsatte beregninger etter det tidligere opplegget. NHO valgte å nedlegge sin funksjonærstatistikk per 1. september etter gammel mal fra og med 1998. Statistikk for 1998 er således basert på data med den nye innsamlingsformen, med SSB som primær innsamler av data. På grunn av at innrapporterte tall fra SSB var en utvalgsundersøkelse og at tallene for 1997 og 1998 inneholdt noe forskjellige lønnsbegreper, ble lønnsveksten fra 1997 til 1998 basert på bransjevekter og lønnsbegreper fra NHOs funksjonærstatistikk per 1. september 1997 og opplysninger om reguleringstidspunkter i 1997.

I 1999-undersøkelsen er funksjonærer blitt innrapportert etter samme mal som i 1998, ved et utvalg av bedrifter som SSB har trukket til strukturstatistikken. I tillegg inneholder utvalget bedrifter som NHO har supplert med primært mål å dekke tariffavtaler for arbeidere. Innsamlingsmåten for arbeidere og funksjonærer er nå lik.

Ettersom man for 1998 for første gang baserte seg på utvalg, er bransjevektene endret. Både vektgrunnlaget mellom bransjene og beregningsmetodene er lagt om, i tillegg til at lønnsopplysninger for «hittil i år» (3 kvartaler) både i 1998 og 1999 danner basis for årslønnsveksten, sammen med lønnsnivå per 1. oktober de respektive år.

NHO samler ikke lenger inn reguleringstidspunktene i løpet av året (siste gang 1997), men sammenstillingen mellom lønnsnivåene per 1. oktober og «hittil i år» (3 første kvartaler) bidrar til informasjonen, slik at man kan beregne lønnsvekst fra 1998 til 1999 på en relativt presis måte. Som i andre områder må man eventuelt anslå endringer etter 1. oktober.

På grunnlag av foreløpige tall viser lønnsveksten for heltidsansatte industrifunksjonærer:

- 5 prosent for «hittil i år» 1999 (i praksis ca. 3 første kvartaler av året) i forhold til tilsvarende periode av 1998.
- vel 5 prosent fra 1. oktober 1998 til 1. oktober 1999.

Bonus er med i tallene, mens overtid ikke er med.

Med utgangspunkt i disse statistikk-tallene er årslønnsveksten for industrifunksjonærer foreløpig anslått til om lag 5 prosent.

3.2.3 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I tillegg til foreløpig lønnsstatistikk for ansatte i industri og bygge- og anleggsvirksomhet, herunder også for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, foreligger det på nåværende tidspunkt lønnsstatistikk i 1999 for:

- ansatte i finanstjenester, herunder ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet
- ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet

I hotell og restaurantvirksomhet ble det for alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale i lønnsoppgjøret våren 1999 gitt et generelt tillegg på kr 1,20 per time fra 1. april. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1999 på kr 1,08 per time.

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHOs lønnsstatistikk basert på foreløpig materiale med $4\frac{3}{4}$ prosent for menn og kvinner under ett fra oktober 1998 til oktober 1999.

For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 5 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. mai 1998 - 31. oktober 1998 til 1. mai 1999 - 31. oktober 1999.

På grunnlag av statistikk for april og oktober 1999, anslår utvalget lønnsveksten per årsverk for alle fastlønte til $4\frac{3}{4}$ prosent fra 1998 til 1999.

For fastlønte og prosentlønte under ett anslår utvalget lønnsveksten per årsverk fra 1998 til 1999 til rundt $4\frac{1}{2}$ prosent.

I forretnings- og sparebanker ble det i oppgjøret våren 1999 gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på kr 3 725 eller i gjennomsnitt 1,4 prosent fra 1. mai. Ifølge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,5 prosent 1. januar 1999 og 1,0 prosent 1. juli 1999.

I følge lønnsstatistikken for 1999 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 4,9 prosent for heltidsansatte menn og kvinner under ett fra 1. september 1998 til 1. september 1999.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 1999 og lønnstilleggene i 1999, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til 6,0 prosent for heltidsansatte. Gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk fra 1998 til 1999 har utvalget også beregnet til 6,0 prosent.

I forsikringsvirksomhet ble det i oppgjøret våren 1999 enighet om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,0 prosent. I følge opplysninger fra Finansnæringens Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,0 prosent 1. januar 1999.

I følge lønnsstatistikken for 1999 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,6 prosent for heltidsansatte menn og kvinner under ett fra 1. september 1998 til 1. september 1999.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 1999 og lønnstilleggene i 1999, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til 4,6 prosent for heltidsansatte. Gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk fra 1998 til 1999 har utvalget beregnet til 4,5 prosent.

I varehandel ble det i oppgjøret våren 1999 mellom LO Service og HSH enighet om et generelt tillegg på 1,20 kroner per time, samt justeringer av minstelønnssetningene, se vedlegg 2 om lønnsoppgjørene i 1999. HSH og YS ble enige om en avtale med et tillegg på 1,20 kroner per time. Utover dette er det gitt et garantitillegg fra 1. februar i 1999.

I følge lønnsstatistikken for 1998 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 6,6 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1997 til 1. september 1998. Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1999 ennå.

For ansatte i HSH-bedrifter har utvalget anslått årslønnsveksten fra 1998 til 1999 til om lag $4\frac{1}{2}$ prosent. De sentrale tilleggene, garantitillegget og lønnsoverheng inn i 1999 bidrar til sammen til en årslønnsvekst fra 1998 til

1999 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer bidrag fra lønnsglidning. Fra 1997 til 1998 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 1,7 prosentpoeng.

3.2.4 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I lønnsforhandlingene for 2. avtaleår (1998-2000) våren 1999 ble det gitt følgende tillegg:

- en avsetning på 1,0 prosent per 1. august 1999 til sentrale justeringsforhandlinger. Forhandlingene skulle ta hensyn til virksomhetenes rekrutterings- og konkurransesituasjon, samt grupper med særlig svak lønnsutvikling. Lavtlønte prioriteres samtidig som kvinner skulle ha en større andel av lønnsmidlene enn en prorata fordeling tilsa.
- en pott på 0,4 prosent til lokale forhandlinger per 1. september. I tillegg kommer 0,1 prosent i frigjorte lønnsmidler. Kvinner burde få en større andel av potten enn en prorata fordeling tilsa.

I oppgjøret mellom staten og Politiets Fellesforbund ble det enighet om de samme tillegg som for statsansatte ellers

Lønnsvekst

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1999

Skoleverket.

Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1999

Lønnsvekst i det statlige tariffområdet 1998-99

Fra 1997 til 1998 er årslønnsveksten i det statlige tariffområdet (staten og skoleverket) beregnet til 6,2 prosent. Overhenget inn i 1999 for det statlige tariffområdet er beregnet til 3,6 prosent, herav 3,5 prosent for statstilsatte og 3,7 prosent for skoleverket. Sammen med de avtalte tilleggene i 1999 gir dette en årslønnsvekst fra 1998 til 1999 på knapt $4\frac{1}{4}$ prosent i det statlige tariffområdet. I tillegg kommer lønnsglidningen. Fra 1997 til 1998 bidro lønnsglidningen til årslønnsveksten med 0,65 prosentpoeng, mens bidraget var 0,34 prosentpoeng året før.

Kommunene

I lønnsoppgjøret i 1999 i det kommunale tariffområdet brøt LO, YS og AF forhandlingene med KS og oppgjørene gikk til mekling. Den 20. mai satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Avtalen innebar:

- avsetning til lokale forhandlinger 1. desember 1999 tilsvarende 0,05 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller 0,6 prosent per dato.
- endring av lønnsrammer m.m. fra 1. august 1999 tilsvarende 0,09 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller om lag 0,2 prosent per dato.

Akademikerne og KS ble enige om en avtale 1. mai. Avtalen innebar at det gjennomføres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent med virkning fra 1. desember.

Den gjennomsnittlige månedsførtjenesten per årsverk for kommunale arbeidstakere og ansatte som er timelønnte steg med 9,1 prosent fra 1. oktober 1997 til 1. oktober 1998. Lønnsveksten for heltidsansatte var 8,8 prosent i den samme perioden. Ansatte i Oslo er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer ikke resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. november 1998 på 0,78 prosent. Derimot er resultatet av de lokale forhandlingene per 1. november 1997 på 0,72 prosent med i veksttallet. Årslønnsveksten fra 1997 til 1998 i tabell 3.1 er korrigert for dette. Fullstendig lønnsstatistikk for 1999 foreligger ikke ennå.

En prognose for 1999 gir en lønnsvekst per årsverk på $4\frac{3}{4}$ -5 prosent fra 1998 til 1999. Prognosen er basert på ca 80 prosent av årsverkene i PAI-registret for 1999. Justeringer av særavtaler for e-verkene bidrar med 0,05 prosent til årslønnsveksten fra 1998 til 1999.

3.2.5 Lønnsutviklingen for ledere i privat næringsvirksomhet

Utvalget presenterer i dette avsnittet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- Opplysninger i aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995-98
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995-1998.

Det vises til boks 3.4 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m.

Utvalget har i tidligere rapporter også presentert tall for lederlønn fra SSBs ordinære lønnsstatistikk. Utvalget kommer tilbake til 1999-tall både fra denne statistikken og fra lønns- og trekkoppgaveregisteret i mars.

Resultater

1. Tall fra Brønnøysundregisteret

Lønnsbegrepet som skal brukes i årsberetningene til aksjeselskaper og som skal innberettes til Brønnøysundregisteret er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a. heter:

«.....Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør».

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder fordel ved opsjoner, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs og naturalytelser.

Lønnsutviklingen fra 1995 til 1998 har variert en del etter bedriftsstørrelse, jf. tabell 3.6. I 1996 og 1997 varierte lønnsveksten mellom i underkant av 3 og 8 prosent, mens den var mellom om lag 7 og $15\frac{1}{2}$ prosent i 1998. Den sterkeste gjennomsnittlige veksten i perioden 1995-98 under ett har det vært for ledere i bedrifter med over 250 ansatte og i bedrifter med 100 til 249 ansatte. Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten spesielt sterk for ledere i bedrifter med over 250 ansatte med 15,4 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for lønns-

takere under ett var til sammenlikning 4,4 prosent fra 1995 til 1996, 4,3 prosent fra 1996 til 1997 og 6,2 prosent fra 1997 til 1998.

Tabell 3.6: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-98. Bedrifter med 25 ansatte og over. Alle ledere.

Antall ansatte	Antall ledere med oppgitt lønn i 1998	Antall ledere i alt i 1998	Gj.sn lønn 1998*	Vekst 1995-96	Vekst 1996-97	Vekst 1997-98*
25 - 49	3 132	3 629	467 976	3,4	2,2	6,7
50 - 99	1 363	1 561	588 776	2,9	5,7	9,7
100 - 249	755	876	746 411	8,1	8,2	8,4
250 og over	377	452	1 056 820	6,7	4,1	15,4

*Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.7: Lønnsutviklingen i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-98. Bedrifter med 25 ansatte og over. Identiske ledere.

Antall ansatte	Antall ledere med både i 1997 og 1998	Gj.sn lønn 1998*	Vekst 1995-96	Vekst 1996-97	Vekst 1997-98*
25 - 49	2 413	469 368	7,7	5,4	10,0
50 - 99	995	570 247	5,7	10,0	9,7
100 - 249	522	745 105	6,2	9,0	9,7
250 og over	228	1 010 991	7,4	6,0	16,7

*Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.6 viser at det var 5 627 ledere med oppgitt lønn i 1998 i bedrifter med 25 ansatte og over. Antall ledere i statistikken blir redusert til 4 158 (jf. tabell 3.7) når en går fra alle til identiske, dvs. ledere som var med både i 1997 og 1998. Avhengig av hvilke bedriftsstørrelser en ser på, var lønnsveksten for identiske ledere i bedrifter med over 25 ansatte om lag 6-8 prosent i 1996, om lag 5¹/₂-10 prosent i 1997 og om lag 10 til knapt 17 prosent i 1998. Lederne i bedriftene med over 250 ansatte har også for identiske ledere hatt den sterkeste lønnsutviklingen fra 1995 til 1998.

2. Lønnsutviklingen for identiske ledere i aksjeselskaper og i allmenne børsnoterte selskaper etter LTO-registeret

Utvalget har i dette avsnittet sett på lønnsnivå og lønnsutvikling etter to lønnsbegreper:

- Det første omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse*, dvs. lønn og honorarer m.m for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig

næringsvirksomhet (kode 111) og *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 112), jf.boks 3.4.

- Det andre er et utvidet lønnsbegrep som i tillegg til postene i første kulepunkt også omfatter kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underpris.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i det første lønnsbegrepet, men lar seg ikke skille ut som egen post. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er registrert på egen kode og kan således behandles særskilt. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det anvendes i lønnsstatistikken og f. eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Tabell 3.8: Lønnsutviklingen for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1995-98. Bedrifter med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

Antall lønnsforhold ¹⁾	Antall 'ledere' 1997	Gj.sn lønn ²⁾ i 1997	Gj.sn lønn ²⁾ i 1998	Vekst 1995-96	Vekst 1996-97	Vekst 1997-98
25 - 49	4364	396 477	420 036	5,7	7,3	6,2
50 - 99	1945	476 938	507 231	6,9	6,2	6,4
100 - 249	1002	596 162	654 782	7,5	9,2	10,1
250 og over	480	838 059	983 578	6,5	8,0	18,1

1) Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

2) Omfatter lønn, honorarer og naturalytelser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.9: Lønnsutviklingen, inkl. fordel ved aksjekjøp til underkurs for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1996-98. Bedrifter med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

Antall lønnsforhold ¹⁾	Antall 'ledere' i 1997	Fordel ved aksjekjøp til underkurs		Samlet godtgjørelse ²⁾		
		Gj. sn beløp 1997	Gj. sn beløp 1998	Gj.sn beløp 1998	Vekst 1996-97	Vekst 1997-98
25 - 49	4364	126	19	420 055	7,3	6,2
50 - 99	1945	1 305	445	507 676	7,7	6,2
100 - 249	1002	10 496	617	655 399	11,0	8,3
250 og over	480	8 568	1 152	984 730	9,5	17,0

1) Se fotnote 1, tabell 3.8.

2) Omfatter lønn, honorarer, naturalytelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn både i 1995 og 1996, i 1996 og 1997 og i 1997 og 1998, jf. boks 3.4. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. sin spisskompetanse uten å være toppleder. Utvalget tror ikke dette er noe stort problem.

Lønnsnivået i 1998 for identiske ledere i bedrifter med 25 ansatte og over er lavere i LTO-materialet enn i Brønnøysundregisteret. Det skyldes i hovedsak at det er flere lønnsforhold enn ansatte, dvs. at det er med noen flere mindre bedrifter i tabell 3.8 enn i tabell 3.7 (som viser tall fra Brønnøysundregisteret). En kan derfor ikke direkte sammenlikne lønnsnivå for ledere som er sortert etter henholdsvis antall ansatte og antall lønnsforhold.

Sammenliknet med 1995-96 har det vært en tiltakende lønnsvekst fra 1996 til 1997 for toppledere etter LTO-registeret. Fra 1995 til 1996 har identiske ledere i bedrifter med over 25 lønnsforhold gjennomgående hatt en lønnsvekst på om lag $6-7\frac{1}{2}$ prosent, mens veksten var om lag 6-9 prosent fra 1996 til 1997.

Fra 1997 til 1998 var lønnsveksten for toppledere i de minste bedriftene (25-49 lønnsforhold) lavere enn året før, 6,2 prosent mot 7,3 prosent. Denne gruppen omfatter over halvparten av lederne tabellen dekker. For topplederne i de andre størrelsesgruppene var lønnsveksten større i 1998 enn året før. Særlig gjaldt dette for toppledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold som hadde en vekst på 18,1 prosent fra 1997 til 1998.

Tabell 3.9 viser lønnsnivå og lønnsutvikling når en inkluderer kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs i materialet.

I 1997 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mest for lederne i de større bedriftene. Ved å inkludere fordel ved kjøp av aksjer til underkurs (kode 132) i lønnsbegrepet øker gjennomsnittlig lønnsvekst fra 9,2 prosent til 11,0 prosent for ledere i bedrifter med 100-249 lønnsforhold og fra 8,0 prosent til 9,5 prosent i bedrifter med over 250 lønnsforhold.

Fordelen ved kjøp av aksjer til underkurs vil i hovedsak svinge i takt med utviklingen i aksjekursene. I 1998 har fordelene for de gruppene som er med i tabell 3.9 i gjennomsnitt betydd mindre enn i 1997, noe som gir lavere vekst fra 1997 til 1998 enn når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs holdes utenom lønnsbegrepet. F. eks. ble veksten for toppledere i bedrifter med over 250 lønnsforhold redusert fra 18,1 til 17,0 prosent når fordel ved aksjekjøp til underkurs inkluderes i lønnsbegrepet.

I boks 3.5 kommer en nærmere inn på opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

Datagrunnlag, lønnsbegrep m.m for lederlønsberegningene

Datagrunnlag

Utvalget har fått bearbejdet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- SSBs ordinære lønnsstatistikk for varehandel, bank- og forsikringsvirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting for årene 1990-98, jfr. rapport 1/1999, NOU 1999:12

- NHOs lønnsstatistikk for funksjonærer for årene 1990-97, jfr. rapport 1/1999, NOU 1999:12
- Opplysninger i aksjeselskapers årsberetning til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995 - 98. Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsberetningene. Også for de større bedriftene, med mer enn 25 ansatte, er det mange som ikke følger opp aksjelovens krav på dette punktet.
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaverregister (LTO) for årene 1995-1998.

Lønnsbegrepet

SSBs lønnsstatistikk og NHOs lønnsstatistikk for funksjonærer (fram til og med 1997) er basert på det lønnsbegrepet vi ellers bruker i lønnskapitlet i rapportene, dvs. kontant månedsfortjeneste inklusive alle tillegg utenom overtidsbetaling.

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsberetningene til aksjeselskaper* og som innberettes til *Brønnøysundregisteret* er hjemlet i aksjelovens §11-12, hvor det bl.a heter:

«.....Årsberetningen skal gi opplysning om hvor mange personer som var ansatt i selskapet ved regnskapsårets slutt. Dessuten skal gis opplysning om de samlede utgifter til lønn og annen godtgjørelse til henholdsvis bedriftsforsamling, representantskap, samt revisor og administrerende direktør.»

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppleder, herunder opsjoner, aksjer til underkurs og naturalytelser.

LTO-registeret inneholder alle typer ytelser fra arbeidsgiver/oppdragsgiver til arbeidstaker/ oppdragstaker utbetalt på individnivå. Summene på LTO-registeret fordeles på ulike koder. Det er tatt utgangspunkt i kode 111-A som omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse for arbeid* som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg er tatt med kode 112-A som omfatter *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I 1995 omhandlet kode 111-A begge disse kodene, mens 112-A i 1996 ble skilt ut som en egen kode for naturalytelser. For å kunne få en realistisk sammenligning mellom 1995 og 1996 har det derfor vært nødvendig å benytte summen av 111-A og 112-A for 1996.

Ved å ta utgangspunkt i kodene 111 og 112 i LTO-registeret er fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold med i lønnsbegrepet, men denne fordelene lar seg ikke skille ut fra annen godtgjørelse. Derimot er ikke fordel ved kjøp av aksjer til underpris med i disse kodene. Slik fordel blir registrert på egen kode i LTO-systemet (kode 132). Utvalget presenterer tall både på grunnlag av summen av kodene 111 og 112 og på grunnlag av et utvidet lønnsbegrep som også inkluderer kode 132. Det første lønnsbegrepet er i store trekk det samme som vi bruker ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, f. eks. i tabellene 3.1 og 3.2. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

Lederbegrepet

I materialet fra *SSB lønnsstatistikk* inngår direktører og disponenter. I prinsippet er toppledere (administrerende direktører) med i materialet, men de lar seg ikke skille ut entydig.

I materialet fra *Brønnøysundregisteret* er det toppleder eller administrerende direktør/daglig leder som inngår. Utvalget presenterer tall for lønnsutviklingen 1995-98 fra Brønnøysundregisteret både for *alle* ledere som inngår i materialet i de to årene og for *identiske* ledere, dvs. ledere som er med i materialet i to år etter hverandre. Tall utvalget presenterer ellers i rapporten, jf. tabell 3.1 er for alle personer som inngår i lønnsstatistikken hvert år.

I *LTO-registeret* er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. Her er «leder» definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn. I tillegg har en lagt til grunn at samme person må ha hatt høyest utbetalt beløp i foretaket i begge årene når en f. eks. beregner lønnsveksten fra 1996 til 1997. Grunnen til dette er at vi ønsker å unngå at stillingsopprykk påvirker lønnsveksten for denne gruppen. I de tilfeller hvor vi har personer (her definert som ledere) som har høyest lønn i mer enn ett foretak, inngår bare personen/foretaket hvor lønnen er høyest i datagrunnlaget.

Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et fremtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsbetalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen. Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt.

Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved *tildelingstidspunktet* for opsjonen. (Unntak ikke-børsnoterte salgsoptjoner i arbeidsforhold som først skal skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt. Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen, ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordel overstiger 600 000 kroner skal beskattes ved *ervervet*. En forutsetning er at et visst antall ansatte tilbys opsjoner. Er fordelene mindre enn 600 000 kroner skal fordelene beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen.

Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksje-

selskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelingen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelingen kan likevel ikke overstige 1 000 kroner per person (endret til 1 500 kroner i skatteopplegget for 1999). Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

3.3 Lønnsoverhenget

Utvalget anslår *overhenget* til 2000 til i størrelsesordenen 1¹/₂ prosent for alle grupper under ett. Dette er mindre enn halvparten av overhenget til 1999. For noen grupper er det på nåværende tidspunkt usikkerhet knyttet til anslag på lønnsoverhenget til 2000 p.g.a. at det statistiske grunnlaget gjør at utvalget ikke kan lage kvalitetssikrede tall for overheng til 2000. Dette gjelder bl.a. for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter. Imidlertid vil utvalget komme tilbake til anslag på overheng for disse gruppene og oppdatert overheng for de andre gruppene i tabell 3.10 i mars.

Tabell 3.10: Lønnsoverhenget

Område/gruppe:	1998	1999	2000 ²⁾
<i>Ansatte i NHO-bedrifter:</i> • Arbeidere i alt	1,8 1,6	3,1 3,0	
• Industriarbeidere	1,3	2,8	
• Industrifunksjonærer	2,3	3,3	
<i>HSH-bedrifter i varehandel</i>	1,1	1,9	1-1 ¹ / ₄
<i>Forretnings- og sparebanker</i>	1,5	2,3	1,5
<i>Det statlige tariffområdet:</i>	1,6	3,6	
• Staten	1,8	3,5	1 ¹ / ₄
• Skoleverket	1,3	3,7	
<i>Kommunene</i>	1,3	4,4	³ / ₄ -1
Veid gjennomsnitt ¹⁾	1,6	3,2	

1) Omfatter noen flere grupper enn de som er med i tabellen.

2) Foreløpig er det endelig tall bare for forretnings- og sparebanker.

Kilde: Beregningsutvalget

Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og

lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen på kalenderåret for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenteter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

Det utarbeides ikke statistikk per 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter har en fram til og med 1998 brukt forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. Fra og med 1999 har en for ansatte i NHO-bedrifter opplysninger om utbetalt lønn «hittil i år» (3 første kvartaler) og utbetalt lønn per 1. oktober. For å kunne beregne overheng må en gjøre forutsetninger om lønnsutviklingen i 4. kvartal. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tarifftillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

3.4 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Utvikling i lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

I dette avsnittet har en i hovedsak lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i kapittel 3. Tabell 3.11 og 3.12 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn. I tabell 3.11 presenteres hovedgruppene, mens det i tabell 3.12 er foretatt en oppsplitting og tatt med flere undergrupper.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan skyldes ulike former for diskriminering, jfr. boks 5.1 i vedlegg 5. Lønnsforskjellene som omtales i dette avsnittet er imidlertid såkalte «bruttoforskjeller», som ikke gir noen informasjon om f. eks. forskjeller i alder, utdanning eller stillingsplassering mellom kjønnene. Ulike konkurranseforhold sektorene imellom kan og bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn mellom kvinner og menn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 3.3, påvirke utviklingen i lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. I vedlegg 5 presenteres analyser som belyser lønnsgapet mellom kvinner og menn nærmere.

Utviklingen fra 1998 til 1999

Foreløpig foreligger kun tall for forsikringsvirksomhet i tabell 3.12. Det viser en svak tilnærming mellom kvinner og menn i dette området fra 1998 til 1999.

Utviklingen fra 1990 til 1999

Tabell 3.11 viser at det i perioden 1990-99 i gjennomsnitt har vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de hovedgruppene vi har tall for. Den sterkeste tilnærmingen mellom kvinners og menns lønnsnivå har det på 90-tallet vært blant statsansatte og innen varehandel. De siste årene har vi imidlertid sett et mer sammensatt bilde, med en viss tilnærming innen enkelte grupper og stabilitet eller svakt økende forskjeller mellom kvinners og menns lønnsnivå for andre.

For kommunesektoren, som har en stor andel deltidssysselsatte kvinner⁵, har vi tall for kvinners lønn som andel av menns per årsverk fra 1992 til 1998. Det viser seg at kvinners lønn i forhold til menns ligger noe lavere når deltidssysselsatte inkluderes. I 1998 var andelen 87,1 prosent, som er om lag ett prosentpoeng lavere enn når vi kun ser på heltidstilsatte.

Det er fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn hovedgruppene imellom. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere f. eks. er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i forretnings- og sparebanker og i kommunene.

Et veidd gjennomsnitt av gruppene som inngår i tabell 3.11 og 3.12 (hvor sysselsettingen er brukt som vekter), viser at samlet sett utgjorde heltidsansatte kvinners lønn om lag 86 prosent av heltidsansatte menns lønn i 1998. I 1990 var andelen 85 prosent. Gruppene som inngår omfatter om lag 60 prosent av alle heltidsansatte.

Vi har ikke noe godt mål for lønnsforskjellen mellom *alle* kvinner og menn under ett. Levekårsundersøkelsen 1996 viser at gjennomsnittlig timelønn (inkludert overtidspålegg) for kvinner utgjorde 80,6 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens levekårsundersøkelsen 1991 viste en andel på 81,3 prosent.

Forhold som kan forklare forskjellen mellom Levekårsundersøkelsen og resultatet av sammenveiningen av 3.11 og 3.12, er bl. a. at Levekårsundersøkelsen inkluderer overtid, mens det lønnsbegrep vi bruker i denne rapporten som nevnt ikke har med overtid. Videre inkluderer også Levekårsundersøkelsen deltidssysselsatte, som i stor grad er kvinner. Det er dessuten knyttet usikkerhet til disse resultatene fra Levekårsundersøkelsen, fordi den er en utvalgsundersøkelse og basert på opplysninger direkte fra inntektstakerne. Bl. a. i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1998 (NOU 1998:2) er det en nærmere gjennomgang av tallene fra Levekårsundersøkelsen.

Vedleggstabell 9.5 viser utviklingen for arbeidere innen en del bransjer i industrien. Innenfor flere enkeltbransjer var det fortsatt tilnærming mellom kvinners og menns gjennomsnittlige timefortjeneste fra 1997 til 1998. Det var imidlertid tilbakegang eller stagnasjon i andre bransjer. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er sterkt mannsdominerte bransjer, var gjennomsnittlig timelønn for kvinner høyere enn for menn i 1998. Det foreligger foreløpig ikke 1999-tall.

Tabell 3.12 viser at innenfor landtransport, hvor kvinneandelen er lavest, er forskjellen minst mellom kvinners og menns gjennomsnittlige årslønn. Innenfor området behandling av klienter i kommunesektoren - som har den høyeste kvinneandelen - er imidlertid lønnsforskjellen relativt stor, og den økte fra 1995 til 1998. Hovedforklaringen til den store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbehandlerstillinger i kom-

5. 67 prosent av kvinnene i kommunesektoren er deltidssysselsatt

munesektoren er de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Størst lønnsforskjell fant vi i 1998 blant ansatte i forsikring, en gruppe som også har en relativt høy kvinneandel.

Flere undersøkelser⁶ har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Ser vi spesielt på industrien, viser kolonnene 2 og 3 i vedleggstabell 9.5 at det ikke er en slik entydig sammenheng, men sterkt kvinnedominerte bransjer, som f. eks. konfeksjonsfabrikker og vaskerier og rensierier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi en tendens til høyere gjennomsnittlig lønnsnivå i sterkt mannsdominerte bransjer - som elektrokjemisk industri og grafisk industri.

Likelønnstrekk ved lønnsoppgjør

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekk ved lønnsoppgjørene våren 1999 for noen grupper i privat sektor og for offentlig sektor.

Privat sektor

Oppgjøret i *LO/NHO-området* ble gjennomført ved sentrale forhandlinger. Det ble gitt et tillegg på kr. 1,20 per time fra 1. april for alle arbeidere i avtaleområder med lønnsnivå som er 95 prosent eller lavere enn gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 1998 (dvs. med et lønnsnivå lavere enn 218 300 kroner.) Dette ga – som følge av høy kvinneandel i lavere lønte bransjer - oppgjøret en likelønnsprofil. Partene ble videre enige om et 10-punkts program for å styrke arbeidet med likestilling i bedriftene.

Avtalen mellom *NHO og YS* ga de samme sentrale lønnstilleggene og enighet ellers som i *LO/NHO-oppgjøret*.

I *varehandelen* ble det gitt et generelt tillegg på kroner 1,20 per time, samt justeringer av minstelønnssatsene. I *LO-service-HSH* ble det gitt et tillegg på totalt kroner 2,60 per time på alle minstelønnssatser under den øverste. Utover dette ble det gitt et garantitillegg fra 1. februar 1999.

I *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,0 prosent.

I *forretnings- og sparebanker* ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på kr 3 725 eller 1,4 prosent fra 1. mai.

6. Bl. a. Marianne Nordli Hansen (ISF): *Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn*. Søkelys på arbeidsmarkedet nr 2/94.

Offentlig sektor

I *staten* ble det avsatt en pott til sentrale justeringsforhandlinger på 1 prosent med virkning fra 1. august. Det ble og satt av en pott til lokale forhandlinger på 0,5 prosent med virkning fra 1. september. Partene var enige om at kvinner skulle få en større andel av potten enn en proratafordeling tilsa. Ved justeringsforhandlingene i staten fikk kvinner 46,3 prosent av midlene, mens en proratafordeling tilsa 45,1 prosent. Man har ennå ikke oversikt over kvinneprofilen i de lokale forhandlingene.

I *kommunene* innebar avtalen en avsetning til lokale forhandlinger per 1.12.99 tilsvarende 0,6 prosent per dato. Det ble også gjennomført en endring av lønnsrammer m.m. fra 1.8.99 tilsvarende 0,2 prosent per dato.

Tabell 3.11: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store områder. Heltidsansatte.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Årslønn 1998		
											Menn Kr	Kvinner Kr	Kvinneandel ²⁾
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	89,7	90,3	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9		233400	212300	17
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	74,2	74,6	75,0	75,6	75,9	76,3	77,1	77,7	-		-	-	24
HSH-bedrifter i varehandelen	79,4	80,5	81,6	82,4	83,4	84,0	84,4	84,5	84,6		252800	213900	34
Forretnings- og sparebanker	81,4	82,7	83,3	83,7	84,0	83,8	83,5	83,0	82,6		302300	249600	48
Statsansatte ³⁾	84,8	86,0	87,0	88,0	88,3	88,9	89,7	89,9	89,8		264700	237700	36
Skoleverket	89,6	90,2	90,7	91,8	92,5	93,0	94,4 ⁴⁾	94,1	93,8		266000	249500	55
Ansatte i kommunene ⁵⁾	86,6	87,0	87,7	87,8	88,4	89,1	89,3	88,2	88,0		254600	224000	59

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.

3) Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget.

4) Fra og med 1996 ble godtgjørelse for faste overtidstimer tatt ut av beregningsgrunnlaget for gjennomsnittlig månedfortjeneste. Denne endringen trakk isolert sett opp kvinners relative lønn med ca 1 prosentpoeng fra 1995 til 1996.

5) Serien er ny. Helsesektoren er inkludert fra 1990. Hovedforklaringen til forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i kommunesektoren, er at de har ulike stillingsplasseringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.12: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i en del næringer/grupper. Heltidsansatte.

										Årslønn 1998		
										Menn	Kvinner	Kvinneandel ²⁾
	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Kr	Kr	
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	74,2	75,0	75,6	75,9	76,3	77,1	77,7	-		-	-	24
Varehandel:												
Kontorfunksjonærer	70,6	71,5	72,0	72,6	72,9	73,1	74,1	75,3		326 100	245 600	48
Butikkfunksjonærer	83,3	85,1	85,5	86,7	87,7	88,6	87,5	87,1		223 700	194 800	53
Lagerfunksjonærer	88,1	89,3	90,0	90,1	90,4	91,0	92,3	91,4		221 400	202 400	11
Landtransport (arbeidere)	93,4	93,8	93,8	94,8	94,9	94,8	94,5	94,8		209 800	198 900	6
Hotell og restaurant	-	89,6	91,8	91,5	92,2	92,0	92,9	93,0		199 700	185 700	67
Forretningsmessig tj. yting	71,1	72,2	72,6	73,8	74,9	76,1	75,7	75,7		342 700	259 400	33
Forsikring	70,7	71,8	71,3	71,8	72,4	74,1	74,4	74,4	74,6	356 400	265 300	47
Interesseorganisasjoner	73,4	76,4	77,6	78,5	78,8	79,2	79,3	-		-	-	56
Kommunene:												
Behandling av klienter ⁴⁾	75,2	76,2	76,7	77,4	78,3	76,9	75,1	75,0		321 400	241 000	77
Forretningsdrift	-		86,6	87,3	87,7	88,0	87,9	90,3		248 300	224 200	19
Statsansatte ³⁾ :												
Sivile ytre etat	84,3	85,9	86,1	86,1	87,4	86,9	86,8	87,6		270 300	236 800	42
Anleggs- og næringsdrift	86,9	88,6	89,8	88,9	90,7	91,6	92,4	93,0		241 300	224 500	31

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.

3) Særlig etter 1988 er enkelte statsetater omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget.

4) Hovedforklaringen til den store forskjellen i gjennomsnittslønn mellom kvinner og menn i klientbeholdende stillinger i kommunesektoren er de har ulik utdanning og stillingsplassering. Om lag 30 prosent av legene og 90 prosent av hjelpepleierne er kvinner. Legene fikk fra 1996 utvidet tariffestet arbeidstid.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 1999 er gitt i vedlegg 2.

Kapittel 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- *Veksten i konsumprisindeksen var på 2,3 prosent i 1999, dvs den samme veksten som i 1998. Prisøkninger på matvarer, alkoholdrikker og tobakk, drift og vedlikehold av transportmidler samt økte husleier, har trukket prisnivået oppover sammenliknet med 1998. På den annen side har prisnedgang på klær, skotøy og elektrisitet, nye biler og teletjenester bidratt til å redusere prisveksten i 1999. På 12-måneders basis kom veksten i konsumprisindeksen i august ned i 1,9 prosent, men økte deretter og var i november og desember oppe i 2,8 prosent. Veksten i konsumprisindeksen fra januar-november 1998 til januar-november 1999 var 2,3 prosent. Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene og hos gjennomsnittet av våre handelspartnere hhv 1,2 prosent og 1,1 prosent. I gjennomsnitt har prisstigningstakten i Norge de 11 første månedene i 1999 ligget klart over nivået for disse landene. Mot slutten av 1999 har det vært en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere⁷. For Norges del kan økningen i prisstigningstakten gjennom annet halvår i stor grad føres tilbake til økte energipriser.*

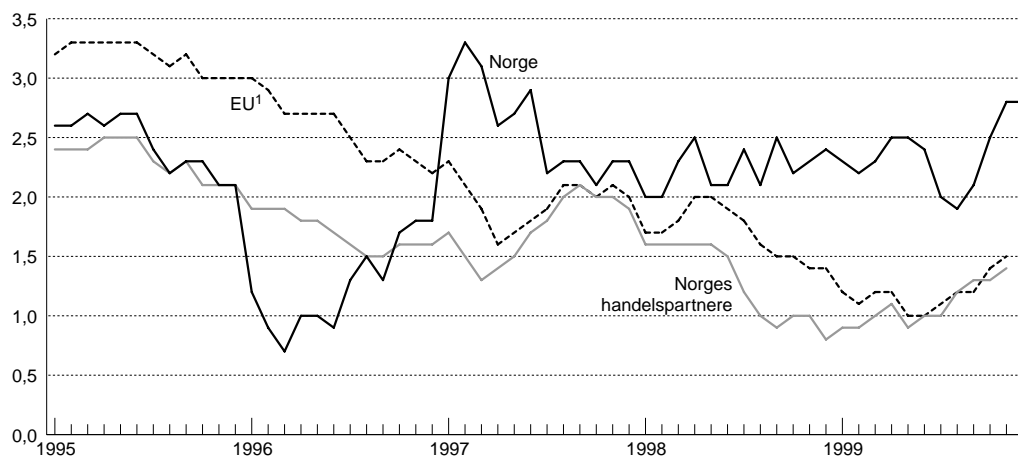
4.1 Konsumprisindeksen⁸

Figur 4.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge, for gjennomsnittet av våre handelspartnere og i EU-landene i perioden fra 1986 til 1999. I perioden fra 1989 til 1997 lå prisstigningstakten i Norge under eller på linje med stigningstakten hos våre handelspartnere og i EU-landene. Etter den kraftige økningen i den norske tolv månedersveksten ved årsskiftet 1996/97, har den norske prisstigningstakten ligget over nivået i EU-landene og gjennomsnittet for våre handelspartnere. I 1997 skjedde det en tilnærming i prisstigningstakten gjennom året, mens det motsatte skjedde i 1998. Gjennom 1998 falt prisstigningstakten hos våre handelspartnere og i EU-landene, mens den norske stigningstakten var stabil gjennom året.

Den samme utviklingen har i stor grad gjort seg gjeldende i 1999: Tolv månedersveksten i konsumprisindeksen var 2,3 prosent i januar 1999. Gjennom året varierte tolv månedersveksten mellom 1,9 prosent (august) og 2,8 prosent (november og desember). Veksten i konsumprisindeksen fra januar-november 1998 til januar-oktober 1999 var 2,3 prosent. Til sammenlikning var veksten i denne perioden i EU-landene og hos gjennomsnittet av våre handelspartnere hhv 1,2 prosent og 1,1 prosent. I gjennomsnitt har prisstigningstakten i Norge de 11 første månedene i 1999 ligget klart over nivået for disse landene. Mot slutten av 1999 har det vært en tendens til økt forskjell i prisstigningstakt mellom Norge, EU-landene og gjennomsnittet av våre handelspartnere.

7. Det foreligger pt. ikke desembertall, og dermed ikke tall for gjennomsnittlig årsvekst for 1999, for alle landene som inngår i sammenlikningen.

8. Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering (COICOP) innført i konsumprisindeksen (KPI). Dette innebar bl.a. at antallet konsumgrupper ble utvidet fra 9 til 12. Det vises for øvrig til omtale i vedlegg.

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før.

1) EU-15, sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vektor. Frem til og med 1994 viser grafen prisutviklingen for EU-12.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Utviklingen i konsumprisindeksen for en del OECD-land fremgår av tabell 4.1.

Tabell 4.1: Konsumprisindeksen i noen OECD-land¹⁾. Prosentvis endring fra perioden før.

	Gjennomsnitt				jan -nov 1998	okt. 1998 -	nov 1998 -	des 1998-
	1985 - 1995	1996	1997	1998	jan -nov 1999	okt. 1999	nov 1999	des -1999
Norge	4,4	1,3	2,6	2,3	2,3	2,5	2,8	2,8
USA	3,5	2,9	2,3	1,6	2,1	2,6	2,6	2,7
Japan	1,4	0,1	1,7	0,6	-0,3	-0,7	-1,2	
Tyskland ²⁾	2,3	1,5	1,8	0,9	0,5	0,8	1,0	1,2
Frankrike	2,9	2,0	1,2	0,8	0,5	0,8	0,9	1,2
Storbritannia	4,8	2,4	3,1	3,4	1,5	1,2	1,4	
Italia	5,7	3,8	1,8	1,7	1,6	2,0	2,0	2,1
Sverige	5,4	0,8	0,9	0,4	0,4	0,9	0,9	1,2
Danmark	3,1	2,1	2,2	1,8	2,4	3,0	3,0	3,2
Finland	3,8	0,6	1,2	1,4	1,1	1,3	1,6	2,0
OECD-området ³⁾	3,6	3,7	2,7	2,0	1,4	1,7	1,7	
EU-15 ⁴⁾	4,2	2,5	2,0	1,7	1,2	1,4	1,5	
Norges handelspartnere	3,7	1,7	1,8	1,3	1,1	1,3	1,4	

1) Den harmoniserte konsumprisindeksen er et egnet mål ved sammenligninger av prisutviklingen mellom land innenfor EØS-området. Ytterligere informasjon om den harmoniserte konsumprisindeksen finnes i vedlegg. 2) Fra 1993 inkluderer tallene hele Tyskland. 3) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter, eksklusive Tyrkia. 4) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter. EU-12 frem t.o.m. 1992.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Tabell 4.2 viser prisstigningstakten beregnet i forhold til samme måned året før. I 1999 varierte prisstigningstakten mellom 1,9 og 2,8 prosent. Det største prisnedslaget på klær på 1990-tallet i tilknytning til januarsalget kombinert med lavere avgiftsøkninger i 1999 enn i 1998, bidro til å redusere tolv månedersveksten fra 2,4 prosent i desember 1998 til 2,3 prosent i januar 1999. Dette på tross av at elektrisitets- og bensinprisene steg kraftigere fra desember 1998 til januar 1999 enn tilsvarende periode året før.

Prisstigningstakten over 12 måneder ble ytterligere redusert med 0,1 prosentpoeng fra 2,3 prosent i januar 1999 til 2,2 prosent i februar 1999. Høyere priser på en del tjenester, samt prisoppgang på klær og møbler etter januarsalget, bidro mest til prisveksten fra januar til februar. I motsatt retning trakk lavere priser på bensin, elektrisitet og sko. I mars og april tok imidlertid prisstigningen seg opp som følge av høyere husleier, økte priser på bensin, matvarer, klær og sko, mens reduserte priser på elektrisitet og teletakster trakk i motsatt retning. I juni falt imidlertid prisstigningstakten over 12 måneder igjen på med 0,1 prosentpoeng sammenliknet med mai 1999, hovedsakelig som en følge av prisnedgang på elektrisitet og nye biler. Økte husleier samt økte priser på mat, restauranter, hoteller og selskapsreiser trakk i motsatt retning. Veksten over 12 måneder i juli falt med 0,4 prosentpoeng i forhold til juni. Reduserte priser på klær, elektrisitet, hotellopphold samt reduserte teletakster bidro mest til nedgangen, mens høyere bensinpriser trakk i motsatt retning.

Tolv månedersveksten i august var på 1,9 prosent, dvs 0,1 prosentpoeng lavere enn i juli. Nedgangen i veksten fra juli til august skyldtes i hovedsak reduserte priser på klær og matvarer. Prisoppgang på bensin, helsetjenester samt høyere egenbetaling i barnehager trakk i motsatt retning.

I november og desember var tolv månedersveksten 2,8 prosent, dvs. en stigning på 0,9 prosentpoeng fra august samme år, i hovedsak som følge av prisøkning på klær og sko, bensin og elektrisitet samt økte husleier.. «Elektrisitet» bidro alene med 0,71 prosentpoeng til prisveksten de fire siste månedene av 1999⁹.

9. El-indeksen inngår med en vekt på 36,6 /1000 i 1999 og steg fra 88,7 til 105,8 fra august til desember.

Tabell 4.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall ¹⁾		Endring i prosent fra året før ²⁾	
	1998	1999	1998	1999
Januar	98,9	101,2	2,0	2,3
Februar	99,3	101,4	2,0	2,2
Mars	99,8	102,1	2,3	2,3
April	99,9	102,4	2,5	2,5
Mai	99,7	102,2	2,1	2,5
Juni	100,0	102,3	2,1	2,4
Juli	100,1	102,0	2,4	2,0
August	99,8	101,7	2,1	1,9
September	100,5	102,6	2,5	2,1
Oktober	100,6	103,1	2,2	2,5
November	100,7	103,5	2,3	2,8
Desember	100,8	103,6	2,4	2,8
Årsgjennomsnitt	100,0	102,3	2,3	2,3

1) Den offisielle konsumprisindeksen fikk fra og med august 1999 nytt basisår med 1998=100. Indekstallene til og med juli 1999 er i denne oppstillingen kjedet til 1998=100 med en desimal og er derfor ikke identisk med den offisielle indeksen i denne perioden. 2) Vekstratene til og med juli 1999 er basert på de offisielle konsumprisindekstallene for denne perioden med 1979=100 og kan derfor avvike fra veksten mellom indekstallene med 1998 som basisår.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.3: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		aug. 99	1997-98	1998-99	1998
Totalt	1000,0	2,3	2,3	2,3	2,3
01 Matvarer og alkoholfrie drv.	122,3	4,8	2,9	0,67	0,35
02 Alkoholrikker og tobakk	25,8	9,6	3,1	0,27	0,08
03 Klær og sko	59,1	-2,0	-0,8	-0,12	-0,05
04 Bolig, lys og brensel	264,2	0,4	2,2	0,09	0,58
Herav: Betalt husleie	40,8	2,4	2,8	0,12	0,11
Beregnet husleie	122,6	2,4	2,8	0,13	0,34
Elektrisitet og brensel	44,4	-7,3	-1,1	-0,35	-0,05
05 Møbler og husholdn. art.	65,5	0,6	1,3	0,04	0,09
06 Helsepleie	23,8	7,6	4,8	0,19	0,11
07 Transport	192,7	2,0	2,9	0,40	0,56
Herav: Kjøp av egne transp.m.	98,6	1,1	-0,4	0,10	-0,04
Drift/vedlikehold	62,7	2,1	6,1	0,16	0,38
08 Post og teletjenester	18,0	-3,1	-6,7	-0,07	-0,12
09 Kultur og fritid	116,3	1,6	2,2	0,20	0,26
10 Utdanning	12,4	5,6	4,8	0,07	0,06
11 Hotell- og restauranttjen.	38,5	4,5	3,4	0,18	0,13
12 Andre varer og tjenester	61,4	5,3	3,8	0,36	0,23

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 4.3 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra 1997 til 1998 og fra 1998 til 1999, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike konsumgruppene. Konsumgruppene «matvarer og alkoholfrie drikkevarer», «transport» og «bolig, lys og brensel» bidro sterkest til veksten i konsumprisindeksen fra 1998 til 1999, mens gruppen «klær og skotøy» og «post og teletjenester» bidro negativt.

Innenfor gruppen «matvarer» har det jevnt over vært prisoppgang på de fleste vareslag. Det største bidraget kom fra varegruppen «kjøtt» (ca 0,1 prosentpoeng). Varegruppen «kaffe, te og kakao» var den eneste gruppen med prisnedgang fra 1998 til 1999. Nedgangen var på 7,2 prosent, og bidro marginalt til nedgang i indeksen.

Konsumgruppen «bolig, lys og brensel» bidro med ca 0,6 prosentpoeng til prisveksten i perioden. Innenfor denne gruppen bidro «beregnet husleie» mest til veksten med ca 0,3 prosentpoeng, mens prisnedgangen på «elektrisitet og brensel» bidro marginalt til nedgang i indeksen. Innenfor konsumgruppen «transport» var det særlig kategorien «drift og vedlikehold av transportmidler» som bidro til prisveksten (ca 0,4 prosentpoeng) bl.a. som en

følge av økte vedlikeholds- og drivstoffpriser. Prisnedgangen på nye biler bidro marginalt til reduksjon i indeksen.

I tabell 4.4 er konsumprisindeksen inndelt etter *leveringssektorer*. Tabellen gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra 1997 til 1998 og fra 1998 til 1999, samt bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike leveringssektorene. «Andre tjenester», «andre norskproduserte konsumvarer» og «husleie» bidro sterkest til prisveksten fra 1998 til 1999, mens importerte «konsumvarer» og «fiskevarer» bidro minst. Innenfor kategorien «andre tjenester» bidro «også med andre viktige priskomponenter» sterkest til prisveksten med ca 0,5 prosentpoeng. Prisveksten innenfor denne kategorien var imidlertid høyest for «med arbeidslønn som dominerende faktor» som hadde en vekst fra 1998 til 1999 på 6,5 prosent, noe som bidro med ca 0,4 prosentpoeng til veksten i konsumprisindeksen.

Tabell 4.4: Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter leveringssektor

	Vekt	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng		
		aug. 99	1997-98	1998-99	1998	1999
Totalt	1000,0		2,3	2,3	2,3	2,3
Jordbruksvarer ¹⁾	64,4		4,2	2,8	0,31	0,18
Fiskevarer	7,6		3,8	6,8	0,03	0,05
Andre norskprod. konsumvarer	255,7		0,7	3,0	0,20	0,77
Importerte konsumvarer	258,9		0,7	-0,3	0,18	-0,08
Husleie	182,6		2,4	2,8	0,30	0,51
Andre tjenester	230,8		4,8	3,9	1,18	0,90
Herav: - med arb. lønn som dominerende priskfaktor	67,0		7,1	6,5	0,48	0,44
- også med andre viktige priskomponenter	163,8		4,0	2,9	0,70	0,48

1) I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2 Offentlige tjenester

Den offentlige sektor og det offentlige tjenestetilbudet blir finansiert på ulike måter, bl.a. gjennom direkte skatter, avgifter og brukerbetaling. Noen offentlige tjenester tilbys gratis, andre tilbys med en viss egenandel eller til selvkost. I konsumprisindeksen inngår offentlige tjenester bare i den grad det er satt en pris på tjenestene. Noen tjenester leveres eksklusivt av det offentlige til vedtatte priser, mens andre tjenester leveres enten i samarbeid eller i konkurranse med private aktører. Det kan således være problematisk å skille ut og kategorisere tjenester som fullt ut offentlige, og av samme grunn kan det være vanskelig å få en samlet oversikt over prisutviklingen på offentlige tjenester.

Kommunale tjenester utgjør en viktig del av det offentlige tjenestetilbudet. Prisene på kommunale tjenester har økt betydelig i de siste årene. Dette har bl.a. sammenheng med at kommunene har økt selvfinansieringsgraden. Kommunene har altså redusert omfanget av subsidier, slik at prisene på kommunale tjenester i større grad enn tidligere reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene. Kommunale tjenester har i større grad blitt brukerfinansiert, og for kommunale tjenester som vann, avløp, renovasjon, feiing, barnehagetjenester og hjemmehjelp, er brukerbetaling vanlig. I den kommunale helse- og tanhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling. For kommunale tjenester skal ikke kommunene beregne seg høyere priser enn det som reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene (inkludert kostnader som følger av ulike offentlige krav og reguleringer).

4.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer

Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering (COICOP) innført i konsumprisindeksen (KPI). Den nye klassifiseringen innebærer at husleiekomponenten splittes i betalt og beregnet husleie. *Betalt husleie* bygger på husleier for ulike typer eierformer hvor andelsboliger og rene leieboliger har størst andel. *Beregnet husleie* måler selveiernes bokostnader og baseres på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet.^{10 11}

Det vil være en viss usikkerhet i hvilken grad endringer i prisene på de kommunale tjenestene fanges opp av konsumprisindeksen. Frem til august 1999 var ikke kommunale gebyr knyttet til bolig representert med egne representantvarer i konsumprisindeksen. Endring i gebyrene var derfor representert ved endring i betalt husleie, inkludert fritidsbolig. Fra august 1999 er kommunale gebyr skilt ut med egne representantvarer i konsumgruppe 044 «Andre tjenester knyttet til bolig».¹² Denne gruppen har en vektandel i konsumprisindeksen på om lag 1,26 prosent. For andelshavere i borettslag betales kommunale gebyrer gjennom husleien. Kommunale gebyrer påvirker dermed konsumprisindeksen på to måter. For det første gjennom den innvirkning som de har på husleiene i borettslag mv. og gjennom bokostandene for selveiere, og for det andre gjennom endringer i budsjett-/vektandelen. Utviklingen i kommunale gebyrer for vann, renovasjon, avløp og feiing, dekkes av en årlig undersøkelse, se tabell 4.5.

10. Utviklingen i husleier for gruppen betalt og beregnet husleie har til nå blitt målt gjennom en kvartalsvis husleieundersøkelse og endringer i husleiene har blitt tatt inn i KPI i mars, juni, september og desember. I 2000 vil denne husleieundersøkelsen innarbeides månedlig i KPI.

11. Fram til august 1999 utgjorde renta til boligformål vektgrunnlaget. Med COICOP benyttes leieekvivalensprinsippet som vektgrunnlag.

12. Virkningen av økningen i gebyrene kan illustreres ved et regneeksempel. Betalt og beregnet husleie inngår i KPI med en samlet vekt på ca 17 prosent. Setter vi vekta for de kommunale gebyrer til 2 prosent, vil en økning i gebyrene på 10 prosent gi en økning i totalindeksen på 0,2 prosentpoeng. Dette tilsvarer en husleieøkning på ca 1,2 prosent.

Tabell 4.5: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan. 95-	jan. 96-	jan. 97-	jan. 98-
	jan. 96	jan. 97	jan. 98	jan. 99
Renovasjon	6,9	9,6	8,9	16,7
Feiing	3,8	5,0	4,1	8,3
Vann	5,1	5,9	3,1	5,6
Avløp/kloakk	7,9	7,8	4,2	7,6
KPI jan 98-jan 99	1,2	3,0	2,0	2,3
Husleie	1,5	1,7	3,0	1,7 ¹⁾

1) Husleie består i hht til den nye konsumvaregrupperingen av «Betalt husleie» og «Beregnet husleie». Disse har steget med samme prosentsats fra januar 1998 til januar 1999 og er derfor slått sammen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

De kommunale gebyrene for renovasjon, feiing, vann og avløp har siden 1995 hatt en langt kraftigere vekst enn konsumprisindeksen. Årsakene til denne utviklingen er flere, bl.a. er det grunn til å tro at selvfinansieringsgraden har økt og at subsidiene har blitt tilsvarende redusert. Høyere gebyrer for kommunale tjenester knyttet til egen bolig følger også som et resultat av økte kostnader i tilknytning til nye statlige krav og reguleringer. I løpet av det siste året har samtlige gebyrer for ovennevnte tjenester økt. Årsavgiften for renovasjon, som for øvrig skjer til selvkost, har hatt den sterkeste veksten med 16,7 prosent. Denne prisøkningen har blant annet sammenheng med at enkelte kommuner må utbedre gamle søppelfyllinger grunnet miljøhensyn. Når det gjelder utviklingen i kommunale gebyrer er det også betydelige geografiske forskjeller, jfr. tabell 4.6.

Generelt kan man si at bakgrunnen for de geografiske forskjellene i veksten i kommunale gebyrer både er å finne i ulike kostnadsforhold, men også i ulike strategier for prissetting av slike tjenester. Prisforskjeller kan også forklares i kvalitetsforskjeller på tjenestene. Gebyrene har hatt en klart sterkere stigning enn KPI i 1999. Som nevnt vil kommunale gebyrer fra 2000 inngå i KPI med egne representantvarer.

Tabell 4.6: Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent fra januar til januar

	Renovasjon		Feiing		Vann		Avløp	
	97-98	98-99	97-98	98-99	97-98	98-99	97-98	98-99
Hele landet	8,9	16,7	4,1	8,3	3,1	5,6	4,2	7,6
Østlandet	8,3	15,8	4,0	6,5	2,4	5,1	4,4	7,7
Agder/Rogaland	5,7	15,9	11,3	22,8	3,5	4,8	3,4	5,8
Vestlandet	13,8	16,5	2,9	7,0	3,4	7,5	2,1	7,8
Trøndelag	11,7	19,8	-0,9	12,6	3,2	3,3	5,4	7,8
Nord-Norge	6,6	18,1	4,4	7,0	5,2	8,5	5,0	9,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2.2 Andre kommunale og offentlige tjenester

Konsumgruppen «Sosiale omsorgstjenester» omfatter representantvarene «skolefritidsordningen», «barnehagetakster», «lønn til husmorvikar» og «lønn til hjemmehjelp». Samlet hadde «Sosiale omsorgstjenester» i 1999 en vekt på omlag 1,4 prosent i konsumprisindeksen.

I representantvaren «barnehagesatser» inngår både kommunale og private barnehager. Tabell 4.7 viser utviklingen i barnehagesatser i perioden 1995 til 1999.

Tabell 4.7: Barnehagesatser. Prosentvis endring. Gjelder hele landet.

	aug. 94-	aug. 95-	aug. 96-	aug. 97-	aug. 98-
	aug. 95	aug. 96	aug. 97	aug. 98	aug. 99
KPI aug 98-aug 99	2,2	1,5	2,3	2,1	1,9
Kommunale barnehager	2,8	3,1	5,3	3,2	6,1
Private barnehager	2,5	3,3	3,6	5,0	7,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.8: Diverse offentlige tjenester. Endring i prosent fra året før.

	Vekt 1999	1998	1999
Konsumprisindeksen	1000	2,3	2,3
Sosiale omsorgstjenester	13,9	3,5	4,9 ¹⁾
Helsepleie	23,8	7,6	4,8
Kinobesøk	1,5	10,5	0,2
Tv-lisenser	7,8	3,0	3,8
Passasjertransport jernbane	4,6	2,4	4,0
Pass. transp. T-bane og trikk	1,6	3,6	6,2
Passasjertransport buss	8,3	1,8	5,7
Posttjenester	1	1,9	7,6

1) Det foreligger kun tall for jan-juli 99 for denne konsumgruppen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.7 viser at barnehagesatsene i de fem siste årene har hatt en sterkere vekst enn konsumprisindeksen. I perioden fra august 1997 til august 1999 økte satsene mest i private barnehager. Dette innebærer et brudd med tendensen gjennom 1990-tallet til kraftigere økning i kommunale enn i private barnehagesatser.

Under konsumgruppen «helsepleie» finner vi bl.a. tannlegehjelp og legehjelp utenom institusjon. Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. Dessuten drives det i noen grad lege- og tannlegetjeneste på kommunal basis. Når det gjelder den kommunale tannhelsetjenesten er denne i stor grad rettet mot spesielle grupper (bl.a. skolebarn) og egenandeler er lite utbredt. I den grad kommunale innsparinger skjer gjennom reduksjon av tilbudet, påvirkes ikke prisnivået. For legetjenester, ved f. eks. kommunale legesentre eller poliklinikker på sykehus, følges avtalte satser. Kommunene yter ellers driftstilskudd til private leger etter bestemte regler og etter avtale med den enkelte lege. I konsumprisindeksen registreres bare de fastsatte egenandelssatsene. Betaling for opphold på kommunale sykehjem mv. kommer ikke med i konsumprisindeksen.

Kinodrift inngår også i det kommunale tjenestetilbudet. I tillegg til de kommunale tjenestene inngår noen tjenester i konsumprisindeksen som blir levert av offentlig eide selskaper. Dette gjelder blant annet portotakstene, TV-lisensen og NSBs takster. Tabell 4.8 viser prisutviklingen for utvalgte konsumgrupper og representantvarer som inngår i konsumprisindeksen.

Prisene på de fleste utvalgte offentlige tjenestene i tabell 4.8, med unntak av »kinobesøk», steg i perioden 1998 til 1999 sterkere enn konsumprisindeksen. Sammenholdt med prisutviklingen på kommunale tjenester i tilknytning til egen bolig og utviklingen i de kommunale barnehagesatsene, er det grunnlag for å si at prisene på offentlige tjenester som direkte og indirekte inngår i konsumprisindeksen, i de siste årene har steget kraftigere enn konsumprisindeksen.

Kapittel 5

Utviklingen i norsk industris konkurransevne

- *Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri var høyere enn hos handelspartnerne både i 1998 og 1999. På grunn av svekkelsen av kronkursen i disse to årene var imidlertid de relative timelønnskostnadene regnet i felles valuta om lag uendret fra 1997 til 1999.*
- *Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri var i perioden 1988-94 i gjennomsnitt lavere enn for handelspartnerne. Når en samtidig tar hensyn til at kronkursen svekket seg, gikk relative lønnskostnader i felles valuta ned med knapt 13 prosent fra 1988 til 1994. Fra 1994 til 1997 økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag 6¹/₄ prosent, hvorav om lag halvparten av økningen har sammenheng med at kronkursen styrket seg i 1995. I 1998 ble lønnsveksten i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere, men dette ble mer enn motvirket av en betydelig svekkelse av kronkursen. Foreløpige tall tyder på at bedringen av den kostnadmessige konkurransevnen i 1998 for en stor del ble reversert i 1999. Timelønnskostnadene i norsk industri ser ut til å ha økt med vel 4¹/₂ prosent fra 1998 til 1999, som er høyere enn tilsvarende anslag for handelspartnerne. Til tross for en viss svekkelse av kronkursen tyder de foreløpige tallene på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri regnet i felles valuta gikk noe opp fra 1998 til 1999.*
- *Sammenliknbare tall som foreligger for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 1999 lå 14 prosent over gjennomsnittsnivået for handelspartnerne målt i felles valuta. Dette er høyere enn i 1998. Om en ser på de samlede lønnskostnadene for alle grupper, var forskjellen i forhold til handelspartnerne vesentlig mindre.*
- *I ettertid kan industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I perioden 1988-97 økte industriens markedsandeler på eksportmarkedene med om lag 8¹/₂ prosent. Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer gikk ned med vel 4 prosent i gjennomsnitt fra 1997 til 1998. Denne nedgangen har fortsatt gjennom det meste av 1999. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har fortsatt å falle, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.*

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer som kan belyse utviklingen i industriens konkurransevne. I avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 5.2 går vi nærmere inn på tall for produktivitetsutviklingen. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadmessige konkurransevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 5.3. For andre kostnadskomponenter er det svært vanskelig å finne brukbare tall for nivåammenlikninger. I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurransevne ved bl.a. å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute, jf. omtale i avsnitt 5.4.

Landets konkurransevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse. Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebytting må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv utnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurransevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling*¹³.

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurransevne. Konkurransevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter. Dette gjelder for det første på produktmarkedet og for det andre på viktige markeder som for kapital og for mange råvarer. For arbeidskraft konkurrerer næringen i første rekke med andre norske bedrifter. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurransevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurransevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurransevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurransevnen for en næring f. eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurransevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurransevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurransevne. I 1999 ventes driftsregnskapet overfor utlandet å vise et overskudd på vel 30 mrd. kroner, etter et underskudd på om lag 16 mrd. kroner året før.

Industriens konkurransevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurransevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke

13. Begrepet konkurransevne kan defineres på flere ulike måter. Hvilken definisjon som vil være mest hensiktsmessig vil bl.a. være avhengig av tidsperspektivet. En definisjon av et lands langsiktige konkurransevne er gitt i rapporten NOU 1996:17 I Norge for tiden? der en ekspertgruppe har analysert konsekvenser av økt internasjonalisering for en liten åpen økonomi: *Landets evne til å sikre høyest mulig avlønning av innsatsfaktorene i samfunnet gitt at man samtidig skal ha full sysselsetting og langsiktig balanse i utenriksøkonomien.* Sett på bakgrunn av at denne definisjonen er gjort innenfor et langsiktig tidsperspektiv, er det lagt til grunn at prisene på innsatsfaktorene er fleksible og at de i stor grad avspeiler verdiskapingen. «Lang sikt» er imidlertid et rent teoretisk begrep. I praksis behøver det ikke være noe godt samsvar mellom faktorpriser og verdiskaping.

at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien, og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes med nye bedrifter og arbeidsplasser. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som industrien hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftens evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringsene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal variere vesentlig mellom ulike land. I praksis viser det seg imidlertid at mange bedrifter har en tendens til å låne mest i egen valuta slik at det i konkurranseevnesammenheng kan være relevant å sammenlikne kapitalkostnadene i ulike land.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f. eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f. eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenlignbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at

industriens konkurransevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

5.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke er ment å gi noe fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadsmessige konkurransevnen, men er ment å antyde noe om tendenser. En nærmere omtale av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt nedenfor.

Tabell 5.1: Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne¹⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981- 89	199 0	199 1	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9
Relative timelønnskostnader ²⁾ i felles valuta	0,6	-1,8	-1,6	-2,2	-3,8	-2,0	4,0	-0,2	2,4	-1,3	1
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta	-0,4	-5,0	-2,8	-0,3	-2,6	-1,2	5,2	-1,2
Rentedifferanse ³⁾ for nominelle renter korr. for valutakursendringer	2,0	-0,3	-1,3	2,7	-2,0	-0,6	2,6	0,1	0,2	-2,9	2 ¹ _2
Relative konsumpriser i felles valuta	1,1	-2,3	-3,5	-0,1	-2,9	-1,7	3,3	-0,6	1,4	-3,4	1 _2
Memo: Valutakurs ⁴⁾	1,4	0,7	1,8	-1,0	2,1	0,8	-3,1	0,1	-0,6	4,5	0,6

1) For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En høyere verdi på den norske kronen bidrar til å øke verdien på de ulike indikatorene.

2) Det er uklart i hvilken grad det er tatt hensyn til endringene i alle enkeltkomponentene i timelønnskostnadene - som indirekte lønnskostnader og virkedager - i tallene for handelspartnerne.

3) Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne.

4) Industriens effektive valutakurs. Valutakursen er beregnet som et veid geometrisk gjennomsnitt av enkeltvalutaene, med løpende konkurransevnevekter på grunnlag av indeks-serier med 1985 som basisår. Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

5.1.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon.

Tabell 5.2: Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Lønnskostnader pr. time											
Norsk industri	9,3	6,4	6,5	2,2	1,5	2,8	5,0 ²⁾	4,2	5,0	6,2	4 ¹ ₂ 3)
Handelspartnerne	7,2	7,6	6,2	5,6	3,3	4,1	4,2	4,3	3,2	2,9	3 ⁴⁾
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta	2,0	-1,2	0,2	-3,2	-1,7	-1,2	0,7	0,0	1,8	3,2	1 ¹ ₂
Valutakurs ⁵⁾	1,4	0,7	1,8	-1,0	2,1	0,8	-3,1	0,1	-0,6	4,5	0,6
Relative timelønnskostnader i felles valuta	0,6	-1,8	-1,6	-2,2	-3,8	-2,0	4,0	-0,2	2,4	-1,3	1

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Nasjonalregnskapets lønnsbegrep brukes i sammenlikninger av konkurranseevnen mellom land, og det inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jf. avsnitt 3.1.

2) Om lag $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng av veksten kan tilskrives at antall virkedager gikk ned fra 1994 til 1995.

3) Beregningsutvalgets anslag.

4) Anslaget for handelspartnerne er basert på OECDs anslag til Economic Outlook 66.

5) Industriens effektive valutakurs, jf. tabell 5.1.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Tabell 5.2 viser øverst utviklingen siden 1980 i lønnskostnader per time i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings-sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke prisstigningen, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten¹⁴.

I årene 1989-1994 økte timelønnskostnadene i norsk industri i gjennomsnitt mindre enn hos handelspartnerne, mens økningen var sterkere gjennom størstedelen av 80-tallet. Fra 1988 til 1994 gikk relative timelønnskostnader i felles valuta ned med knapt 13 prosent. Ifølge reviderte tall økte de relative timelønnskostnadene i felles valuta med om lag $6\frac{1}{4}$ prosent fra 1994 til 1997, hvorav om lag halvparten kan tilskrives en styrket kronekurs. Ifølge foreløpige tall ble veksten i timelønnskostnadene i norsk industri klart høyere enn hos våre handelspartnere i 1998, men dette ble mer enn motvirket av en

14. Videre vil lønnskostnadsutviklingen per time bli påvirket av endringer i antall virkedager som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng.

betydelig svekkelse av kronekursen. Alt i alt falt de relative timelønnskostnadene i felles valuta med $1\frac{1}{4}$ pst. fra 1997 til 1998.

Timelønnskostnadene i norsk industri er anslått å ha økt med vel $4\frac{1}{2}$ prosent fra 1998 til 1999. Timelønnskostnadene hos gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere er i samme periode anslått å ha økt med 3 prosent. I anslaget for handelspartnerne har en forutsatt at de indirekte lønnskostnadene (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter) øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene¹⁵. Kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs, jf. vedlegg 8, svekket seg med 0,6 prosent fra 1998 til 1999. De relative timelønnskostnadene i 1999 kan dermed ha økt noe fra året før.

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for lønnskostnadsveksten hos Norges handelspartnere. OECD¹⁶ anslår en lønnskostnadsvekst i privat sektor på 3 prosent hos Norges handelspartnere, mens timelønnskostnadene i industrien anslås å øke med $3\frac{1}{4}$ prosent. EU-kommisjonen anslår lønnskostnadsveksten for alle ansatte i EU til om lag 3 prosent i 2000. Dette er på linje med OECDs anslag for ansatte i privat sektor i EU. Anslag fra Consensus Economics¹⁷ og AIECE¹⁸, som er en samarbeidsorganisasjon for uavhengige europeiske konjunkturinstitutter, viser en lønnskostnadsvekst hos Norges handelspartnere på om lag $3\frac{1}{4}$ prosent.

Det er knyttet usikkerhet til anslagene. OECDs anslag for veksten i timelønnskostnadene i industrien fra 1999 til 2000 ble endret med 0,5 prosentpoeng på halvannet år. I OECDs anslag for timelønnskostnadene i industrien er det forutsatt at de indirekte lønnskostnadene (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter) øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene. Dette bidrar til usikkerheten i tallene.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapitlet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturallønn) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes inklusive overtid, mens fravær holdes utenom.

15. Tallene for vekst i timelønnskostnadene for handelspartnerne t.o.m. 1997 er hentet fra IMF-statistikk. For 1998-2000 er OECDs anslag for vekst i lønn per time lagt til grunn, i mangel av tall fra IMF. En har således forutsatt at de indirekte lønnskostnadene øker prosentvis like mye som de direkte lønnskostnadene i disse årene. Dette bidrar til usikkerhet i tallene.

16. OECDs anslag ble offentliggjort 3. november 1999. Anslagene for lønnskostnadsveksten i privat sektor er hentet direkte fra OECD Economic Outlook 66, mens anslagene for timelønnskostnadene i industrien kan bestilles via Internet (www.oecd.org).

17. Anslagene fra Consensus Economics ble offentliggjort 10. januar i år, og kan bestilles via Internet (www.concensuseconomics.com).

18. Anslagene fra AIECE ble offentliggjort i oktober 1999.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønnsattsene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. p.g.a. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepenger

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

Ifølge foreløpige tall var veksten i timelønnskostnadene fra 1998 til 1999 noe lavere enn årslønnsveksten, bl.a. som følge av at det var en virkedag mer i 1999 enn i 1998. Mens virkedager og indirekte lønnskostnader er tatt hensyn til i tallene for norsk industri, er det uklart i hvilken grad dette er gjort i tallene for handelspartnerne. Anslaget for årslønnsvekst er nærmere omtalt i kapittel 3.

5.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av kapital viktig for industrien. Det er enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.3 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen.

I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f. eks. renter og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skattereglene på brukerprisen.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

Tabell 5.3: Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nominelle kortsiktige renter, nivå ²⁾ :											
Norge	13,5	11,5	10,6	11,8	7,3	5,9	5,5	4,9	3,7	5,8	6 ¹ ₋₂
Handelspartnerne	9,7	11,1	10,0	10,0	7,3	5,8	6,2	4,6	4,2	4,2	3 ¹ ₋₄
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs ³⁾	2,0	-0,3	-1,3	2,7	-2,0	-0,6	2,6	0,1	0,2	-2,9	2 ¹ ₋₂
Investeringspriser i industrien ⁴⁾											
Norge ⁵⁾	6,4	-0,5	1,7	0,6	3,4	1,0	3,6	-0,2	0,0	3,1	1 ¹ ₋₄
Handelspartnerne	5,3	4,0	2,8	1,9	3,9	1,4	1,7	0,9
Relative investeringspriser i nasjonal valuta ⁴⁾	1,0	-4,4	-1,1	-1,3	-0,5	-0,4	1,9	-1,1
Relative investeringspriser i felles valuta ³⁾⁴⁾	-0,4	-5,0	-2,8	-0,3	-2,6	-1,2	5,2	-1,2

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) 3-måneders renter. OECD Economic Outlook 66.

3) Valutakursendring er angitt i tabell 5.1.

4) Prosentvis endring fra året før.

5) Anslag for norsk industri i 1999 er basert på Nasjonalbudsjettet 2000.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Som det framgår av tabell 5.3, har det for kortsiktige pengemarkedsrenter vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen korrigeret for valutakursendringer. Gjennom det meste av 1990-tallet har det i de fleste årene vært billigere, eller like billig, å låne i norske kroner som i gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. Et unntak er 1992 da rentedifferansen var særlig stor i Norges disfavør som følge av uroen i det norske pengemarkedet før kronen begynte å flyte i desember 1992. Også i 1999 var det klart dyrere å låne i norske kroner enn i gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. I fjor var det nominelle rentenivået i gjennomsnitt vel 3 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. På grunn av svekkelsen av kronkursen var imidlertid rentedifferansen regnet i felles valuta noe lavere enn dette.

Et problem med rentetallene som her er brukt, er at det er usikkert hvor relevante kortsiktige pengemarkedsrenter er for bedriftenes lånekostnader. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid enn dette. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes

valg mellom lån i ulike valutaer må tas under usikkerhet om framtidige endringer i valutakurs og renter. Kostnadene ved å låne i norske kroner eller i handelspartnernes valuta kan oppfattes ulikt når lånet tas opp og i ettertid.

Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. For å få med dette momentet, har tabell 5.3 også en tallserie for prisutviklingen på industriens investeringer i forhold til den vi kan beregne for handelspartnerne. Disse tallene kan nok i større grad enn lønnskostnadene påvirkes av mer tilfeldige forhold. Men som vi ser, viser den mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette kan ha sammenheng med bl.a. at prisenivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. De norske lønnskostnadene utgjør, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøperverdi.

5.1.3 Andre kostnader

Industriens kostnadssituasjon påvirkes i tillegg til lønnsnivå og kapitalkostnader av prisen på andre innsatsfaktorer. Særlig er energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jf. nærmere omtale i boks 5.1. Fra tabell 5.4 ser vi at elektrisitetskostnadene i Norge er vesentlig lavere enn hos handelspartnerne. Prisforskjellen ble klart redusert i perioden 1980-1989, mens den økte fram til 1993. Fra 1993 til 1997 har prisforskjellen blitt noe redusert igjen.

Tabell 5.4: Elektrisitetspriser for industrien

	1982	1984	1986	1988	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Elektrisitetspriser i US dollar pr. kWh:												
Norge	0,020	0,018	0,026	0,032	0,035	0,023	0,019	0,020	0,022	0,025	0,024	..
Handelspartnerne	0,051	0,044	0,057	0,064	0,074	0,080	0,072	0,071	0,077	0,074	0,065	..
Relative elektrisitetspriser, prosent ¹⁾	39,2	40,9	45,6	50,0	47,3	29,4	26,3	27,6	29,0	33,1	36,6	..

1) Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Bedriftenes transportkostnader kan også være av betydning for konkurranseevnen. En undersøkelse foretatt av Transportbrukernes Fellesorganisasjon tyder på at transportkostnadene i norsk industri utgjorde om lag 8 prosent av omsetningen i 1997. En tilsvarende undersøkelse for varehandelen tyder på at transportkostnadene i denne næringen utgjorde knapt 6 prosent av omsetningen i 1996. Tall fra European Logistics Association, som omfatter både industrien, varehandelen og øvrige private næringer, tyder på at europeiske bedrifter i gjennomsnitt hadde transportkostnader tilsvarende drøyt 2 prosent av omsetningen i 1997. Tallene kan derfor tyde på at norske transportkostnader er høye i internasjonal sammenheng.

Tabell 5.5: Konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1981- 89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Konsumpriser											
Norge	8,0	4,1	3,4	2,3	2,3	1,4	2,5	1,3	2,6	2,3	2,3
Handelspartnerne ²⁾	5,3	5,9	5,2	3,4	3,1	2,3	2,4	1,7	1,8	1,2	1,2
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2,5	-1,6	-1,7	-1,1	-0,8	-0,9	0,0	-0,5	0,8	1,0	1,1
Relative konsumpriser i felles valuta ³⁾	1,1	-2,3	-3,5	-0,1	-2,9	-1,7	3,3	-0,6	1,4	-3,4	0,6

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) Anslag for 1999 basert på OECDs Economic Outlook 66.

3) Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien sier indirekte også noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien selv. For å utfylle dette bildet har tabell 5.5 også en framstilling av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator har en benyttet tall for konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne, i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen.

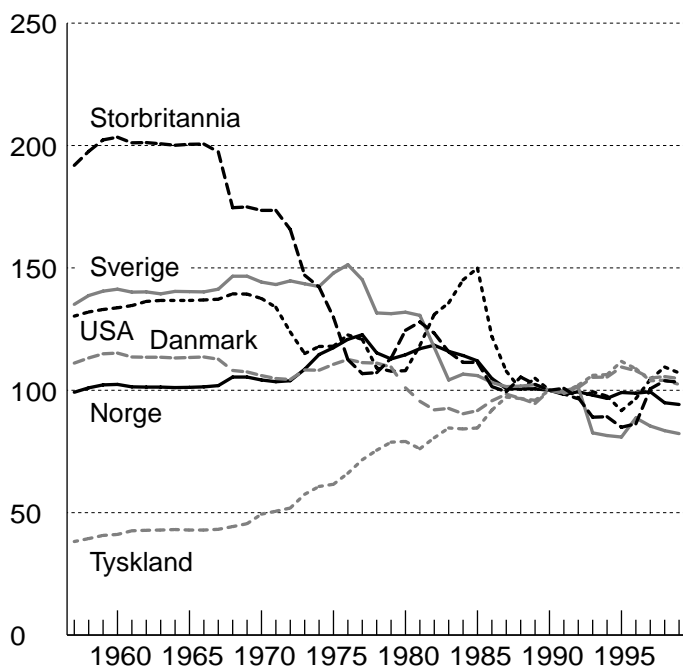
5.1.4 Stabile rammebetingelser

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan bidra til å styrke industriens konkurranseposisjon. Lav og stabil konsumprisvekst samt stabilitet i valutakursutviklingen kan være viktig i denne sammenheng. I tillegg til at konsumprisveksten har vært relativt lav viser tabell 5.5 at Norge gjennom flere år også har hatt en meget stabil konsumprisvekst. De siste fire årene har imidlertid prisveksten hos handelspartnerne falt og blitt klart lavere enn i Norge.

Tallene i tabell 5.5 er basert på de nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte land. Disse indeksene er ofte mindre egnet når en skal sammenlikne prisutviklingen i ulike land, bl.a fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Ved å harmonisere det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. En nærmere omtale av den harmoniserte konsumprisindeksen er gitt i vedlegg 7.

Betydningen av å gi næringslivet stabile rammebetingelser har vært en viktig grunn til at pengepolitikken i Norge gjennom mange år har vært rettet inn mot stabilitet i valutakursen. Utviklingen i den nominelle effektive valutakursen for utvalgte land viser at Norge, i likhet med Danmark og til en

viss grad Sverige, har hatt en meget stabil valutakurs de siste 40 årene sammenliknet med bl.a. Storbritannia, Tyskland og USA, jf. figur 5.1. Dette reflekterer bl.a. at betydningen av å redusere usikkerheten omkring valutakursutviklingen er større i små og åpne økonomier enn i store økonomier med en relativt sett mindre konkurranseutsatt sektor. En nærmere omtale av utviklingen i den norske valutakursen er gitt i vedlegg 8.

Figur 5.1 Utviklingen i nominell effektiv valutakurs for utvalgte land. Indeks 1990=100.

Kilde: Norges Bank.

5.2 Produktivetsutviklingen

Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet både i de norske og de utenlandske produktivitetstallene.

Tabell 5.6: Produktivetsutviklingen i industrien. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1981- 89	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Produktivitet målt ved produksjon											
Handelspartnerne ¹⁾²⁾	3,1	2,8	2,4	3,3	3,5	7,0	3,9	2,6	4,9	1,7	1 ³ ₋₄
Norsk industri ³⁾	3,4	6,3	2,5	2,7	0,8	3,4	1,8	3,0	-0,3	1,5	1 ₋₂
Relativ produktivitet ⁴⁾	0,2	3,5	0,1	-0,5	-2,7	-3,3	-2,1	0,4	-4,9	-0,2	-1
Produktivitet målt ved bruttoprodukt											
Handelspartnerne ¹⁾	3,2	2,6	2,0	2,7	3,7	6,2	3,5	2,6	4,9	1,7	1 ³ ₋₄
Norsk industri ³⁾	2,4	2,1	0,9	2,6	0,6	0,8	0,5	0,1	-0,2	2,1	1 ₋₄
Relativ produktivitet ⁴⁾	-0,8	-0,4	-1,0	-0,1	-3,0	-5,1	-2,8	-2,4	-4,8	0,4	-1 ¹ ₋₂

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.

2) I perioden 1996-1999, hvor det ikke foreligger produksjonstall for handelspartnerne, er produktiviten for handelspartnerne regnet ut med utgangspunkt i tall for bruttoproduktet.

3) For 1999 er anslagene basert på Nasjonalbudsjettet 2000.

4) P.g.a. problemer med måling av produktivitet er ikke tallene for norsk industri og handelspartnerne direkte sammenliknbare.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Arbeidskraftsproduktiviteten måles ofte som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk. Tall for produktiviten som er beregnet med utgangspunkt i bruttoproduktet viser en systematisk svakere produktivitetsvekst i norsk industri enn hos handelspartnerne. Fra 1980 til 1995 var svekkelsen av relativ produktivitet vel 18 prosent. Måleproblemene knyttet til produktivitetstallene tilsier imidlertid at deler av denne svekkelsen ikke er reell, jf. også nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport: NOU 1996:4. Usikkerheten i produktivitetstallene beregnet på denne måten er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det betydelige metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrnnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering ser ut til å variere mellom ulike lands nasjonalregnskapsstatistikker, slik at det er vanskelig å finne gode sammenliknbare tall. Tilgjengelige tall viser bl.a. at siden 1970 har bruttoproduktet i norsk industri målt i løpende priser i felles valuta, i grove trekk utviklet seg parallelt med bruttoproduktet i industrien hos våre handelspartnere. Målt i faste priser har imidlertid bruttoproduktet i norsk industri utviklet seg betydelig svakere enn i industrien hos våre handelspartnere. Den systematiske ulike utviklingen i bruttoproduktet målt i faste og løpende priser kan tyde på at deflateringsmetoden i de norske tallene er forskjellig fra metoden som er benyttet i tallene for handelspartnerne. Ulike deflateringsmetoder slår dermed direkte ut i ulik produktivetsutvikling.

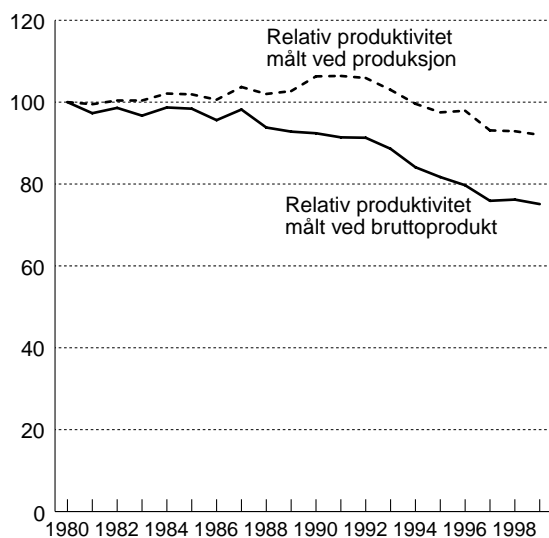
Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen, og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen før senere regnskap foreligger.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivitet utviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Det synes imidlertid ikke som om dette er noen sentral faktor bak den svake norske produktivitet utviklingen.

Det tredje problemet med produktivitet målet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

Når en måler produktiviteten som produksjonen delt på antall utførte timeverk, viser tallene en langt sterkere produktivitet utvikling enn om man måler produktiviteten med utgangspunkt i bruttoproduktet. Figur 5.2 gir en indikasjon på hvor stor betydning måleproblemene har for produktivitetstallene. Målt på denne alternative måten var produktivitet veksten i norsk industri 3,4 prosent i gjennomsnitt per år i perioden fra 1980 til 1988, mot en vekst på 3,1 prosent årlig hos handelspartnerne i denne perioden. Fra slutten av 1980-tallet til litt inn på 1990-tallet hadde norsk industri en klart høyere produktivitet vekst enn handelspartnerne, bl.a. fordi industrisysselsettingen falt kraftigere i Norge enn hos handelspartnerne. Fra 1988 til 1992 økte produktiviteten i norsk industri årlig med 4,1 prosent i gjennomsnitt, som er om lag 1 prosentpoeng høyere vekst enn hos handelspartnerne i denne perioden. Etter mange år med nedgang begynte imidlertid sysselsettingen i norsk industri å øke sterkt i 1993, noe som isolert sett bidro til å dempe produktivitet veksten. Begge produktivitet begrepene tyder på at norsk industri hadde en svakere produktivitet vekst enn handelspartnerne fra 1992 til 1995, jf. figur 5.2.

Selv om produktivitet begrepet basert på produksjonen trolig er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger enn et begrep basert på bruttoproduktet, vil det siste produktivitet målet være vesentlig mindre sensitivt overfor eventuelle endringer i andelen som produktinnsatsen utgjør av produksjonen. Produktivitetstall basert på bruttoproduktet vil derfor i større grad enn produktivitetstall basert på produksjon kunne ivareta langsiktige endringer i måten produksjonen er organisert på.

Figur 5.2 Relativ produktivitet målt ved produksjon og bruttoprodukt. Indeks 1980=100.

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

5.3 Sammenligning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. I tillegg til den faste lønnen er arbeidstid innrapportert og omregnet til timefortjeneste og tatt med i sammenligningene mellom land.

Lønnskostnadene består av lønn per arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft. Beregningsutvalget vil imidlertid understreke at en rangering av nivåer for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurransevnen.

Anslått lønnskostnadsnivå for industriarbeidere i norske kroner i Norge lå 14 prosent høyere enn gjennomsnittet for våre handelspartnere for året 1999. Valutaendringene i forhold til norske kroner i siste halvdel av 1998 bidro til at det relative lønnskostnadsnivået gikk ned fra 114 til 113 fra 1997 til 1998.

Tyskland er det eneste landet av de 17 landene, referert i vedlegg 6, som ligger høyere enn det norske nivået (12 prosent høyere). I 1999 har imidlertid Tyskland nærmet seg nivået for norske industriarbeidere. Hele Tyskland (inkl. Tyskland-øst) er nå med i sammenligningene fra 1994. Alle de nordiske landene har et lavere lønnskostnadsnivå i forhold til Norge i 1999 enn i 1998. Japan har nærmet seg Norge mest, fra et lavere nivå. USA har også økt nivået noe i forhold til Norge de siste årene.

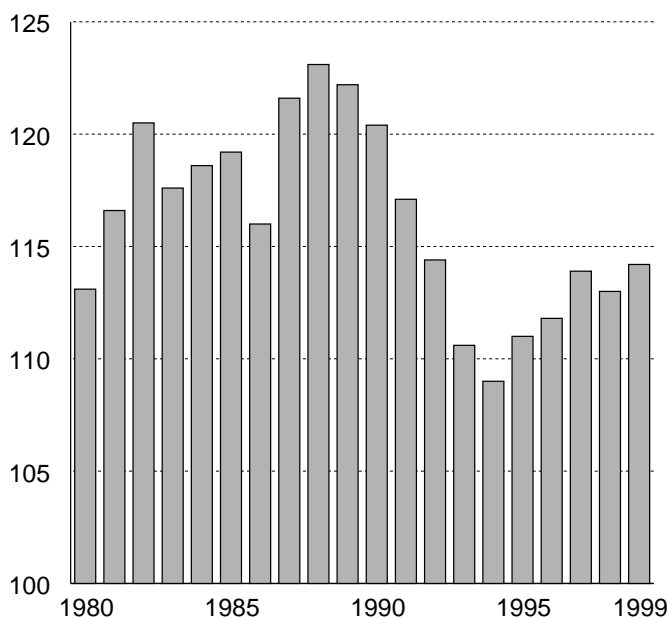
Nivået i 1998 er noe høyere enn i 1993-96, men klart lavere enn på slutten av 1980-årene. Både som følge av ulik lønnsvekst og endrede valutakurser har det relative nivået variert over tid. For utviklingen de senere år vises det til vedlegg 6.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Mens bare Danmark hadde høyere lønn per arbeidet time enn Norge i 1997, hadde 10 land høyere indirekte personalkostnader per arbeidet time målt i norske kroner.

Funksjonærene slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer. Basert på samme opplegg som foran foreligger det nå indekser for utvikling også for arbeidere og funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer i de ulike landene. I tillegg kan fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere være svært forskjellig. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området peker fortsatt i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenligningene for industrien.

Utvalget viser til vedlegg 6 for nærmere drøfting av lønnskostnadene med tabeller.

Figur 5.3 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.4 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

I ettertid kan en et stykke på vei avlese industriens totale konkurransevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.3.

Om markedsandeler

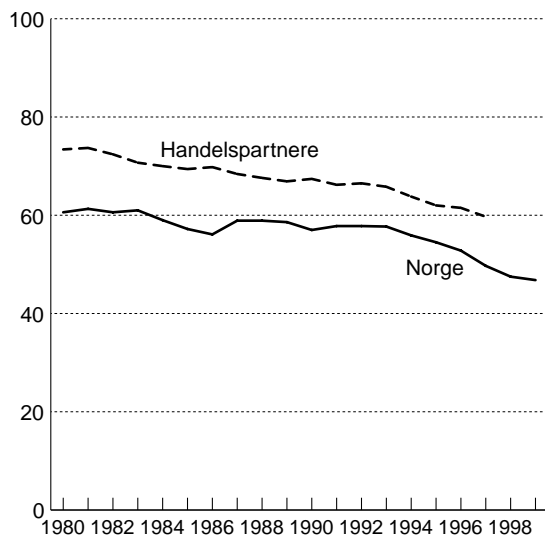
I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene* og *eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnads *nivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenligne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vektorer som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes av import.

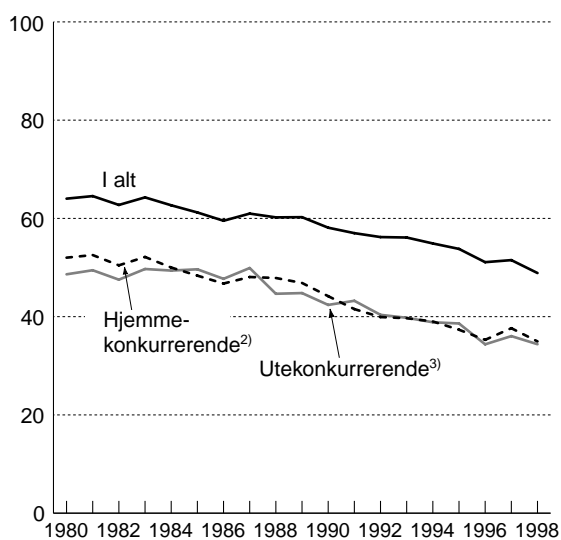
Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene falle trendmessig i alle land. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne, jf. figur 5.4, som viser at vi over tid har hatt et noe mindre fall i hjemmemarkedsandelene enn handelspartnerne. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall falt hjemmemarkedsandelene for de fleste industrivarer fra 1997 til 1998. Tall til og med 3. kvartal i fjor tyder imidlertid på at hjemmemarkedsandelen har ligget stabilt fra 1998 til 1999. De siste ti årene er det i første rekke produsenter av metaller, kjemiske og mineralske produkter og treforedlingsprodukter som har hatt de største tapene av markedsandeler, jf. tabell 9.4 i vedlegg 9.

Figur 5.4 Hjemmemarkedsandeler for norsk industri¹⁾ og for handelspartnere

1) Anslag for norsk industri i 1999 basert på Nasjonalbudsjettet 2000.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Figur 5.5 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹⁾. Volumandeler

1) Utenom skip og plattformer.

2) Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedprodukter.

3) Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarked-

spriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarked-sandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse¹⁹ av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedetsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedetsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Betydningen av internasjonal arbeidsdeling samlet sett for nedgangen i hjemmemarkedetsandelene er derfor trolig enda større enn antydning over.

Til forskjell fra hjemmemarkedetsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedetsandelene for eksport²⁰. Utviklingen i eksportmarkedetsandelene bør imidlertid tolkes med stor varsomhet. Endringene i eksportmarkedetsandelene blir målt ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i den samlede vareimporten hos våre handelspartnere. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnerens vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedetsandelen uten at det behøver å være endringer i markedetsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkingsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedetsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvest.

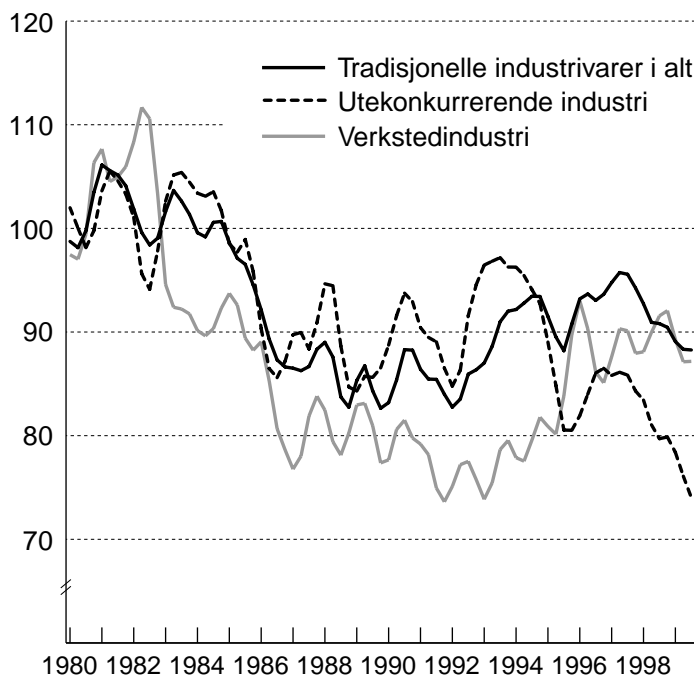
Eksportmarkedetsandelen for norsk industri i alt var relativt stabil i perioden fra 1986 til 1992, etter en nedgang i første halvdel av 1980-årene, jf. figur 5.6. I 1993 og 1994 økte imidlertid markedetsandelen betydelig. Den målte økningen i 1993 og trolig dels 1994 må ses i sammenheng med omlegging av statistikkgrunnlaget i EU i forbindelse med opprettelsen av det indre markedet, og kan være misvisende, se rapport 1995:2. Hovedforklaringen på økningen antas likevel å være den internasjonale konjunkturoppgangen, der norske markedetsandeler gjerne øker i en tidlig fase. Også reduksjon i enkelte viktige eksportmarkedspriser i forhold til konkurrerende produkter gjennom flere år har trolig bidratt. Fra 1994 til 1995 falt markedetsandelen noe tilbake igjen, noe

19. B. E. Naug (1999): »Modelling the Demand for Imports and Domestic Output», Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

20. Denne forskjellen henger sammen med måten markedetsandelene måles på. Eksportmarkedetsandelene for norsk industri beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer med veksten i vareimporten for gjennomsnittet av handelspartnerne. Med økt internasjonal handel vil det være en tendens til at både eksporten og importen i de enkelte land øker. Dersom eksporten av industrivarer i Norge øker med like mye som importen hos gjennomsnittet av handelspartnerne som følge av økt internasjonal arbeidsdeling, vil dette ikke slå ut i eksportmarkedetsandelen slik denne beregnes. Først når norsk eksport øker mer enn handelspartnerens import kan en et stykke på vei tolke dette som at norske produsenter vinner markedetsandeler på eksportmarkedet. Markedetsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det også være en tendens til at hjemmemarkedetsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedetsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedetsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling.

som må ses i sammenheng med avmatningen av aktivitetsveksten hos våre viktigste handelspartnere og med at norske eksportrettede industrinæringene produserer varer som typisk blir etterspurt tidlig i en konjunkturfase. Fra 1995 til 1997 økte eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer igjen. Først og fremst var det markedsandelen for verkstedprodukter som økte, noe som må ses i sammenheng med at eksporten for denne gruppen av industriprodukter økte markert til land som ikke tilhører kjernen av Norges tradisjonelt viktigste handelspartnere.

Foreløpige tall for 1998 indikerer en nedgang i eksportmarkedsandelen for tradisjonelle industrivarer i alt på vel 4 prosent, mens markedsandelen for verkstedprodukter økte med 1½ prosent i samme periode. Tall til og med 3. kvartal 1999 tyder på at nedgangen i eksportmarkedsandelen fortsatte gjennom mesteparten av fjoråret, jf. figur 5.6.

Figur 5.6 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1980=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 6

Økonomiske utsikter

6.1 Internasjonal økonomi

- *Etter en avdemping av den økonomiske veksten hos handelspartnerne i 1999, er det utsikter til en noe høyere vekst i år. Den høyere veksten må ses i sammenheng med tiltakende aktivitet i euro-området, mens den langvarige konjunkturoppgangen i USA ventes å bli avløst av lavere vekst i år. Virkningene av krisene i Asia, Russland og Brasil ble klart mindre enn fryktet for ett år siden. Mens usikkerheten knyttet til utviklingen i disse områdene har avtatt det siste året, er usikkerheten omkring den forventede avmatningen i USA fortsatt stor. På grunn av høyere økonomisk vekst ventes nedgangen i arbeidsledigheten hos våre handelspartnere å fortsette i år. Etter svært lave nivåer de tre siste årene ventes inflasjonen blant Norges viktigste handelspartnere å bli noe høyere i år enn i fjor, noe som bl.a. må ses i sammenheng med høyere priser på viktige råvarer.*

Etter en periode med relativt svak økonomisk utvikling i euro-området tok veksten seg noe opp i andre halvår 1996, og styrkingen fortsatte gjennom 1997 og mesteparten av 1998. Veksten i euro-området avtok imidlertid kraftig mot slutten av 1998 og i begynnelsen av fjoråret, i hovedsak som følge av lavere eksport. Krisene i Asia og Russland fikk størst betydning for Tyskland og Italia, noe som må ses i lys av disse landenes handelsmønster. Etter den svake utviklingen i begynnelsen av året tok veksten i euro-området seg opp gjennom 1999, i hovedsak som følge av økt eksportvekst. Den positive utviklingen i eksporten kan tilskrives svekkelsen av euroen og bedringen av situasjonen i Asia og Russland. Storbritannia, de fleste nordiske landene og enkelte mindre europeiske land har hatt god vekst gjennom flere år. I fjor ble imidlertid veksten i Storbritannia og Danmark klart avdempet, mens veksten i Sverige tiltok ytterligere. USA hadde i fjor sitt niende år på rad med solid vekst. Veksten i USA er drevet av kraftig vekst i innenlandsk privat etterspørsel, mens utenriksøkonomien isolert sett bidrar til å trekke veksten ned. Japan har hatt svak økonomisk utvikling siden 1992, med unntak av 1996, da bl.a. en ekspansiv finanspolitikk bidro til sterk vekst. Veksten avtok imidlertid markert igjen i 1997 som følge av svak utvikling i innenlandsk etterspørsel etter at den ekspansive finanspolitikken ble reversert. Den økonomiske krisen i Asia bidro til å forsterke den svake utviklingen i 1998. I 1999 tok imidlertid veksten seg noe opp igjen, i hovedsak som følge av økt innenlandsk etterspørsel. Den kraftige styrkingen av japanske yen har imidlertid isolert sett bidratt til å dempe eksportveksten.

Veksten i *bruttonasjonalproduktet* (BNP) for euro-området anslås til 2,1 prosent fra 1998 til 1999, som er 0,8 prosentpoeng lavere enn året før. For gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere ser veksten ut til å ha falt fra 2,7 prosent i 1998 til anslagsvis 2,5 prosent i 1999. Prognoser fra bl.a. OECD og Consensus Economics indikerer at BNP-veksten for gjennomsnittet av Norges viktigste handelspartnere vil ta seg noe opp igjen fra 1999 til 2000, jf. tabell 6.1. Det er i hovedsak oppgangen i EU som ventes å bidra til veksten i år, mens den langvarige høykonjunktoren i USA ventes å bli avløst av lavere

vekst. Etter en oppgang i BNP på anslagsvis 1,4 prosent fra 1998 til 1999 ventes det fortsatt svak utvikling i Japan i år.

Den sterke aktivitetsveksten i 1997 og 1998 ga seg utslag i kraftig økning i importen hos våre handelspartnere. Etter en vekst på 8,2 prosent i 1997 økte importen hos handelspartnerne med 7,8 prosent i 1998. På grunn av avmatningen i den økonomiske veksten økte Norges handelspartneres import med anslagsvis 5,0 pst. i 1999. Veksten i handelspartnerens import ventes å ta seg noe opp igjen i 2000, noe som bl.a. kan bidra til høyere etterspørsel etter norske eksportvarer.

Usikkerheten knyttet til den økonomiske utviklingen internasjonalt som følge av krisene i Asia, Russland og Brasil er klart mindre enn for ett år siden. Den økonomiske situasjonen i de fleste kriserammede landene i Asia har imidlertid nå stabilisert seg. Etter bunnåret 1998 tok veksten i disse landene seg opp i 1999. Det er imidlertid fortsatt en viss usikkerhet knyttet til hvor bærekraftig denne veksten er. De finansielle krisene i Russland og Brasil har ikke fått de spredningseffektene som mange fryktet for ett år siden. Usikkerheten knyttet til de internasjonale finansmarkedene er derfor også redusert.

Det er imidlertid fortsatt usikkerhet knyttet til vekstutsiktene for Norges handelspartnere. En viktig usikkerhetsfaktor er den økonomiske utviklingen i USA. Økende underskudd på driftsbalansen overfor utlandet og negativ sparerate i husholdningssektoren tyder på ubalanser i amerikansk økonomi. Høyt aktivitetsnivå over flere år har også økt faren for høyere inflasjon, etterfulgt av en pengepolitisk innstramning. Med utgangspunkt i de ubalansene som har bygd seg opp i amerikansk økonomi kan en markert renteøkning kombinert med en kraftig nedgang i aksjekursene få store konsekvenser for husholdningssektoren i USA. Dette kan igjen bidra til lavere vekst både i amerikansk og internasjonal økonomi framover.

Prisstigningen i USA har holdt seg svært lav til tross for sterk vekst over flere år. Det er stor uenighet om hva som forklarer denne utviklingen. Enkelte hevder at USA har kommet inn i en »ny æra» hvor høy stabil vekst er forenlig med lav prisstigning. Det argumenteres bl.a. med at større fleksibilitet i arbeidsmarkedet har bidratt til å redusere den strukturelle arbeidsledigheten, og at økt konkurranse bl.a. som følge av økt globalisering har bidratt til å dempe prisveksten. Andre økonomer er imidlertid skeptiske til denne forklaringen, og mener at utviklingen først og fremst skyldes forbigående heldige omstendigheter, som for eksempel fallende importpriser.

Tabell 6.1: Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprod ukt				Konsumprisindekse n				Arbeidsledigheten			
	199 8	1999 1)	2000 2)		199 8	1999 1)	2000 2)3)		199 8	1999 1)	2000 2)	
USA	4,3	3,8	3,1	3,4	1,6	2,2	2,3	2,6	4,5	4,2	4,2	4,2
Japan	-2,8	1,4	1,4	0,8	0,6	-0,3	-0,3	0,0	4,1	4,7	4,7	5,1
Storbritannia	2,2	1,7	2,7	3,0	3,4	2,3	2,4	2,2	6,2	6,1	6,0	4,0 ⁴⁾
Frankrike	3,4	2,4	3,0	3,2	0,8	0,6	1,2	1,0	11,8	11,1	10,3	10,5
Tyskland	2,2	1,3	2,3	2,7	0,9	0,6	1,4	1,4	9,3	9,0	8,7	10,0
Sverige	2,6	3,9	3,0	3,6	0,4	0,4	1,4	1,5	6,5	5,5	4,5	..
Norges handelspartnere	2,7	2,5	2,7	3,0	1,3	1,2	1,7	1,7	7,6	7,0	6,6	..

¹⁾ Anslag basert på OECD Economic Outlook 66.

²⁾ Anslag basert på OECD Economic Outlook 66 i venstre kolonne, og anslag fra Consensus Economics (publisert desember 1999) i høyre kolonne.

³⁾ OECDs anslag refererer seg til veksten i deflator på privat konsum.

⁴⁾ Arbeidsledigheten defineres noe annerledes enn i OECDs statistikk.

Til tross for lavere økonomisk vekst gikk *arbeidsledigheten* for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere ned fra 7,6 prosent i 1998 til anslagsvis 7,0 prosent i 1999. Det var også nedgang i ledigheten blant EU-landene, som falt fra 10,5 prosent i 1998 til 9,9 prosent i 1999. Bl.a. i lys av at den økonomiske veksten ventes å ta seg opp igjen, anslås fortsatt nedgang i arbeidsledigheten både i EU-landene og hos våre viktigste handelspartnere i år.

De fire siste årene har *prisstigningen* hos Norges viktigste handelspartnere, målt ved de ulike lands nasjonale konsumprisindekser, vært svært lav. For gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere og for EU-landene utgjorde veksten i konsumprisene i fjor hhv. 1,2 og 1,3 prosent. Prisstigningen hos Norges viktigste handelspartnere ventes imidlertid å ta seg noe opp i inneværende år, bl.a. som følge av høyere priser på viktige råvarer og svekkelsen av euro i 1999. En nærmere omtale av konsumprisveksten hos Norges handelspartnere er gitt i kapittel 5.1.3 og i vedlegg 7.

De siste års finanspolitiske innstramminger har bidratt til å redusere *budsjettunderskuddene* i de fleste europeiske land og i USA. Målt som andel av BNP falt budsjettunderskuddene for EU-landene samlet fra 1,6 prosent av BNP i 1998 til anslagsvis 1,1 prosent i 1999. I USA økte budsjettoverskuddet fra 0,4 prosent av BNP i 1998 til anslagsvis 1,0 prosent av BNP i 1999. Etter en relativt stram finanspolitikk i flere år, ventes finanspolitikken i EU og USA å bli mer nøytral i årene framover.

Etter de betydelige bevegelsene i de *internasjonale valutamarkedene* i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Den markerte styrkingen av amerikanske dollar mot japanske yen i 1997 fortsatte gjennom første halvår i 1998, men ble i løpet av andre halvår reversert. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår i fjor, fortsatte imidlertid amerikanske dollar å svekke seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. Tyske mark holdt seg

stabil mot amerikanske dollar gjennom mesteparten av 1998, men styrket seg kraftig mot slutten av året. Denne styrkingen ble imidlertid mer enn reversert i fjor, da euro svekket seg markert gjennom året. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euro-området kan forklare denne kursbevegelsen. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen. Den svenske kronen var ved utgangen av året om lag på linje med nivået før valutauroen i 1998 startet, mens det britiske pundet var sterkere.

De kortsiktige rentene i USA lå stabilt gjennom første halvår 1998, men falt mot slutten av året som følge av at den amerikanske sentralbanken satte ned signalrenten for å motvirke uroen i de internasjonale finansmarkedene. Gjennom 1999 har de kortsiktige rentene tatt seg noe opp igjen som følge av at sentralbanken i juni og august hevet den viktigste signalrenten med til sammen $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng. I Japan har den kortsiktige renten ligget relativt stabilt rundt $1\frac{1}{2}$ prosent i flere år, men falt ytterligere etter at sentralbanken senket en av de viktigste styringsrentene i september 1998. Den kortsiktige renten i Japan har etter dette ligget stabilt nær null prosent. På grunn av nedgang i konsumprisene er imidlertid realrenten fortsatt positiv.

Mens den tyske renten var stabil gjennom det meste av 1998, var det en fallende tendens i de EU-landene som fra før hadde høyest rente. Tilpasningen må ses i sammenheng med gjennomføringen av den økonomiske og monetære union fra 1. januar 1999. Sentralbankene i alle euro-landene senket sine styringsrenter til 3 prosent i desember 1998. Etter dette lå den kortsiktige renten i euro-området stabil frem til april i fjor, da den europeiske sentralbanken senket styringsrenten til 2,5 pst. Styringsrenten ble hevet til 3 pst. igjen i november. Den kortsiktige renten i euro-området har vært stabil mellom de ulike justeringene av sentralbankens styringsrenter.

Pengemarkedsrentene i Storbritannia falt gjennom annet halvdel av 1998 som følge av at sentralbanken satte ned styringsrenten. I første halvår av 1999 var de kortsiktige rentene relativt stabile, men tok seg noe opp gjennom annet halvår som følge av at sentralbanken fryktet økt inflasjon. I Sverige hvor en også styrer etter et inflasjonsmål, har det gjennom 1999 også vært en viss oppgang i pengemarkedsrentene.

De lange rentene i USA lå relativt stabilt gjennom første halvdel av 1998, men falt kraftig mot slutten av året. Økt etterspørsel etter amerikanske statsobligasjoner som følge av uroen i de internasjonale finansmarkedene bidro sammen med forventninger om lavere inflasjon til nedgangen. Den amerikanske statsobligasjonsrenten med 5 års løpetid har økt jevnt gjennom hele 1999, og var ved utgangen av fjoråret vel 6 prosent, som er om lag $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng høyere enn ett år tidligere. Den tyske obligasjonsrenten lå ved utgangen av 1998 om lag 1 prosentpoeng lavere enn den amerikanske. De lange tyske rentene økte noe mindre gjennom fjoråret enn de amerikanske, og var ved utgangen av 1999 vel $1\frac{1}{2}$ prosentpoeng lavere enn de tilsvarende amerikanske.

6.2 Norsk økonomi

- *Etter seks år med høy økonomisk vekst, var det klare tegn til stagnasjon i norsk økonomi i 1999. Både bruttonasjonalproduktet (BNP) i alt og i Fastlands-Norge ser ut til å ha økt med om lag 1 prosent, den laveste veksten siden 1990. Nedgang i investeringene var en viktig faktor bak utviklingen. Redusert vekst i*

tradisjonell vareeksport og i privat og offentlig konsum bidro også til den svake utviklingen i fastlandsøkonomien i 1999. Til tross for lav aktivitetsvekst gikk sysselsettingen litt opp. Arbeidsledigheten som årsgjennomsnitt holdt seg om lag uforandret, men den registrerte ledigheten økte i andre halvår. Høy oljepris og redusert import førte til en markert bedring av driftsbalansen overfor utlandet. Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) viser alle en relativt svak vekst i fastlandsøkonomien også inneværende år.

Konjunkturoppgangen 1993-98 var bredt fundert, med vedvarende og sterke etterspørselsimpulser fra *husholdningenes forbruk, tradisjonell vareeksport og private fastlandsinvesteringer*. Etterspørselsimpulsene fra *offentlig forvaltning* var moderate i den første fasen, men bidro i de tre siste årene klart mer til oppgangen. I de siste to årene av oppgangen var det også kraftige vekstbidrag fra utviklingen i *petroleumssektorens investeringer*. I andre halvdel av 1998 kom omslaget i økonomien, utløst av blant annet kraftig oppgang i rentene og ferdigstilling av en del store investeringsprosjekter i fastlandsøkonomien. Den mest markerte endringen i etterspørselsimpulsene fra 1998 til 1999 er å finne i petroleumsinvesteringene, som etter en oppgang på nær 26 prosent i 1998 ser ut til å ha blitt redusert med over 10 prosent i 1999. Også investeringene i Fastlands-Norge ga kraftige negative impulser. Etter en oppgang på 2,4 prosent i 1998, var det i fjor en nedgang som trolig var på over 5 prosent. Veksten i husholdningenes forbruk gikk ned med om lag 1 prosentpoeng fra 1998 til 1999. Også eksporten av tradisjonelle varer økte klart mindre enn året før.

Som følge av den markerte aktivitetsveksten steg antall *sysselsatte* ifølge nasjonalregnskapet med 240 000 personer fra 1992 til 1998. Til tross for svak aktivitetsvekst i fjor, økte sysselsettingen som årsgjennomsnitt, trolig med noe over 5000 personer. Sesongjusterte kvartalstall viser imidlertid at sysselsettingen har falt svakt fra og med 4. kvartal 1998 og til og med 3. kvartal i fjor, som er det siste kvartalet det per i dag finnes tall for.

Den isolerte effekten av utviklingen i befolkningens størrelse og sammensetning kan for tiden anslås å gi en årlig økning i *arbeidsstyrken* på 10 000 personer. Etter at yrkesfrekvensene gjennom perioden 1988 til 1993 stort sett gikk ned, har de i konjunkturoppgangen vist en stigende tendens. Dette har bidratt til en betydelig vekst i arbeidsstyrken. I perioden 1992 til 1998 økte arbeidsstyrken årlig med vel 30 000 personer ¹⁾ i gjennomsnitt ifølge AKU, mens økningen fra 1998 til 1999 ser ut til å ha vært om lag 5000 personer.

Ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) ble *arbeidsledighetsraten* halvert²¹ fra 1992 til 1998 og kom på årsbasis ned i 3,2 prosent. I den samme perioden har antall registrerte helt ledige ved arbeidskontorene utviklet seg om lag i takt med AKU-ledigheten, mens antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har falt betydelig raskere. Summen av registrerte ledige og personer på ordinære tiltak har dermed også gått mer ned enn AKU-ledigheten. I 1999 ser den registrerte- og AKU-arbeidsledigheten som årsgjennomsnitt ut til å holde seg om lag på nivået fra 1998, mens summen av registrerte ledige og personer på tiltak blir litt lavere. Gjennom andre halvår av 1999 var det en økning i den registrerte ledigheten. Justert for normale sesongvariasjoner økte antall helt ledige med 5000 personer fra 2. til 4. kvartal. Summen av registrerte ledige og personer på tiltak økte i samme periode med 6000 personer.

21. Justert for brudd i AKU.

Arbeidsmarkedet utviklet seg i fjor forholdsvis forskjellig innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder. Som årsgjennomsnitt har det i Sør-Norge vært en tendens til redusert ledighet i områder hvor ledigheten i utgangspunktet var lavest og økt ledighet der den var høyest. I forhold til samme måned året før var det mot slutten av året en markert økende ledighet i Agderfylkene, Rogaland og Hordaland. Dette avspeiler i hovedsak utviklingen i verksteds- og leverandørindustrien til oljevirksoheten. Som årsgjennomsnitt økte ledigheten blant industriarbeidere, mens den ble redusert innen service-, helse- og undervisningsyrker. For helsearbeidere var beholdningen av ledige plasser i gjennomsnitt i 1999 opp mot 70 prosent høyere enn antall registrerte ledige. For alle andre yrkesgrupper var antall ledige klart høyere enn beholdningen av ledige plasser. I vareproduserende næringer var det en klar reduksjon i sysselsettingen fra 1998 til 1999, mens sysselsettingen i privat og offentlig tjenesteyting økte.

Oppgangen i norsk økonomi ble i de første årene møtt av en forholdsvis stram *finanspolitikk*. Målt ved Finansdepartementets olje-, rente- og aktivitetsskorrigerte indikator for balansen i statsbudsjettet ble imidlertid innstrammingseffekten etter hvert gradvis mindre. Målt ved denne indikatoren tilsvarte innstramningen 0,1 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 1998 og 0,6 prosent i 1999. Innretningen av finanspolitikken i år anslås å være konjunktturnøytral.

Driftsbalansen overfor utlandet bedret seg kraftig i 1999. Det ligger nå an til et overskudd for fjoråret på over 30 milliarder kroner, etter et underskudd på 16 milliarder kroner i 1998. Underskuddet på rente og stønadsbalansen ser ut til å ha økt i 1999, mens overskuddet på handelsbalansen ble betydelig større enn året før. Den viktigste enkeltfaktoren bak bedringen av driftsbalansen er økningen i oljeprisen. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra knappe 13 dollar per fat i 1998 til 18 dollar per fat i 1999. I tillegg har investeringsnedgangen bidratt til en markert reduksjon av importen.

Betydelige bevegelser i oljeprisen gjennom de siste 3 årene har bidratt til ustabilitet i kronekursen. Etter at *norske kroner* svekket seg betydelig mot ECU gjennom 1998, styrket kronen seg om lag tilsvarende mot euro gjennom første halvår 1999. Etter dette har kursbevegelsene vært mer moderate. Målt som årsgjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU i 1998, mens den styrket seg med 1,8 prosent mot ECU/euro i 1999. Med uendret nivå fra utgangen av 1999 og ut 2000 vil kronekursen på årsbasis styrke seg med nær 3 prosent i 2000.

For å motvirke svekkelsen i kronekursen økte Norges Bank i 1998 *signalrentene* med til sammen 4,5 prosentpoeng. Denne renteoppgangen ble delvis reversert i fjor, da Norges Bank satte ned signalrentene med til sammen 2,5 prosentpoeng. Gjennomsnittlig utlåns- og innskuddsrente i de private finansinstitusjonene har i stor grad fulgt utviklingen i pengemarkedsrentene. Ved utgangen av 3. kvartal i fjor lå bankenes gjennomsnittlig utlånsrente vel 1,5 prosentpoeng over nivået ved utgangen av 2. kvartal 1998, men 1,5 lavere enn ved årsskiftet 1998/99.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for *den økonomiske utviklingen i 2000* er forholdsvis samstemte. De tre institusjonene venter alle en fortsatt lav vekst i aktivitetsnivået i Fastlands-Norge, moderat økende ledighet og litt lavere lønns- og prisvekst enn i fjor. Når det gjelder renteutviklingen er fremskrivningen fra Norges Bank basert på markedets forventninger uttrykt ved terminrentene i desember i fjor, mens Finansdepartementet og SSB har egne vurderinger av renteutviklingen. I

Norges Banks beregninger er 3 måneders pengemarkedsrenten i 2000 som årsgjennomsnitt 5,7 prosent, som tilsvarer nivået fra slutten av 1999, mens Finansdepartementet og SSB antar at rentene vil falle til henholdsvis 4,7 prosent (Finansdepartementet) og 5,2 (SSB) i 2000.

Husholdningenes forbruk ventes å stige om lag som i fjor. Husholdningenes realdisponible inntekt antas å øke om lag på linje med forbruket og det ligger dermed ikke an til store endringer i spareraten. Veksten i offentlig konsum er forutsatt å bli som i fjor, eller litt lavere.

Investeringene i petroleumsvirksomheten er ventet å gå markert ned i år. Finansdepartementet anslo i Nasjonalbudsjettet nedgangen til vel 34 prosent, mens Norges Bank og SSB i sine siste konjunkturrapporter antar en reduksjon på om lag 25 prosent. Det er ventet at nedgangen i bedriftsinvesteringene i Fastlands-Norge og i offentlig sektor vil fortsette, men i et langsommere tempo enn gjennom fjoråret. Boliginvesteringene som ser ut til å ha falt med rundt 3 prosent i fjor, ventes å øke i år. Etterspørselsveksten i de norske eksportmarkedene ventes å bli noe høyere i år enn i fjor, noe som vil bidra til at veksten i *tradisjonell vareeksport* øker noe.

Mens veksten i *BNP Fastlands-Norge* i år antas å bli om lag 1 prosent, vil en markert økning i petroleumsproduksjonen kunne føre til at BNP totalt kan vokse forholdsvis mye. Finansdepartementet og SSB har tallfestet BNP-veksten til rundt 3 prosent, mens Norges Bank venter at veksten blir på noe over 2 prosent. Med en fortsatt høy oljepris og svak utvikling i innenlandsk etterspørsel vil overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet kunne bli meget stort i tiden fremover.

Finansdepartementet og Norges Bank venter at *sysselsettingen* kommer til å gå litt ned i år, mens SSBs fremskrivning viser 0-vekst. Arbeidsledigheten kommer ifølge prognosene til å øke med rundt 10 000 personer.

Tabell 6.2: Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1998	1999	2000		
	Regnskap	SSB ¹⁾	FIN ²⁾	NB ³⁾	SSB ¹⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,1	2,0	2,0	2	2,8
Konsum i offentlig forvaltning	3,7	1,9	1,5	2 ¹ ₋₄	1,6
Bruttoinvesteringer i fast kapital	8,1	-7,6	-11,6	-9	-6,9
-Fastlands-Norge	2,4	-5,4	-3,0	-3 ¹ ₋₂	0,0
-petroleumsvirksomhet ⁴⁾	25,7	-11,4	-34,1	-25	-23,6
Ekspert	0,5	-0,6	9,1	5 ³ ₋₄	8,5
- tradisjonelle varer	3,4	1,6	4,0	3 ³ ₋₄	4,9
Import	9,1	-3,4	-1,1	-1	0,8
- tradisjonelle varer	9,6	-2,5	0,0	-1	2,8
Bruttonasjonalprodukt	2,1	0,6	2,9	2 ¹ ₋₄	3,3
- Fastlands-Norge	3,3	0,8	0,7	3 ³ ₋₄	1,3
Sysselsatte personer	2,3	0,2	-0,3	-1 ¹ ₋₂	0,0
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,2	3,2	3,6	3 ³ ₋₄	3,5
Årslønn	6,5	4 ³ ₋₄ ⁵⁾	3 ¹ ₋₄	3 ³ ₋₄	3,6
Konsumprisindeksen	2,3	2,3	2,0	2 ¹ ₋₄	2,1
Driftsbalansen, mrd. kroner	-16,3	33,5	87,4	101	98,0
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	5,7	6,4	4,7	5,7	5,2
Gjennomsnittlig lånerente (nivå) ⁶⁾	7,4	8,5	7,4
Råoljepris ⁷⁾ i kroner (nivå)	96,0	141,6 ⁸⁾	125	164	151,2

1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 9/99, desember 1999.

2) Anslag ifølge Finansdepartementet, Nasjonalbudsjett for 2000, St meld nr 1, september 1999.

3) Anslag ifølge Norges Bank. Penger og Kreditt 1999/4, desember 1999.

4) Inklusive tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.

5) Anslag ifølge Beregningsutvalget.

6) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

7) Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

8) Faktisk gjennomsnittspris.

6.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2000

Utvalget har som i tidligere år vurdert prisutviklingen i inneværende år. Slike anslag er basert på usikre forutsetninger. I vedlegg 1 gis det en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Utvalget har også til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgiftsopplegget. Utvalget har teknisk lagt til grunn at den importveide kronkursen, som i tillegg til euroen også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, holder seg om lag på kursnivået ved utgangen av 1999 ut året. Dette gir en gjennomsnittlig importveid kronkurs i 2000 på linje med gjennomsnittskursen i 1999.

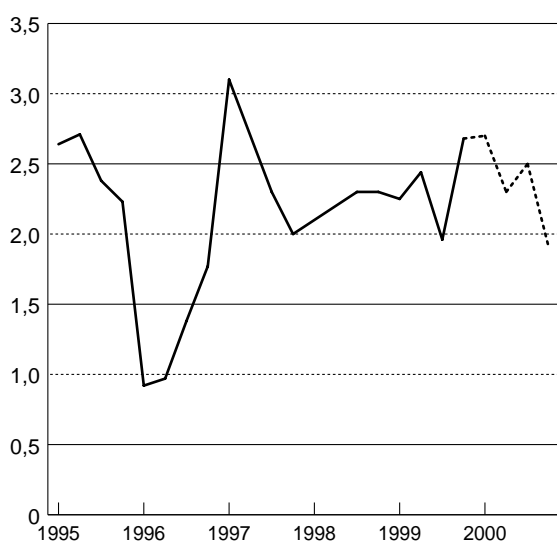
I avgiftsopplegget for 2000 er det lagt til grunn Stortingets vedtak om Statsbudsjettet. Vedtaket innebærer en reell økning av avgiftene for elektrisitet, tobakk og autodiesel, mens alkoholavgiften reelt sett er redusert. Videre er engangsavgiften for personbiler i gjennomsnitt reelt sett økt noe, mens de øvrige mengdeavgiftene i hovedsak er justert med 2 prosent. I forhold til et prisjustert avgiftsopplegg, bidrar det vedtatte opplegget for 2000 isolert sett til å øke prisveksten i 2000 med om lag $1\frac{1}{4}$ prosentpoeng, mens det ikke var noe slikt bidrag i 1999. Fra desember 1999 til januar 2000 vil dermed 12-månedersraten isolert sett øke med om lag $1\frac{1}{4}$ prosent som følge av endringer i avgiftsoppleggene.

Elektrisitets- og bensinprisene har variert betydelig de siste årene. Elektrisitetsprisene til husholdningene og bensinprisene økte betydelig mot slutten av fjoråret, og bidro til en sterkere stigning i konsumprisene mot slutten av 1999 og dermed økt prisoverheng inn i 2000. Utvalget har lagt til grunn at oljeprisen og derigjennom bensinprisen avtar noe gjennom året. Økningen i elektrisitetsavgiften ved årsskiftet vil, med full overveltning i prisene, isolert sett bidra til å øke strømprisene med 6-7 prosent i 2000. Utvalget har lagt til grunn for prisprognosen at den gjennomsnittlige elektrisitetsprisen inkl. avgifter øker med rundt 7 prosent fra 1999 til 2000.

Modellberegningen gir en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 1999 til 2000 på 2,3 prosent. Dersom importprisene blir 1 prosent høyere eller lavere enn forutsatt, indikerer modellberegningene at prisstigningen vil bli økt eller redusert med 0,3-0,4 prosentpoeng. En økning i oljeprisen på 40 kroner per fat (dvs. en oljepris om lag på nivået i midten av januar) i forhold til den forutsatte utviklingen, vil kunne øke prisstigningen med 0,2 prosentpoeng på årsbasis. Tilsvarende vil en reduksjon i oljeprisen på 40 kroner per fat i forhold til den forutsatte utviklingen kunne redusere prisstigningen med 0,2 prosentpoeng. Ifølge modellberegningen er anslaget på konsumprisveksten fra 1999 til 2000 ganske robust overfor ulike forutsetninger om lønnsveksten i år. Høyere lønn ett år vil imidlertid gi impulser til høyere konsumpriser også på lenger sikt.

At konsumprisveksten nå ser ut til å bli noe høyere i inneværende år enn mange tidligere har sett for seg, skyldes i stor grad tendensen til tiltakende prisvekst mot slutten av fjoråret, og dermed økt prisoverheng inn i 2000. Forløpet i beregningene viser en fallende prisstigning regnet som vekst fra samme periode året før, fra 2,7 prosent i 1. kvartal til 1,9 prosent i 4. kvartal, jf. figur 6.1. Nedgangen i lønnsveksten i 1999 trakk isolert sett i retning av redusert prisvekst i annet halvår av 1999. Som nevnt ovenfor tar det tid før prisef-

fekter av kostnadsendringer er uttømt, slik at den reduserte lønnsveksten i fjor trolig vil trekke i retning av redusert stigningstakt også i 2000. Prisutviklingen gjennom året påvirkes også i stor grad av utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene. Prisfallet på elektrisitet i sommermånedene i fjor var noe sterkere enn det som legges til grunn for prognosen. Samtidig er det lagt til grunn en mindre stigning i elektrisitetsprisene på høsten i år sammenlignet med i fjor. Dette kan trekke i retning av redusert stigningstakt mot slutten av året. Økningen i bensinprisene gjennom store deler av fjoråret, sammen med det antatte fallet i bensinprisene gjennom 2000, trekker i retning av lavere prisvekst utover året. Økt prisvekst på importvarer antas imidlertid å trekke i motsatt retning.

Figur 6.1 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før¹⁾

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort, anslår utvalget en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på i størrelsesorden 2₄¹-2₂¹ prosent fra 1999 til 2000.

Vedlegg 1

Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS.

Nærmere om modellberegningen

KVARTS er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, råoljepriser, avgifter, og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten avhenge av andre forhold i økonomien, jf. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene kan ha for importprisene, og til at importprisene de siste årene har utviklet seg noe svakere enn konsumprisene internasjonalt. For størrelser som fastlegges av det offentlige er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på jordbruksvarer.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS, er tallfestet på grunnlag av tall fra nasjonalregnskapet. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, timelønnskostnader og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne relasjoner, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten, avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av forløpet gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden, i tillegg til at tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er alltid usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 1.1.

Utvalget har nå som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling) sammen med skjønnsmessige vurderinger. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Importprisene avtok markert gjennom fjoråret. Dette må ses i sammenheng med appresieringen av den norske kronen mot den importveide valutakursen¹ i 1999, et markert fall i prisene på matvarer internasjonalt og lave priser på industrielle råvarer. *Importprisene for tradisjonelle varer* ser ut til å ha avtatt med rundt 2¹/₂ prosent i 1999. Prisene har falt på metaller og nærings- og nytelsesmidler, mens prisene på raffinerte oljeprodukter har økt. Gjennomsnittsprisen på industriprodukter ser ut til å ha avtatt noe mindre enn prisene for tradisjonelle varer totalt, men det er til dels store variasjoner i prisutviklingen for ulike undergrupper av industriprodukter. Prisene på verkstedprodukter, som er den klart største undergruppen, ser ut til å ha avtatt noe mer en gjennomsnittet. Det samme gjelder prisutviklingen for de fleste råvarebaserte industriproduktene. Derimot økte prisene på raffinerte oljeprodukter, etter et markert fall i 1998. Det er i modellberegningen lagt til grunn en gjennomsnittlig importprisvekst for tradisjonelle varer på 1,1 prosent fra 1999 til 2000 regnet i norske kroner. Utvalget har i utarbeidningen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at den importveide kronekursen, som i tillegg til euroen også omfatter blant annet dollar og asiatiske valutaer, holder seg om lag på kursnivået ved utgangen av 1999 ut året. Dette gir en gjennomsnittlig importveide kronekurs i 2000 på linje med gjennomsnittskursen i 1999. For å illustrere virkningen av å endre på forutsetningen om importprisveksten, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at importprisveksten blir 1 prosent høyere eller lavere enn det en nå har lagt til grunn.

1. En har her sett på utviklingen i den utvidede importveide valutakursindeksen, som omfatter 44 land.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 18,1 USD eller 141 kroner per fat i 1999. I 1998 var oljeprisen om lag 96 kroner per fat. Fra et nivå på om lag 80 kroner per fat i begynnelsen av 1999 økte oljeprisen markert gjennom året, og nådde et toppnivå på om lag 210 kroner i siste halvdel av november. Prisoppgangen gjennom 1999 må ses i sammenheng med produksjonsregulerende tiltak i OPEC og enkelte land utenfor OPEC. Gjennomsnittsprisen i første halvdel av januar var i underkant av 200 kroner per fat. Det forutsettes imidlertid at oljeprisen vil reduseres noe utover året, bl.a. som følge av økt oljeproduksjon i OPEC-landene. Dette er også reflektert i futuresprisene på olje. Utvalget har lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris på 150 kroner per fat i 2000, som tilsvarer en prisoppgang på vel 6 prosent i forhold til gjennomsnittlig oljepris for 1999. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene. For å illustrere virkningene av å endre på oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningene på konsumprisene av at oljeprisen blir 40 kroner høyere eller lavere per fat enn det som nå er lagt til grunn.

Utviklingen i prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene gikk noe ned fra 1998 til 1999. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisnivået for norskproduserte jordbruksvarer øker med rundt 1 prosent fra 1999 til 2000. Prisene ut til forbrukerne blir i tillegg til endringer i basisprisene påvirket av eventuelle øvrige kostnadsendringer i varehandelsleddet og avanseendringer i alle ledd.

Prisene på *elektrisitet* har variert betydelig de siste årene. Høy fyllingsgrad i vannmagasinene bidro til at elektrisitetsprisene falt betydelig fra januar til august 1999, for deretter å øke markert de siste fire månedene av fjoråret. Fra januar til desember 1999 var elektrisitetsprisene således nær uendret. Med full overveltning i prisene, vil økningen i elektrisitetsavgiften ved årsskiftet isolert sett bidra til å øke strømprisene med 6-7 prosent i 2000. Fyllingsgraden i vannmagasinene er nå høyere enn det som er normalt for årstiden. Markedsforholdene for elektrisitet tilsier at elektrisitetsprisene skal være høyere om vinteren enn om sommeren. Terminprisene på kraftbørsen viser også at det forventes en nedgang i kraftprisene gjennom 2. kvartal og en oppgang gjennom 4. kvartal. Endringer i spotprisene på kraft vil slå ut i elektrisitetsprisene til husholdningene, men utslagene vil trolig være mindre. Utvalget har lagt til grunn at elektrisitetsprisene i vintermånedene i 2000 blir liggende høyere enn i sommermånedene, men at svingningene i elektrisitetsprisene ikke blir like kraftige som i fjor. Som årsgjennomsnitt innebærer denne banen at elektrisitetsprisene øker med rundt 7 prosent fra 1999 til 2000.

Husleie er den enkeltkomponenten med størst vekt i konsumprisindeksen². Utviklingen i beregnet husleie og betalt husleie måles gjennom en husleieundersøkelse som dekker alle typer boliger. For betalt husleie er det utviklingen i alle husleiene som følges, mens utviklingen i beregnet husleie baserer seg på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. I årene fra 1988 til 1993 økte husleieindeksen vesentlig sterkere enn totalindeksen, mens den stort sett økt mindre enn totalindeksen i årene fra 1993 til

2. Fra og med august 1999 er det foretatt en metodisk endring knyttet til behandlingen av selveiere i KPI. En nærmere omtale av omleggingen gis i vedlegg 7.

1996. I 1997 tok stigningen i husleiene seg opp, og var fra midten av 1997 til midten av 1998 høyere enn veksten i totalindeksen. Stigningen i husleiene avtok midlertidig i siste halvdel av 1998, men har igjen vært høyere enn veksten i konsumprisindeksen gjennom mesteparten av 1999. I gjennomsnitt økte husleiene med 2,8 prosent fra 1998 til 1999, og hoveddelen av økningen kom i første halvår. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleierye og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader mv.

Husleieundersøkelsen har hittil blitt innarbeidet i konsumprisindeksen kvartalsvis. Fra og med januar 2000 vil imidlertid husleieundersøkelsen innarbeides i konsumprisindeksen månedlig. Omleggingen antas å ikke gi vesentlige utslag i den gjennomsnittlige årlige konsumprisstigningen, men den vil kunne gi et bidrag til høyere konsumprisvekst i januar og februar.³ Avviklingen av husleiereguleringen fra nyttår kan føre til betydelige husleieøkning for enkelte leietakere. Vedtaket gjelder imidlertid et begrenset antall boliger, og vil trolig få liten innvirkning på konsumprisindeksen. I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 1999 til 2000 på 3,1 prosent.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgifts- og subsidieopplegget som Stortinget har vedtatt. Hovedtrekkene i det avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2000 innebærer følgende nominelle satsendringer:

- Elektrisitetsavgiften økte med 44 prosent, samtidig som det er innført en grunnavgift på fyringsolje.
- Avgiften på røyketobakk, sigarer, snus og skrå økte med knapt 18 prosent, mens toll og avgift på sigaretter til sammen økte med 2 prosent.
- Alkoholavgiftene ble redusert med vel 46 prosent for sterkvin.
- Autodieselavgiften økte med 5,8 prosent. I tillegg er det innført en differensiert svovelavgift på autodiesel.
- Vektelementet i engangsavgiften for personbiler og avgiften på kombinerte biler og minibusser ble økt. De øvrige satsene i engangsavgiften for personbiler økte med 2 prosent. I gjennomsnitt innebærer dette at engangsavgiften for personbiler økte med om lag $2\frac{3}{4}$ prosent.
- Øvrige avgifter er i hovedsak justert med 2 prosent, samtidig som strukturen på enkelte avgifter legges noe om.
- Tollsatsene på industrivarer ble redusert med 400 mill. kroner, hvorav den største delen knytter seg til tekstil- og konfeksjonsvarer (fra u-land). Tollreduksjonene kan isolert sett bidra til noe lavere priser på tekstiler.

Avgifter fastsettes av Stortinget i prosent av et verdigrunnlag (verdiavgifter) eller som et nominelt beløp per enhet (mengdeavgifter). Et prisjustert avgiftsopplegg innebærer at satsene for mengdeavgifter justeres med den anslåtte prisveksten, mens satsene for verdiavgiftene holdes uendret. En slik endring av avgiftsopplegget vil påvirke prisnivået, men kan sies å være nøytralt i forhold til prisveksten. Utvalget har gjennomført beregninger for å vurdere prisvirkningene i 2000 av det vedtatte avgiftsopplegget for 2000. Beregningene

3. En nærmere omtale av endringene i konsumprisindeksen gis i vedlegg 7.

indikerer at det vedtatte avgiftsopplegget bidrar til å øke prisnivået med om lag $\frac{1}{4}$ prosent i forhold til en prisjustering i tråd med Beregningsutvalgets anslag.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1999 til 2000. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	1999	2000
<i>Importpriser:</i>		
Tradisjonelle varer	-2,6	1,1
Ikke-konkurrerende importvarer	1,6	5,8
Primærnæringsvarer	-3,9	-0,6
Råvarer og lite bearbejdede varer	-9,5	5,8
Andre varer	-1,5	-0,1
Råolje	46,9	6,4
Priser på jordbruksvarer ¹⁾	-1,9	1,0
Elektrisitetspris ²⁾	-2,0	7,0

1) Dette anslaget er knyttet til hjemmeprisen på jordbruksprodukter.

2) Dette anslaget er knyttet til den prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av de øvrige. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 2000 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Resultater:

Beregningen som har blitt gjennomført med KVARTS gir en økning i konsumprisene på 2,3 prosent fra 1999 til 2000. Dette er samme prisvekst som året før. Økningen i avgiftene fra 1. januar 2000 og utviklingen i elektrisitetsprisene og prisene på importerte varer trekker isolert sett i retning av økt prisvekst, mens lønnsutviklingen isolert sett vil kunne trekke i motsatt retning. Utviklingen gjennom året er vist i figur 6.1.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at prisstigningen avtar fra 2,7 prosent i 1. kvartal til 1,9 prosent i 4. kvartal, jf. figur 6.1. Nedgangen i lønnsveksten i 1999 trakk isolert sett i retning av redusert prisvekst i annet halvår av 1999. Det tar tid før priseffekter av kostnadsendringer er uttømt, slik at den reduserte lønnsveksten i fjor trolig vil trekke i retning av redusert stigningstakt også i 2000. Prisutviklingen gjennom året

påvirkes også i stor grad av utviklingen i elektrisitets- og bensinprisene. Prisfallet på elektrisitet i sommermånedene i fjor var noe sterkere enn det som legges til grunn for prognosen. Samtidig er det lagt til grunn en mindre stigning i elektrisitetsprisene på høsten i år sammenlignet med i fjor. Dette kan trekke i retning av redusert stigningstakt mot slutten av året. Bensinprisene økte markert gjennom fjoråret, blant annet som følge av høyere råoljepris. Oljeprisen og derigjennom bensinprisen forventes å avta gjennom 2000, noe som trekker i retning av redusert prisstigningstakt utover året. Økt prisvekst på importvarer antas imidlertid å trekke i motsatt retning.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen er 3,6 prosent fra 1999 til 2000, mot 4³/₄ prosent året før. Denne nedgangen i lønnsveksten bidrar til å redusere prisstigningstakten i andre halvår.

Som nevnt ovenfor tar utvalget ikke stilling til lønnsutviklingen eller lager prognoser for denne. Utvalget har derfor vurdert virkningen på prisveksten av en endring i årslønnsveksten fra 1999 til 2000 på 1 prosentpoeng.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1999 til 2000 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
Vekst i konsumprisindeksen	2,7	2,3	2,5	1,9	2,3
<i>Isolerte prisvirkninger av¹⁾:</i>					
1 prosentpoeng endret årslønnsvekst	+/-0,1	+/-0,1	+/-0,2	+/-0,2	+/-0,1-0,2
1 prosent endret importprisvekst	+/-0,3	+/-0,3	+/-0,4	+/-0,4	+/-0,3-0,4
40 kr. høyere/lavere oljepris per fat	+/-0,1	+/-0,2	+/-0,2	+/-0,2	+/-0,2

1) Det er lagt til grunn at en endring i årslønnsveksten på 1 prosentpoeng følger av endringer i tillegg fra og med 1. kvartal. Økt importprisvekst bidrar til økt prisvekst. Høyere oljepris bidrar til å øke prisveksten.

Kilde:

Som tabell 1.2. viser gir beregningen med 1 prosentpoeng endret lønnsvekst relativt små utslag på den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1999 til 2000, og modellen viser dermed at det tar noe tid før økte kostnader veltes over i prisene.

I vurderingen av prisvirkningene av endret lønnsvekst har en i modellberegningene ikke endret de eksogene forutsetningene. Det er således i begrenset grad tatt hensyn til enkelte forhold av betydning, f. eks. at importører lettere vil kunne øke sine priser, eller at hjemmeprisen på primærnæringsvarer og elektrisitet vil kunne øke, dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene ville virkningen på prisveksten av endret lønnsvekst vært større. Prisvirkningen av endringen i lønnsveksten som er angitt ovenfor kan således ikke direkte tas som uttrykk for betydningen av for-

skjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen. Modellens lønnsrelasjoner indikerer også at en økt lønnsvekst ett år innebærer lavere lønnsvekst senere år sammenliknet med referansebanen. På lang sikt vil derfor ikke reallønnsnivået endres vesentlig.

Vedlegg 2

Lønnsoppgjørene i 1999

På de fleste tariffområder ble det i 1998 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1999.

1 Forberedelse av inntektsoppgjøret 1999

På møtet i Kontaktutvalget 17. august 1998 ble det fra Statsministeren foreslått å holde en inntektspolitisk konferanse hvor medlemmene av Kontaktutvalget kunne drøfte spørsmål knyttet til inntektsoppgjøret 1999. Konferansen ble holdt 16. og 17. desember 1998.

På konferansen ble det blant annet enighet om å nedsette et hurtigarbeidende utvalg som skulle forberede tariffoppgjørene i 1999.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet oppnevnte den 4. januar 1999 et utvalg (Arntsen-utvalget) med følgende mandat:

«Utvalget skal på bakgrunn av inntektsoppgjøret i 1998 gi et grunnlag for tariffoppgjøret 1999. Siktemålet med gjennomføringen av tariffoppgjøret i 1999 er å bidra til full sysselsetting og en kostnadsutvikling på linje med andre land slik solidaritetsalternativet la til grunn.»

Utvalgets oppdrag var to-sidig:

- Sammen med arbeidet i Det tekniske beregningsutvalget og annen tilgjengelig informasjon belyse utviklingen i pris-, lønns- og kostnadsutviklingen og sysselsettingssituasjonen
- Vurdere innpassing av etter- og videreutdanning i forbindelse med tariffoppgjøret 1999.

Utvalget fikk en utenforstående leder og hadde for øvrig representasjon fra Landsorganisasjonen i Norge, Akademikernes Fellesorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Akademikerne, Næringslivets Hovedorganisasjon, Kommunenes Sentralforbund, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Finansdepartementet og Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

I utvalgets rapport, som ble avgitt 1. mars 1999, heter det:

«Ambisjonsnivået må være at en i løpet av de nærmeste to årene bringer lønnsveksten i Norge ned på samme veksttakt som hos våre handelspartnere. For å klare dette mener utvalget at lønnsveksten fra 1998 til 1999 ikke bør bli høyere enn om lag 4¹/₂ pst. for derigjennom å komme ned på nivå med våre handelspartnere året etter. Deretter bør lønnsveksten ligge på linje med våre handelspartnere.

En slik utvikling innebærer at det for store grupper ikke er rom for generelle sentrale tillegg ved årets lønnsoppgjør, og at tilleggene som gis ved lokale forhandlinger på den enkelte bedrift må holdes innenfor svært stramme rammer. Dette representerer en særlig utfordring for de gruppene som i de seneste årene har hatt den sterkeste lønnsveksten. For de sektorene som ikke er utsatt for internasjonal konkurranse, er det avgjørende at de holder seg innenfor de samlede rammene som den konkurranseutsatte sektoren legger.»

AF sluttet seg til det ovenstående, men mente av prinsipielle grunner at de konkrete rammer skulle avtales mellom partene under tariffoppgjørene.

Kompetansereformen

I årets inntektsoppgjør var kompetansereformen et sentralt forhandlingstema. I Arntsen-utvalget var det bred enighet om hovedtrekkene i en kompetansereform. Under et møte hos statsministeren 25. mars 1999 overleverte LO og NHO et notat med en rekke ønsker om statlige bidrag til en kompetansereform. Den 9. april møtte Statsministeren arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene som er medlemmer i Regjeringens kontaktutvalg for å motta synspunkter og å informere om Regjeringens arbeid med innfasingen av kompetansereformen.

Statsministeren svarte 10. april på henvendelsen fra partene i lønnsoppgjøret 1999 om kompetansereformen. Svaret ble gitt i to brev som ble overlevert til partene med kopi til riksmeglingsmannen; ett brev til LO og NHO – med kopi til AF, Akademikerne, HSH og KS, og ett brev til YS. I protokollene fra Riksmeglingsmannen vises det til brevene fra Statsministeren. I Statsministerens svarbrev av 10. april til LO og NHO heter det:

«Det vises til notatet om tariffoppgjøret 1999 og kompetansereformen fra LO og NHO som ble overlevert under møtet hos meg 25. mars 1999.

Partene i arbeidslivet har lagt stor vekt på tiltak for å styrke kompetanse i arbeidslivet. Regjeringen er positiv til dette og vil aktivt bidra til økt satsing på etter- og videreutdanning gjennom ulike tiltak. Dette er viktig for å utvikle norsk arbeids- og samfunnsliv i årene fremover. En slik kompetansereform må ta form av en prosess basert på et nært samarbeid mellom myndigheter og partene i arbeidslivet. Regjeringen ser for seg en gradvis innfasing og utvikling av reformen.

Det inntektspolitiske samarbeidet har vært en viktig forutsetning for den gode økonomiske utviklingen i Norge gjennom store deler av 1990-tallet. Et styrket inntektspolitisk samarbeid er nødvendig dersom vi igjen skal få moderat pris- og kostnadsvekst og unngå ytterligere tap av konkurranseevne. Regjeringen legger derfor stor vekt på å videreføre dette samarbeidet, herunder samarbeid om en kompetansereform, som ledd i den økonomiske politikken.

En moderat pris- og kostnadsvekst er nødvendig for å holde høy sysselsetting og lav arbeidsledighet i årene framover. Dette er i sin tur nødvendig for å opprettholde og videreutvikle våre velferdsordninger.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har anslått den gjennomsnittlige årslønnsveksten i 1998 til om lag 6¹/₄ prosent. Dette er om lag dobbelt så høyt som hos våre handelspartnere. De høye lønnstilleggene i fjor bidro videre til et gjennomsnittlig lønnsoverheng inn i 1999 på 3¹/₄ prosent. Overhenget alene tilsvarer om lag den forventede årslønnsveksten hos våre handelspartnere i 1999.

I Utvalget for forberedelse av inntektsoppgjøret 1999 (Arntsen-utvalget), som la fram sin rapport 1. mars i år, var det bred enighet om nødvendigheten av en moderat pris- og kostnadsvekst. Utvalget mente at ambisjonsnivået må være at lønnsveksten i Norge i 1999 begrenses til om lag 4,5 % og bringes ned på samme veksttakt som hos våre handelspartnere i løpet av to år. Videre var det enighet om hovedtrekkene i en kompetansereform. Regjeringens videre arbeid med tiltak for styr-

ket kompetanse vil ta utgangspunkt i analysene og tilrådingene fra dette utvalget.

Hvis vi ikke får pris- og kostnadsveksten raskt ned til internasjonalt nivå, vil resultatet lett bli en særnorsk høy rente over lang tid, som sammen med svekket konkurranseevne vil kunne føre til en betydelig og langvarig økning i arbeidsledigheten. Både norske erfaringer fra 1980-tallet og internasjonale erfaringer viser dette.

Siktemålet for en kompetansereform må være å gi den enkelte mulighet til kompetanseutvikling og livslang læring. Tiltakene må i størst mulig grad tilpasses arbeidslivets behov, slik at de bidrar til økt verdiskaping i årene framover. Økt omfang av etter- og videreutdanning vil imidlertid også innebære at folk midlertidig tas ut av arbeidsstyrken og at behovet for arbeidskraft i undervisningstilbud kan øke. Det må derfor legges stor vekt på situasjonen i arbeidsmarkedet når reformen skal fases inn. En kompetansereform bør videre i stor utstrekning bygge på arbeidslivet som læringsarena. Tilrettelegging av fleksible arbeidsformer, herunder økt bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), vil kunne motvirke pressproblemer i arbeidsmarkedet.

Myndighetenes bidrag til å finansiere økt innsats for etter- og videreutdanning vil være konsentrert om tilrettelegging av utdanningstilbud, og om utdanningsfinansiering gjennom de etablerte ordningene i Statens lånekasse for utdanning. Dette vil medføre betydelige merutgifter i årene framover. De økte bevilgningene må innpasses i en helhetlig budsjettpolitikk, hvor den statsfinansielle handlefriheten opprettholdes. Hvis ikke, svekkes myndighetenes mulighet til å bruke budsjettpolitikken aktivt for å stabilisere den økonomiske utviklingen. Dermed svekkes også grunnlaget for det inntektspolitiske samarbeidet. Dersom Arntsen-utvalgets intensjon om kostnadsutviklingen i årene framover ikke nås, undergraves grunnlaget for myndighetenes mulighet til å bidra til utviklingen av kompetansereformen.

Nedenfor gjennomgås nærmere Regjeringens planer for myndighetenes bidrag til økt satsing på etter- og videreutdanning:

Permisjonsrett

Regjeringen vil fremme en odelstingsproposisjon med forslag om individuell rett til utdanningspermisjon i vårsesjonen 1999.

Anerkjennelse og dokumentasjon av realkompetanse

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å etablere et system for anerkjennelse og dokumentasjon av realkompetanse.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil samarbeide nært med partene i arbeidslivet om dokumentasjonsordninger innenfor videregående opplæring, og med sikte på at dokumentasjonsordninger i arbeidslivet utvikles slik at realkompetanse kan godskrives i utdanningssystemet.

Utvalget som utreder høyere utdanning etter år 2000 (Mjøs-utvalget), der både arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner er representert, skal om kort tid avgi en delutredning om dokumentasjon og verdsetting av realkompetanse innenfor høyere utdanning.

Forholdene burde derfor ligge til rette for å få utviklet et system for dokumentasjon og verdsetting av voksnes realkompetanse som har legitimitet både i arbeidslivet og i utdanningssystemet.

Prosjektet for dokumentasjon av realkompetanse vil bli satt i gang umiddelbart, og Regjeringen tar sikte på en videreføring og videreutvikling fra neste år.

Tilbud om grunn- og videregående opplæring til voksne

Det er et offentlig ansvar å gi et tilbud om grunn- og videregående opplæring til voksne («Ny sjanse»). I dag er ikke tilbudene i videregående opplæring godt nok tilrettelagt for denne gruppen. Det er særlig viktig å utvikle mer fleksible utdanningstilbud tilpasset voksne. Et godt system for fastsettelse av realkompetanse, muligheten for komprimerte utdanningsløp og ordningen under § 20 i Lov om fagopplæring i arbeidslivet, vil sammen med økt bruk av IKT bidra til at videregående opplæring blir mindre kostnadskrevende enn opplæring for unge. Fordelingen av kostnadene ved tiltak for bedre utdanningstilbud mellom staten og fylkeskommunene må innpasses i de årlige budsjettbehandlingene.

På tilbydersiden ønsker Regjeringen en aktiv bruk av bl. a .studieforbund, fjernundervisningsinstitusjoner, private tilbydere og ressurs-sentrene ved de videregående skolene som finnes i alle fylker.

Arbeidsmarkedsetaten vil i samarbeid med organisasjonene i arbeidslivet utarbeide felles informasjon om den bistand etaten kan yte overfor arbeidsgivere, arbeidstakere og arbeidssøkere for å realisere kompetansereformen.

Regjeringen vil følge opp Stortingets vedtak om rett for voksne til grunnskoleopplæring. Videre vil Regjeringen fremme forslag som sikrer tilbud om videregående opplæring for voksne født før 1978.

Regjeringen vil foreslå tiltak som sikrer at tilbud om videregående opplæring for voksne innføres fra skoleåret 2000-2001, dvs. fra august 2000.

Kompetanseutviklingsprogram

Regjeringen er innstilt på å foreslå bevilgninger til delfinansiering av et kompetanseutviklingsprogram (utviklingskontrakter og utvikling av nye opplæringstilbud) for utvikling av markedet for etter- og videreutdanning, på til sammen om lag 400 mill. kroner over en 2-3 års periode. Den første bevilgningen vil bli fremmet i budsjettet for 2000. Deretter tar Regjeringen sikte på en gradvis opptrapping av innsatsen. Opptrappingen og videreføringen vil være avhengig av målsettingen mht. pris- og kostnadsveksten framover som partene kom fram til i Arntsen-utvalget.

Planleggingen av en slik ordning vil starte opp allerede høsten 1999, og det forutsettes at partene i arbeidslivet er med i styringen og planleggingen av ordningen. Den konkrete styringsmodellen vil således bli drøftet med organisasjonene på forhånd. En mulig modell er at organisasjonene er representert i ett eller flere programstyrer som avgjør fordelingen av midler til ulike prosjekter og tiltak. Programmene må utformes fleksibelt.

Det legges vekt på en økt integrering av IKT og bruk av multimedia for å bidra til en kostnadseffektiv kompetanseutvikling, og på at kompetanseutvikling for arbeidslivet også i framtiden i stor grad må skje på arbeidsplassen. Prosjekter vil kunne initieres av enkeltvirksomheter, kommuner, nettverk av virksomheter, bransjeorganisasjoner, tariffparter mv. Det legges vekt på at prosjekter som gir tilbud om grunn- og videregående opplæring («Ny sjanse»), kan gjennomføres på denne

måten. Utviklingsprosjektene forutsetter en betydelig egenandel fra søkerne.

Ordningen bør evalueres løpende, og erfaringene som høstes vil danne grunnlag for videre utvikling av etter- og videreutdanningstilbud. Det er viktig at ordningene utformes på en slik måte at den ikke fortrenger den omfattende etter- og videreutdanningen som allerede eksisterer.

Finansiering av livsopphold

Regjeringen legger vekt på at offentlig utdanningsfinansiering i størst mulig grad baseres på en likebehandling av ulike grupper. Det legges derfor til grunn at statlig finansiering av livsopphold ved etter- og videreutdanning og ved fullføring av grunn- og videregående opplæring for voksne baseres på de etablerte finansieringsordningene i Statens lånekasse for utdanning. Regjeringen vil i forbindelse med statsbudsjettet for neste år foreslå endringer i Lånekassens regler som gjør at ordningene tilpasses bedre voksnes behov. Regelendringene bør gjøres gjeldende for alle grupper, slik at reglene ikke bidrar til å utsette ordinær utdanning. Særlig med tanke på «Ny sjanse»-gruppen, er det mest aktuelt å endre grensen for avkorting mot egen inntekt og behovsprøvingen av forsørgertillegget. Regjeringen er innstilt på å foreslå en vesentlig økning av avkortingsgrensen. Dette vil bidra til å legge forholdene til rette for å kombinere støtte fra lånekassen og bidrag fra arbeidsgiver til livsopphold under etter- og videreutdanning.

Regjeringen vil i kontakt med organisasjonene, arbeide videre med spørsmålet om særlige regler i en overgangsfase, for arbeidstakere født før 1978 («Ny sjanse»-gruppen). Det er ønskelig at slike regler kan stimulere til opplæring organisert slik det er vist til under avsnittet «kompetanseutviklingsprogram».

Forskriftene for tildeling av lån og stipend i lånekassen følger skoleåret. De aktuelle endringene vil kunne skje fra skoleåret 2000-2001.»

Tilsvarende brev ble også sendt YS som svar på organisasjonens henvendelse til Statsministeren av 7. april.

2 Oppgjørene i privat sektor

LO/NHO-oppgjøret

Oppgjøret ble gjennomført ved sentrale forhandlinger mellom LO og NHO.

Representantskapet i LO vedtok 2. mars 1999 følgende hovedlinjer for mellomoppgjøret i 1999:

«I mellomoppgjøret for 1999 forhandler LO på basis av reguleringsbestemmelsene for 2. avtaleår. For LO/NHO-området lyder den:

Før utløpet av 1. avtaleår skal det opptas forhandlinger mellom NHO og LO, eller det organ LO bemyndiger, om eventuelle lønnsreguleringer for 2. avtaleår, og om etter- og videreutdanningsreformen. Partene er enige om at forhandlingene skal føres på grunnlag av den økonomiske situasjonen på forhandlingstidspunktet og utsiktene for 2. avtaleår, samt pris- og lønnsutviklingen i 1. avtaleår.»

Videre heter det at likelønn og lavlønn prioriteres.

Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene ved oppgjøret.

Hovedstyret i NHO la følgende til grunn for de lokale og sentrale lønnsoppgjør i 1999:

1. Den lokale og sentrale lønnspolitikken skal føres i samsvar med de forutsetninger som er nedfelt i «Arntsen-utvalgets» innstilling.
2. De lokale forhandlinger skal gjennomføres etter NHOs tariffpolitiske mål og overenskomstenes bestemmelser .
3. Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter har i de senere år vært for stor. Blant annet skyldes dette en mangel på kvalifisert arbeidskraft. Den endrede markedssituasjon må derfor medføre sterke begrensninger i deres eventuelle lønnsreguleringer.
4. De sentrale forhandlingene mellom NHO og arbeidstakerorganisasjonene om etter- og videreutdanning føres på grunnlag av ovennevnte punkt 2.

Årets inntektsoppgjør startet 22. mars med forhandlinger mellom LO og NHO. Den 25. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 12. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som partene anbefalte. LOs representantskap vedtok meklingsforslaget 17. april.

Opgjøret innebar blant annet at det ble gitt et tillegg på 1,20 kroner per time fra 1. april for alle arbeidere i avtaleområder med lønnsnivå som er 95 prosent eller lavere enn gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 1998, dvs. med et lønnsnivå lavere enn 218 300 kroner.

Partene ble også enige om at de lokale forhandlingene skulle føres på basis av de enkelte overenskomstene og slik at tillegg skulle gis på grunnlag av den økonomiske situasjonen i den enkelte bedriften, nærmere spesifisert til bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Videre ble det enighet om et 10-punkts program for å styrke arbeidet med likestilling i bedriftene.

De sentrale tilleggene og lønsoverhenget bidro til sammen til en årslønnsvekst fra 1998 til 1999 på om lag 3¹/₄ prosent for arbeidere i alt i LO/NHO-området. I tillegg kommer bidraget fra lønnsglidningen.

Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

YS' hovedstyremøte vedtok den 10. mars 1999 følgende retningslinjer for mellomoppgjøret 1999:

«YS' krav og anbefalinger ved mellomoppgjøret 1999.

YS legger til grunn at medlemmene ved tariffrevisjonene i 1999 får en rettmessig andel av verdiskapningen i samfunnet, når en ser på utviklingen for 1998 og 1999 samlet.

YS legger til grunn at medlemmenes reallønnsvekst kan sikres både ved generelle tillegg eller ved andre lønnspolitiske tiltak.

Det er viktig å fokusere både på likelønsspørsmål og på spørsmål knyttet til avlønningen av lavt-lønnede yrkesgrupper, og avlønningen mellom ulike yrkesgrupper.

Lønnsstatistikken viser at kvinnedominerte grupper innenfor enkelte overenskomstområder har hatt en svakere lønnsutvikling enn for menn. Dette er i strid med de lønnspolitiske prinsipper YS har lagt til grunn ved tidligere lønnsoppgjør.

I praksis skjer dette ofte ved at det i etterkant av de sentrale forhandlinger, ved personlige tillegg/lokale forhandlinger, blir gitt tillegg

som på en uheldig måte motvirker de sentrale føringer i favør av kvinnedominerte grupper.

YS krever således at kvinnedominerte yrkers status både lønsmessig og på andre måter skal høynes i hovedtariffperioden og i årene fremover.

For YS er det et absolutt krav at mellomoppgjøret 1999 og statens bidrag til kompetansereformen blir sett i sammenheng. Spørsmålet om en trepartsfinansiering av etter- og videreutdanningsreformen er et viktig prinsipp som må være på plass.»

Parallelt med LO forhandlet *NHO også med Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)*. Det ble også brudd i disse forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 12. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Avtalen ga de samme sentrale lønnstilleggene og enighet ellers som i LO/NHO-oppgjøret.

I varehandelen ble det brudd i forhandlingene mellom LO Service og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) om en ny tariffavtale. Dermed gikk oppgjøret til mekling. Den 7. mai ble partene enige om et anbefalt meklingsresultat, som blant annet innebar at det ble gitt et generelt tillegg på kr. 1,20 per time, samt enkelte justeringer av minstelønnsatsene. Minstelønnsatsene med unntak av trinn 6 i Landsoverenskomsten mellom HSH og Handel og Kontor, ble økt med ytterligere kr. 1,40 per time, mens minstelønnsatsene i Grossistoverenskomsten mellom HSH og Norsk Transportarbeiderforbund ble økt med ytterligere kr. 1,30 per time. I følge garantibestemmelser i Renholdsoverenskomsten mellom HSH og Norsk Arbeidsmandsforbund ble lønnsatsene økt med ytterligere kr. 1,67 per time fra 1. mai 1999.

Utover dette er det gitt et garantitillegg fra 1. februar i år. De sentrale tilleggene, garantitillegget og lønnsoverhenget inn i 1999 bidrar til sammen til en årslønnsvekst fra 1998 til 1999 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer bidrag fra lønnsglidning.

HSH og YS ble 22. april enige om en avtale med et tillegg på kr. 1,20 per time. Partene var enige om at det skal opptas nye forhandlinger dersom andre grupper på tilsvarende områder gjennom forhandling eller mekling, oppnådde et høyere tillegg. Slike tilpasninger ble gjennomført, bl.a. ble minstelønnsatsene justert i tråd med overenskomstene nevnt over for å hindre konkurransevridning.

I forsikringsvirksomhet ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,0 prosent.

I forretnings- og sparebanker ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 4. juni satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Det ble gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på kr 3 725 eller 1,4 prosent fra 1. mai. Det sentrale tillegget og overhenget til 1999 bidrar til årslønnsveksten fra 1998 til 1999 med om lag 3¹/₄ prosent. I tillegg kommer bidrag fra lønnsglidning.

3 Oppgjørene i offentlig sektor

Fra statens side ble følgende lagt til grunn for mellomoppgjøret i 1999:

«Det vises til rapporten fra Utvalget for forberedelse av inntektsoppgjøret 1999, statsministerens brev av 10. april d.å. til partene, samt til rapporten fra statistikkutvalget for 1999 i det statlige tariffområdet.

På bakgrunn av ovennevnte og reguleringsbestemmelsen for 2. avtaleår, vil staten legge følgende til grunn for årets tariffoppgjør:

- a) Disponible midler avsettes til «potter» for sentrale justeringselementer og lokale forhandlinger. «Pottenes» størrelse og virkningstidspunkt fastsettes under forhandlinger
- b) Meklingsresultatet av EVU-reformen i NHO-området innpasses i det statlige tariffområdet».

Den 30. april ble partene enige om en avtale i det *statlige tariffområdet*. Avtalen innebar:

- det avsettes en pott til sentrale justeringsforhandlinger på 1 prosent med virkning fra 1. august
- det avsettes en pott til lokale forhandlinger på 0,5 prosent med virkning fra 1. september. Herav utgjør lønnsmidler som blir ledige ved skifte av arbeidstakere 0,1 prosent. I tillegg endres begynnerlønningene fra 1. august, tilsvarende i underkant av 0,1 prosent av lønnsmassen.

Lønnsendringene i 1999 og overhenget til 1999 bidrar med knapt $4\frac{1}{4}$ prosentpoeng til årslønnsveksten for det statlige tariffområdet. I tillegg kommer bidrag fra lønnsglidning.

Landsstyret i KS vedtok bl.a. følgende hovedprinsipper for tariffrevisjonen per 1. mai 1999:

1. «For arbeidstakere i kommunesektoren innebærer lønnsveksten fra 1998 til 1999 en betydelig reallønnsvekst selv uten lønnsregulering ved tariffrevisjonen i 1999. Tariffrevisjonen i kommunesektoren må sikre kommunesektorens bidrag til full sysselsetting og en samlet kostnadsutvikling i Norge på linje med andre land, jf. Arntsen-utvalgets innstilling. Dette innebærer at revisjonen må gjennomføres slik at lønnsveksten fra 1998 til 1999 ikke bør bli høyere enn om lag $4\frac{1}{2}$ % for derigjennom å komme ned på nivå med våre handelspartnere året etter.
2. Ramma for hovedtariffoppgjøret i 1998 ble vesentlig høyere enn forutsatt, og oppgjøret fikk dramatiske konsekvenser for kommuneøkonomien. Lønnsoverhenget fra 1998 til 1999 er anslått til $4\frac{1}{2}$ % og lønnsglidningen til om lag $1\frac{1}{3}$ % i 1999. Sett i sammenheng med Arntsen-utvalgets innstilling, tilsier dette en gjennomføring av årets tariffrevisjon i kommunesektoren uten sentral, generell lønnsregulering. Dersom revisjonen i andre tariffområder medfører et resultat som gir rom for lønnsmessige tiltak i kommunesektoren, skal lokale forhandlinger uten føringer prioriteres.
3. Etter- og videreutdanningsreformen må innføres gradvis og både organisering og finansiering må avklares nærmere. Reformen må gjelde alle arbeidsgivere og arbeidstakere, slik at en legger grunnlaget for en senere allmenngjøring/lovfesting av ordningen. Eventuelle forhandlinger om dette skal koordineres med de andre tariffområdene, jamfør Arntsen-utvalgets innstilling. Dersom innføring av en etter- og videreutdanningsreform krever innbetaling i 1999 fra KS' medlemmer, må dette anses som et kostnadselement i tilknytning til årets revisjon på linje med pensjonskostnader».

I det *kommunale tariffområdet* brøt LO, YS og AF forhandlingene med KS og oppgjørene gikk til mekling. Den 20. mai satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Avtalen innebar:

- avsetning til lokale forhandlinger 1.12.99 tilsvarende 0,05 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller 0,6 prosent per dato.
- endring av lønnsrammer m.m. fra 1.8.99 tilsvarende 0,09 prosent som bidrag til årslønnsveksten eller om lag 0,2 prosent per dato.

Lønnsendringene i 1999 og overhenget til 1999 bidrar med om lag $4\frac{1}{2}$ prosent til årslønnsveksten for det kommunale tariffområdet. I tillegg kommer bidrag fra lønnsglidning.

Akademikerne og KS ble enige om en avtale natt til 1. mai. Avtalen innebar at det gjennomføres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,6 prosent med virkning fra 1. desember.

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og per årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltid-sansatte der deltid-sansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie, sjukefravær, permisjoner m.m. som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og lønn under sjukdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltid-sansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes- og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger. Tillegg ved lokale forhandlinger er

lønnsglidning i privat sektor. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Vedlegg 4

Lønnsutviklingen basert på innbetalt arbeidsgiveravgift

Arbeidsgiveravgiften til folketrygden kan sammen med utviklingen i utførte timeverk gi en indikasjon på lønnsutviklingen per timeverk i privat sektor og i kommunene.

Det foreligger nå statistikk over innbetalt arbeidsgiveravgift etter fellesinnkrevingen fra januar til og med desember 1999, som viser en økning i innbetalingene med 7,8 prosent i forhold til samme periode i 1998. Innbetalingene gjelder lønnsutbetalinger i perioden januar-oktober. I 1999 anslås samlet sysselsetting å være om lag uendret regnet i antall timeverk. Dersom en tar hensyn til at sysselsettingsveksten er noe høyere i kommunene, kan lønnskostnadsveksten per timeverk fra januar-oktober 1998 til tilsvarende periode i 1999 anslås til rundt 7¹/₂ prosent for alle grupper under ett. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til vurderingen av lønnsutviklingen på grunnlag av arbeidsgiveravgiften. De siste årene har utviklingen i arbeidsgiveravgiften indikert sterkere vekst i lønnssummen enn de tallene som er blitt publisert i nasjonalregnskapet i Statistisk sentralbyrå. En grunn til dette kan være at en i lønnsstatistikken ikke i samme grad omfatter ytelser som er arbeidsgiveravgiftspliktig utenom lønn. Videre kan eventuelle bedringer i innkrevingsrutinene for arbeidsgiveravgiften bidra til sterkere vekst i innbetalt arbeidsgiveravgift enn i lønnssummen. Dessuten vil økt sysselsettingsvekst i områder med høy sats for arbeidsgiveravgiften bidra til å øke innbetalte arbeidsgiveravgifter i forhold til veksten i lønningene.

Vedlegg 5

Undersøkelser av lønnsgapet mellom kvinner og menn

Boks 5.1 Ulike former for diskriminering

I *Levekår i Norge*, NOU 1993:17, sies det at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan fremkomme ved flere forskjellige mekanismer som kan inneholde elementer av diskriminering, selv om formen for diskriminering vil være forskjellig.

En situasjon kan være at kvinner og menn er ulikt fordelt på stillinger og foretak som har forskjellige lønnsnivå. Dette kan dels skyldes at kvinner og menn gjør ulike valg og har ulike preferanser. Situasjonen kan imidlertid også innebære et element av diskriminering som dels skyldes at menn og kvinner har ulik adgang til stillinger og virksomheter, og dels ulike muligheter ved senere forfremmelser. Dette er en form for *stillingsdiskriminering*.

En annen situasjon som det pekes på i utredningen kan være at kvinner mottar lavere lønn enn menn med de samme kvalifikasjoner, den samme stillingen og innen den samme virksomheten. Denne formen kalles *direkte diskriminering*.

Et tredje forhold som trekkes fram kan være at kvinnedominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger, til tross for at krav til utdanningslengde og enkelte andre lønnsrelevante faktorer ellers er like, altså en form for *verdsettingsdiskriminering*.

For å belyse omfanget av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn bl. a. basert på de ulike mekanismene som er beskrevet i boks 5.1 er det gjennomført en analyse av individuelle lønnsdata⁴.

Analysen er basert på individuelle lønnsoppgaver for 1990 for vel 440 000 arbeidstakere fordelt på viktige grupper av *privat ansatte* i norsk økonomi. Analysen er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av gruppene.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn for disse gruppene, varierer fra 2-6 prosent (i gjennomsnitt) når vi sammenlikner kvinner og menn med samme kvalifikasjoner som arbeider i samme stilling og bedrift. Analysen viser at lønnsforskjellene i noen grad har sammenheng med at kvinner og menn er fordelt ulikt på høy- og lavlønsbransjer, men at det er forskjeller i stillingskategori som virkelig betyr noe for lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Prosjektet viste for øvrig at graden av kjønnsatskillelse på stillingsnivå var ganske høy i de sektorer som er undersøkt. Den hadde imidlertid gått noe ned fra 1984 til 1990.

Data for perioden 1994-97 for funksjonærgruppen i NHO-bedrifter

En tilsvarende undersøkelse er gjennomført på 1994-, 1995-, 1996- og 1997-data for funksjonærgruppen i NHO-bedriftene. Mens kvinner i samme stilling og bedrift i 1990 i gjennomsnitt hadde 93,9 prosent av menns lønn, er resul-

4. Petersen, Becken og Snartland: *Levekår i Norge*, NOU 1993:17

tatene for 1994, 1995, 1996 og 1997 henholdsvis 95,8, 95,9, 96,1 og 96,7 prosent. I dette materialet er gjennomsnittsalderen vel 2 år lavere for kvinner enn for menn innenfor samme stilling i samme bedrift. Korrigert for alder, er det derfor sannsynlig at lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i samme stilling og bedrift innen funksjonærgruppen i NHO-bedriftene var kommet ned mot 3 prosent i 1997.

Offentlig sektor

I rapporten *Lønnsforskjeller og lønnsystem i staten*⁵ analyserer Erling Barth og Hang Yin lønnsutviklingen⁶ for statsansatte i perioden 1987-1994. (Her sammenlignes lønnsstrukturen i statlig sektor før og etter innføringen av det nye lønnsystemet i 1991, som ga større lokal handlefrihet/desentralisering av lønnsforhandlingene.)

Barth og Yin estimerer lønnsrelasjoner som viser at lønnsstrukturen i staten stort sett ikke har endret seg vesentlig i løpet av perioden. De endringene som har skjedd har gått i retning av en mer sammenpresset lønnsstruktur for statsansatte, med mindre lønnsforskjeller også mellom kvinner og menn.

For staten som helhet, viste det seg at kvinner tjente i gjennomsnitt 10,4 prosent mindre enn menn med like lang utdanning, yrkeserfaring og ansiennitet i perioden 1987-90. Det tilsvarende tallet for perioden 1991-94 er 9,1 prosent. Når en sammenligner den gjennomsnittlige timefortjenesten til kvinner og menn med samme kvalifikasjoner innen *samme stilling*, ble forskjellen redusert til hhv 1,6 og 1,3 prosent i de to periodene. Dette bekrefter mønsteret fra privat sektor om at det er stillingskategori som betyr mest når det gjelder lønnsforskjeller mellom kvinner og menn.

En hovedkonklusjon er at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i statlig sektor er klart redusert fra 1987 til 1994, både når det tas hensyn til stillingsplassering og når det ikke gjøres det.

I rapporten *Lønnsforskjeller i staten*⁷ følger Pål Schøne opp Barth og Yins analyse med data for 1995 og 1996. Funnene og tendensene hos Barth og Yin videreføres i stor grad. Analysen viser at den relative lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i staten er blitt redusert helt fram til 1996, dvs så langt analysen går. Den gjennomsnittlige lønnsforskjellen mellom kvinner og menn, kontrollert for alder, utdanning, ansiennitet og deltid, var redusert til 7,3 prosent i 1996. Innen stilling var forskjellen fortsatt svært liten, på omlag 1 prosent.

I en rapport⁸ fra Det Tekniske Beregnings- og Statistikkutvalget for Kommunesektoren, som er et partssammensatt utvalg, belyses bl. a. lønnsrelasjoner mellom kvinner og menn i *kommunesektoren*⁹. Denne analysen omfatter også deltidsansatte, som omfatter 58 prosent av arbeidstakerne. Analysen viser at gjennomsnittlig regulativlønn for kvinner i prosent av gjennomsnittlig regulativlønn for menn i KS-området, har økt fra 84 prosent per 1.10.86 til 87¹⁰

5. Rapport 96:4, IS

6. Basert på lønnsstatistikk for statsansatte fra Statens Sentrale Tjenestemannsregister.

7. Rapport 97:20, ISF

8. *Kommunale arbeidstakere – Lønnsforhold, arbeidstid og tilsettingsendringer*. Kommunenes Sentralforbund, 1999

9. Omfatter ikke undervisningspersonale lønnet etter statens tariffavtaler og heller ikke arbeidstakere i Oslo kommune.

prosent per 1.10.94, og til 88 prosent per 1.10.98. Det er gjennomført indeksberegninger¹¹ for hele årsverksmassen per 1.10.98, for å kunne forklare lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Analysen tyder på at alder og ansiennitet ikke har betydning for lønnsforskjellene mellom kvinner og menn totalt. De forklaringsvariablene som har størst betydning er stillingskode og stillingsnivå. Indeksberging med hensyn på stillingskode og stillingsnivå viser at regulativlønn for kvinner i prosent av regulativlønn for menn er 98 prosent. Beregninger viser at stillingsgruppe og lønnsrammekode har betydning, men ikke så stor som stillingskode og -nivå. Utdanningskode har ennå noe svakere betydning.

Rapporten viser at menn i langt større grad enn kvinner er tilsatt i høyere lønte stillinger/på høyere nivå i kommunen. Kvinner utgjør f. eks. 31,5 prosent av lederne og 91 prosent av assistentene. Dette illustrerer den ulike stillingsplasseringen mellom kvinner og menn, som er hovedforklaringen på at kvinners lønn er noe lavere enn menns i KS-tariffområde. Andelen årsverk utført av kvinner har økt fra 65 prosent i 1986 til 73 prosent i 1998. Rapporten viser og at kvinneandelen har økt i for de fleste utdanningskoder på høyere nivå siden 1986, samt at andelen kvinner i mannsdominerte stillingskoder har økt i perioden.

Arne Mastekaasa og Elisabeth Longva har i rapporten *Kjønn og yrkeskarriere i kommunal virksomhet*¹² analysert lønns-, opprykks- og avgangsmønstre i fem kommuner. I fire av kommunene lå brutto lønnsforskjell mellom kvinner og menn i gjennomsnitt mellom 12 og 14 prosent i 1994. Når det ble kontrollert for alder, ansettelsestid, utdanning, deltid og permisjoner, sank kjønnsforskjellen i lønn til ca 7-10 prosent. Lønnsforskjellen når det ble kontrollert også for stilling viste seg å være minimal, på ca 1 prosent eller mindre i alle kommunene.

Begge disse rapportene bekrefter mønstret fra privat og statlig sektor: Også i kommunesektoren har menn i gjennomsnitt høyere lønn enn kvinner. Det har også her skjedd en tilnærming i lønnsnivå de senere år, og det er stillingskode/-nivå som har størst betydning for lønnsforskjellene mellom kjønnene.

Opprykk/karriereløp

Erling Barth og Hang Yin undersøker i artikkelen *Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i et karrieresperspektiv*¹³ lønnsforskjellen gjennom karrieren i departementene. Det gjøres ved å følge lønnsutviklingen til samme individer i perioden 1983-1990. Ett av hovedfunnene er at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn med samme kvalifikasjoner oppstår ved nyansettelser og ikke øker gjennom karrieren. Kvinner og menn med tilnærmet samme kvalifikasjoner starter med ulik lønn. De første 3-6 årene har mennene svakt bedre lønnsutvikling. Deretter tar kvinnene innpå, og tar etterhvert igjen mennene i samlet lønnsvekst siden ansettelsen. Mao: forskjeller i karrierebaner mellom

10. Vi har tidligere referert tall fra en KS-rapport hvor andelen var 88 prosent i 1994. Forskjellen skyldes en teknisk omlegging og avrundinger knyttet til dette.

11. Man tar for seg en og en variabel (faktor) og hvilken betydning denne har på evt lønnsforskjeller. Virkningen av hver faktor sees isolert fra andre faktorer i indeksbergingen.

12. Rapportnr.8 1996, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo som en del av forskningsprosjektet *Kjønnsforskjeller i yrkesløp i Norge*.

13. Søkelys på arbeidsmarkedet 1/96

kvinner og menn i departementene bidrar i ubetydelig grad til endring i lønnsforskjellene over tid.

Schøne, Rapport 97:20, finner at i *staten* har kvinner lavere begynnerlønn enn menn i hele perioden 1991-96. Analysen viser at gjennomsnittlig begynnerlønn for kvinner i staten var om lag 9 prosent lavere enn for menn i 1996. Kontrollert for utdanning, erfaring og deltidstilknytning er forskjellen i begynnerlønn 6 prosent. Dersom det også kontrolleres for stilling er begynnerlønnforskjellen i staten omlag 1 prosent i menns favør. Schønes analyse viser at forskjellen i begynnerlønn som kun skyldes kjønn er redusert fra 1985 til 1996. Dette skyldes i hovedsak at nyansatte kvinner og menn er blitt mer like mht faktorer som utdanning og deltidstilknytning.

Hovedresultatene når det gjelder lønn ved ansettelse og lønnsutviklingen gjennom ansettelsestiden i *kommunene* i Mastekaasa og Longva, Rapport 96:8 (ISO), viser langt på vei samme mønster som i staten. Kvinner blir ansatt på lavere lønnsnivå enn menn, men har omtrent like god eller til dels bedre lønnsutvikling, med like mange - eller noe flere - opprykk enn menn.

I prosjektet *Kjønnsforskjeller i yrkesløp*¹⁴ har man sett på kjønnsforskjeller i lønns- og karriereløp i et utvalg av private og statseide virksomheter. Virksomhetene som inngår i prosjektet er Samvirke, Freia, Postbanken, Shell Norge, Statoil og Telenor. Forskningsprosjektet omfatter analyser av lønnsutvikling, opprykk og avgang. En har også sett på betydningen av lønn ved ansettelse, permisjoner og deltid. For to av bedriftene, Shell og Statoil, er det i tillegg til de kvantitative analyser gjort en fordypningsstudie som bl.a. omfatter en gjennomgang av karriereplanleggingssystemer. En hovedkonklusjon i analysen er at de lønnsforskjeller som etableres mellom kjønnene ved ansettelse også synes å fortsette i det videre yrkesløp og at de forsterkes gjennom ulike opprykkssjanser senere i yrkesløpet. Det er ikke diskriminering av betydning når det gjelder lønn i samme stilling i samme bedrift.

Mobilitet/jobbskifte

I Pål Schøne, Harald Dale-Olsen og Hang Yin¹⁵ presenteres ulike årsaker til og konsekvenser av mobilitet på arbeidsmarkedet. Studiene dekker både offentlig og privat sektor, og fokuserer på ekstern mobilitet, d.v.s. skifte av jobb og arbeidsgiver. Analysen viser at kvinner har høyere gjennomtrekk og arbeidskraftsstrømmer enn menn. Dette gjelder spesielt for staten, men også for økonomien generelt. En viktig forklaringsfaktor er at kvinner har høyere mobilitet til aktiviteter utenfor arbeidsstyrken – spesielt knyttet til fødsler. Menn skifter jobb oftere enn kvinner.

Rapporten viser at ulik jobbskiftehyppighet og avkastning av jobbskifte er en kilde til lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. Analysene for økonomien som helhet indikerer at kvinner og menn har noe ulikt mobilitetsmønster. Menns mobilitet er mer jobb- og karriereorientert, ved at den reagerer sterkere på endringer i lønn. Ulike motiver for jobbskifte kan i neste omgang føre til at menn får høyere avkastning av jobbskifte enn kvinner. Denne hypotesen får støtte i analysen av jobbskifte og lønnsvekst i staten. Menn har større avkastning av jobbskifte internt i staten enn kvinner, og en viktig grunn til dette er at de har en større andel jobbskifter som også innebærer skifte av still-

14. *Fra stat til marked*. Rapport 97:4, IS

15. *Mobilitet på arbeidsmarkedet - studier av jobb- og arbeidskraftsmobilitet i offentlig og privat sektor*, Rapport 99:4, ISF

ing. Kvinnene har likevel en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst enn menn i perioden. Dette skyldes at de har hatt en høyere intern lønnsvekst, og at dette bidraget mer enn oppveier bidraget fra lavere lønnsvekst som følge av jobbskifte.

Fastlønn og tilleggslønn

Geir Høgsnes og Harald Dale-Olsen har i rapporten *Fastlønn og tilleggslønn for utvalgte grupper i norsk arbeidsliv* analysert utviklingen i fastlønn og ulike tilleggslønnskomponenter i perioden 1985 til 1995. Hovedkonklusjonen er at lønnskomponenter utover grunnlønn har relativt liten betydning i norsk arbeidsliv. Man finner heller ikke trekk som tyder på at tilleggslønn får økende betydning over tid. I de tilfeller tillegg utover grunnlønn er betydelig, er det for yrkesgrupper som klassifiseres som høytlønte.

Rapporten ser også nærmere på tilleggenes kjønnsfordeling. Hovedkonklusjonen på dette området er at menn i større grad enn kvinner mottar ulike former for tilleggslønn, uavhengig av om stillingskategorien er kvinne- eller mannsdominert. Dette er i samsvar med tendensen til at tillegg utover grunnlønn følger lønnsnivået.

Forskerne slår fast at denne studien viser en mulig skjevhet mellom kjønnene når det gjelder fordeling av tilleggslønn, men presiserer at datamaterialet ikke er tilstrekkelig omfattende til å fastslå om ulikheten skyldes diskriminering.

I rapporten *Kjønnsforskjeller i tilleggslønn*¹⁶ analyseres ulike sider ved tilleggslønn i staten i 1997, med særlig fokus på forskjeller i tilleggslønn mellom kvinner og menn. Det viser seg at det er betydelige forskjeller i tilleggslønn mellom ulike stillinger, men at det ikke er en generell tendens i staten til at høytlønnsgupper får mer utbetalt i tilleggslønn enn lavtlønnsgrupper. For de fleste arbeidstakere har tilleggslønnen liten betydning for deres samlede lønnsnivå, men for ansatte i enkelte stillingsgrupper utgjør tilleggslønnen et vesentlig tilskudd.

Rapporten avdekker klare forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder hvor ofte og hvor mye de mottar i form av tilleggslønn. Også når man betrakter utvalgte stillinger avdekkes klare forskjeller i tilleggslønn mellom kvinner og menn innen en og samme stilling. Den generelle tendensen er at menn i langt større grad enn kvinner mottar tilleggslønn. Dette gjelder alle de tre formene for tilleggslønn (overtid, faste og variable tillegg), selv om forskjellene i variable tillegg er noe mindre enn for de to andre formene. Analysen går ikke inn på hva som ligger bak de dokumenterte forskjellene mellom kjønnene.

Fordeling av lokale tillegg

Et partssammensatt utvalg søkte å belyse effekter av tariffoppgjøret i *LO/NHO-området* i 1995, da det i dette området ble gitt individuelle tillegg med sikte på å sikre lavtlønnsgrupper, herunder kvinne- og mannsdominerte grupper. Det ble imidlertid ikke lagt føringer om at kvinner skulle få mer ved lokale forhandlinger enn en proratafordeling skulle tilsi. I den forbindelse ble det gjennomført en utvalgsundersøkelse som hadde til hensikt å avklare hvilke konsekvenser det

16. Harald Dale-Olsen og Geir Høgsnes, *Kjønnsforskjeller i tilleggslønn* Rapport 99:7, ISF

sentrale tariffoppgjøret hadde for de lokale lønnsoppgjørene og for lønnsrelasjoner i den enkelte bedrift.

Undersøkelsen viste at de lokale parter i dette området i en viss grad gjenopprettet virkningen av de sentrale tilleggene i lokale forhandlinger. I bedrifter som hadde gjenopprettet hadde menn en sterkere lønnsvekst enn kvinner. I disse bedriftene fikk man altså økt forskjell mellom kvinners og menns lønnsnivå i stedet for tilnærming. I bedrifter som ikke gjenopprettet lønnsrelasjonene hadde kvinner og menn omtrent samme lønnsutvikling. For en mer utfyllende drøfting av dette punkt vises til rapport nr. 2 1997 fra Beregningsutvalget.

I *staten* har partene i de siste lønnsoppgjørene blitt enige om at kvinner skulle få en større andel av pottene til sentrale justeringer og lokale forhandlinger enn en proratafordeling tilsa. I 1998 ble kvinner tildelt om lag 53 prosent av midlene i de sentrale justeringsforhandlingene, mens en proratafordeling skulle tilsi 44 prosent. I 1999 fikk kvinner omlag 47 prosent av midlene, mens en proratafordeling skulle tilsi 45 prosent. Kvinner har altså fått noe mer enn en proratafordeling skulle tilsi ved de siste års sentrale justeringer

Det foreligger ennå ikke en samlet oppsummering av resultatet fra de lokale forhandlingene i 1999. Det innkomne materialet for 1998 representerte 85 prosent av lønnsmassen i Statens Sentrale Tjenestemannsregister. Kvinners andel av lønnsmassen, sett i forhold til det innkomne materialet, var 35,8 prosent. Av den samlede avsetningen fikk kvinner 36,2 prosent. I 1997 ble kvinner tildelt 35,2 prosent av lønnsmassen man har statistikk for, mens kvinners andel av denne lønnsmassen var 34,8 prosent. Kvinner har altså fått litt mer enn en proratafordeling skulle tilsi i de lokale forhandlingene for de områdene det foreligger materiale for.

Bente Ingebrigtsen¹⁷ har sett på fordelingen av lokale tillegg i 5 *kommuner* og 3 *fylkeskommuner* etter at det ble innført et nytt lønnsystem i kommunene i 1990. Hun har sammenlignet fordelingen av lokale lønnstillegg til hhv kvinner og menn i 1992 og 1994. I 1994 var det sentrale føringer som at mesteparten av tilleggene skulle gis til kvinnedominerte yrker. I 1992 var det ikke lagt noen slike føringer på de lokale forhandlingene. Det var en svak - men signifikant - tendens til at en større andel kvinner enn menn fikk lokale tillegg både i 1992 og 1994.

Deltid

Barth og Yin finner i en annen analyse¹⁸ en forskjell i timelønn mellom statsansatte på hel- og deltid på omlag 4 prosent for periodene 1987 til 1990 og 1991 til 1994. Det er her kontrollert for «personlige ressurser» som utdanning, yrkeserfaring og ansiennitet.

I Mastekaasa og Longvas analyse fremkommer betydelige forskjeller også mellom heltids- og deltidsansatte kvinner i kommunal sektor. Både når det gjelder lønn ved ansettelse, opprykk og lønnsutvikling er det betydelige forskjeller i deltidsansattes disfavør. Beregnet effekt av deltid på lønnsnivået - når det kontrolleres for alder, ansettelsestid og utdanningsnivå - er negativ for alle kommunene, og varierer fra vel 2 prosent til 8-9 prosent.

17. *Lokal lønn i kommunal sektor*. SINTEF, mars 1996.

18. *Lønnsforskjeller og lønnsystem i staten*, Rapport 96:4, ISF

Ved nærmere analyse av kommunesektoren viser det seg at effekten av deltid så og si utelukkende skyldes at det er forskjeller mellom heltidsdominerte og deltidsdominerte stillinger. Innen den enkelte stilling er forskjellene mellom hel- og deltidsansatte svært små - så og si alltid under en prosent. Hovedinntrykket er at deltid har negative effekter på såvel lønnsnivå som opprykk og lønnsutvikling, men at dette i all hovedsak er en følge av å være i stillinger med stor andel deltidssysselsatte. Også i staten viser det seg at «lønsfratrekket» ved å jobbe deltid er sterkt knyttet til andelen deltidssysselsatte i stillingskategorien.

I vedlegg 4 i rapport nr 2 1998 (NOU 1998:13) fra Beregningsutvalget gis en oversikt over omfang av og lønnsutvikling for deltidsansatte. Det fremgår her at andelen deltidssysselsatte kvinner er svært høy i kommunal sektor. I 1997 var hele 67 prosent av kvinnene i kommunesektoren deltidssysselsatte. I staten var 35 prosent av kvinnene deltidssysselsatt dette året.

I privat sektor varierer andelen kvinner som jobber deltid kraftig mellom de bransjene det er tall for. Andelen deltidssysselsatte er klart redusert fra 1981 til 1997. Lønnsveksten for gruppene i privat sektor som er med i vedlegget, har i gjennomsnitt vært svakere for deltidsansatte enn for heltidsansatte fra 1984 til 1997. I vedlegget antas at noe av årsaken kan være at opprykksmulighetene er mindre for de som jobber deltid enn for de som jobber heltid. I analysen nevnt foran - Fra stat til marked - kommer det også fram at det å jobbe deltid eller ta ut fødselspermisjon har sterk negativ effekt på opprykksmulighetene.

Avkastning av utdanning

Vedlegg 2¹⁹ i NOU 1999:33 *Nyttige lærepenger* omhandler hvilken effekt personers høyeste fullførte utdanningsnivå har på deres inntekts- eller lønnsnivå, med vekt på hva norske studier dokumenterer av empiriske sammenhenger. Disse gir ikke noe entydig bilde av om det er forskjeller i avkastning av utdanning mellom kjønnene. Det er gjennomgående små forskjeller i utdanningseffekten for kvinner og menn. Effekten av utdanning synes imidlertid å variere mellom sektorer. Enkelte studier rapporterer utdanningseffekter for lønnstakere i privat og offentlig sektor, og her er bildet entydig. Lønnsforskjellene mellom utdanningsgruppene er størst i privat sektor. Det er også tegn til at forskjellen i utdanningseffekt mellom privat og offentlig sektor er større for menn enn for kvinner.

I Raaum, Aabø og Karterud²⁰ analyseres sammenhengen mellom utdanningslengde og livsinntekt²¹. Analysen viser at avkastningen av utdanning (målt ved relative inntektsforskjeller i forhold til 12 års skole) gjennomgående er noe større for kvinner enn menn. Det antas at den sterke samvariasjonen mellom arbeidstid og utdanningsnivå for kvinner er en viktig forklaring. (Når høyere utdanning har en sterkere "effekt" på arbeidstid for kvinner enn menn forventes det også at inntektseffektene er sterkere for kvinner.) Selv om avkastningen av utdanning viser seg å være noe større for kvinner, understrekes det at kvinners inntektsnivå er klart lavere enn menns. Dette illustr-

19. Oddbjørn Raaum: *Inntektseffekter av utdanning i Norge – en litteraturstudie*

20. *Utdanning og livsinntekt i Norge* – Rapport Frichsenteret, desember 1999.

21. Livsinntekter for ulike utdanningsgrupper beregnes ved hjelp av individuelle pensjons-poenghistorier fra 1971 til 1995. Årsinntektene over livsløpet er observert for 25 år og predikert for de resterende årene for tre fødselskohorter.

eres ved hjelp av såkalte årsinntektsprofiler, som viser at kvinner må ha utdanning på hovedfagsnivå for å ha høyere inntekt enn menn i samme aldersgruppe med kun obligatorisk skolegang.

Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet

Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet kan defineres ved at kvinner og menn utfører forskjellig arbeid, i hver sine bransjer eller hver sine yrker - med ulike lønnsnivå. Også når kvinner og menn arbeider i samme bedrift eller samme yrke, utfører de ofte hver sine arbeidsoperasjoner eller arbeider i forskjellige avdelinger og stillinger.

Til tross for en svak oppmykning, er graden av kjønnsdeling i det norske arbeidsmarkedet fortsatt svært høy. Majoriteten av både kvinner og menn arbeider på en arbeidsplass dominert av sitt eget kjønn. Kvinner har et mer variert utdanningsvalg enn menn, mens menn har et mer variert yrkesvalg.

Utdanningsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå viser at det fortsatt er betydelige forskjeller mellom kjønnene i valg av fagfelt. Innenfor videregående opplæring er det også etter Reform-94 store forskjeller i valg av utdanning mellom kvinner og menn. Kvinner dominerer i studieretninger som helse- og sosialfag og formgivingsfag, mens de nesten ikke er å finne i studieretninger som byggefag, elektrofag og mekaniske fag. Innenfor universiteter og høyskoler har det også skjedd små endringer i den kjønnsmessige sammensetningen på de ulike fagene/utdanningene det siste tiåret. De nye studentene velger fremdeles veldig tradisjonelt i forhold til det som har vært regnet som typiske kvinne- og mannsdominerte utdanninger. På enkelte av fagområdene/utdanningene der det tradisjonelt har vært overvekt av menn har tendensen vært ytterligere nedgang i kvinneandel blant de nye studentene. Dette gjelder naturvitenskapelige, tekniske, elektroniske, datatekniske og matematiske fag.

Kjønnsfordelingen i næringsstrukturen har ikke endret seg vesentlig de siste 20 årene. Arbeidsmarkedsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå viser bl. a. at de fleste kvinner og menn arbeider i adskilte næringer og at menn fordeler seg på flere næringer enn kvinner. Kvinner er mer konsentrert i enkelte næringer. I 1995 arbeidet 55 prosent av alle yrkesaktive kvinner innenfor offentlig, sosial og privat tjenesteyting.

På bransjenivå innen industrien er det relativt stor grad av kjønnsdeling. Den bransjevise kjønnsdelingen på arbeidsmarkedet forsterkes av kjønnsforskjeller i yrkestilhørighet. Folke- og boligtellingsdata fra 1990 viste at kun 7 prosent av alle yrkesaktive arbeider i et yrke med omtrent like mange kvinner som menn (definert som yrker hvor det ikke er mer enn 60 prosent av det ene kjønn). Så mye som 40 prosent av alle yrkesaktive menn arbeider i et yrke med mindre enn 10 prosent kvinner. Tilsvarende arbeider 34 prosent av kvinnene i yrker med mindre enn 10 prosent menn.

Vedlegg 6

Sammenligning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og i andre land

Tabell 6.1 viser lønnskostnader per time for industriarbeidere i forhold til tilsvarende arbeidstakere for konkurrentlandene, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevektene som er brukt i kapittel 5.

Lønnskostnadene består av lønn per faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (f. eks. lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Lønnskostnadstallene er i hovedsak sammenstilt av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA, men 1999-tall er også bygd på anslag fra OECD og enkeltland. Innholdet i lønnsbegrepene kan være ulikt mellom land og man må være oppmerksom på usikkerheten for enkeltland.

Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene «grovt sett» vil gi relevante indikasjoner på lønnsforskjellene landene imellom.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS i sammenligningen, faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader. Basis for beregningene er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær betalt av bedriften etc.) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid. Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig kostnad. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f. eks. kafe-teria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenligningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenligning mellom landene å ikke ta disse med for noen av landene. Ikke i noe land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de kostnadene som er utelatt mer enn 4 prosent av de totale kostnadene. I noen land, særlig i Norden, er noen av de utelatte kostnadene påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse, mens slike kostnader for andre land er frivillig og driftskostnad, ikke knyttet til lønn.

I takt med utviklingen av pensjonsordninger for ansatte betalt av bedriften, ved blant annet oppbygging av fond som skal sikre utbetalinger fra pensjonsalder, er en del av kostnadene for bedriften relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer. Et annet viktig element er bonusutbetalinger. Slike forhold skaper stadig større usikkerhet i sammenligningen mellom land.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er nokså løst anslått. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenligningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. F. eks. kan lønnsforskjellene mellom bransjer i f. eks. Japan og USA være svært store, mens f. eks. Tyskland og de nordiske landene har langt mindre forskjeller mellom bransjegrupper.

I tabell 6.1 er Tyskland nå representert med gjennomsnittstall for både tidligere Vest og Øst-Tyskland fra 1994. Ettersom en stor andel av industrisystemsettingen i et samlet Tyskland er lokalisert i tidligere Vest-Tyskland betyr ikke dette skiftet mer enn omlag 3 prosent lavere lønnsnivå for Tyskland ved overgangen fra 1993 til 1994 og fremover. I forhold til de totale relative kostnadene for norske industriarbeidere betyr denne endringen bare omlag 0,5 prosentpoeng.

Utviklingstallene for enkeltland i forhold til Norge viser størst fluktasjoner overfor Japan, hvor de relative lønnskostnader i norske kroner var på 60 prosent i 1990, for å stige til 102 i 1994, ned igjen til 76 i 1998 og anslaget for 1999 er opp til 88 prosent. Overfor Storbritannia, som frem til 1996 lå på 56 prosent av det norske nivået har tilnærmingen ført til at lønnsnivået både i 1998 og 1999 ligger på 69 prosent for industriarbeidere.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger per arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lave faktiske lønninger per arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tabell 6.2 viser hvordan forholdet mellom direkte lønn per arbeidet time og indirekte personalkostnader var i 1997, målt i norske kroner.

Sammenligningene i tabell 6.1 og 6.2 gjelder bare arbeidere i industrien. Det er først og fremst for denne gruppen at internasjonale sammenligninger av totale lønnskostnader per time har vært harmonisert.

Funksjonærene slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Omlag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri tilfaller de som i lønnsstatistikken defineres funksjonærer. Basert på samme opplegg som foran foreligger det nå indekser for utvikling også for arbeidere og funksjonærer.

Arbeidstid og de indirekte personalkostnader er forskjellige for arbeidere og funksjonærer i de ulike landene. I tillegg kan fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere være svært forskjellig. Tallmessige indikasjoner for enkelte land innenfor EU-området peker fortsatt i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere våre handelspartnere, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenligningene for industrien.

Tabell 6.1: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.¹⁾

Landene:	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Tyskland	107	93	102	126	121	113	115	112
Sveits	96	93	97	120	114	102	103	100
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Danmark	94	79	84	99	97	93	96	95
Belgia	113	87	89	109	104	96	98	94
Sverige	108	93	98	88	98	94	93	91
Østerrike	77	73	82	103	99	92	94	91
Finland	71	79	98	99	94	90	91	89
Japan	48	61	60	98	84	82	76	88
Nederland	104	85	84	98	92	87	87	84
USA	85	126	70	71	71	77	78	79
Frankrike	77	73	72	82	80	76	77	75
Italia	70	74	81	67	71	74	72	70
Storbritannia	65	60	59	56	56	65	69	69
Canada	75	106	74	67	67	69	66	66
Irland	51	57	54	56	58	57	56	57
Spania	51	45	53	53	54	52	51	50
Hellas		35	32	38	38	39	38	37
Portugal	18	15	18	22	22	22	23	23
Norge i forhold til gj. sn. for handelspartnere (Handelsp.=100)	112	119	120	111	112	114	113	114

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), OECD og lokale anslag

Tabell 6.2: Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 1997.¹⁾

	Gjennomsn. timefortj. per arbeidet time ¹⁾	Indirekte personalkost. i % av lønn for arbeidet tid ²⁾	Totale lønnskostnader per arbeidet time	
			1997, kr.	Anslag 1999, kr.
Tyskland	kr. 109	pst. 74,9	190	(209)
Norge	119	41,8	168	(187)
Sveits	111	54,4	171	(187)
Danmark	128	21,7	156	(178)
Belgia	85	89,6	162	(176)
Østerrike	79	96,5	155	(171)
Sverige	94	67,2	157	(171)
Finland	88	71,4	151	(167)
Japan	79	73,6	137	(164)
Nederland	85	72,4	146	(158)
USA	93	38,3	129	(149)
Frankrike	67	90,2	127	(140)
Italia	60	107,1	124	(131)
Storbritannia	82	33,0	109	(130)
Canada	86	35,3	116	(123)
Irland	73	31,3	96	(108)
Spania			86	(93)
Hellas			66	(70)
Portugal			37	(43)

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs. 2) Indirekte personalkostnader per faktisk arbeidet time i norske kroner. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger, etc.) og andre indirekte personalkostnader.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), USA

Utvalget vil i neste rapport forsøke å komme med noen sammenligninger mellom land for arbeidere og funksjonærer samlet.

Vedlegg 7

Nærmere om endringer i konsumprisindeksen og den harmoniserte konsumprisindeksen

1 Endringer i konsumprisindeksen

1.1 Skifte av mikroindeksformel

I tråd med internasjonale anbefalinger tar Statistisk sentralbyrå nå i bruk en metode hvor indeksene på det mest detaljerte nivået beregnes ved bruk av et geometrisk gjennomsnitt, mot tidligere benyttet aritmetisk gjennomsnitt. Omleggingen ble foretatt fra og med augustindeksen 1999. Bakgrunnen for skiftet er blant annet at formel for aritmetisk gjennomsnitt, benyttet på beregning av indekser på mikronivå, har en del uheldige egenskaper som tenderer til å overestimere prisøkninger²² på dyre produkter og underestimere prisøkninger på billige produkter, og tilsvarende ved prisnedgang. Ved å skifte mikroindeksformel, vil totalindeksen dermed isolert sett kunne bli noe lavere i en måned der billige/dyre produkter viser stor prisnedgang/prisoppgang, og noe høyere i måneder der billige/dyre produkter viser stor prisoppgang/prisnedgang. På årsbasis antas imidlertid skiftet av mikroindeks å ha moderate effekter.

Den nye metoden vil på en bedre måte fange opp løpende endringer i forbruksmønsteret som følge av prisendringer på produkt av tilnærmet lik kvalitet.

De historiske indeksene omfattes ikke av omleggingen.

1.2 Ny konsumgruppering

Fra og med augustindeksen 1999 framsto konsumprisindeksen med nye undergrupper. Omleggingen skyldes at det ble tatt i bruk en ny internasjonal klassifisering av konsumet etter formål (COICOP). Klassifiseringen vil gjøre det enklere ved internasjonale sammenlikninger når den også blir tatt i bruk i andre land. Fra januar 2000 vil også den harmoniserte konsumprisindeksen bli publisert etter samme standard. Ny konsumgruppering har 12 hovedgrupper, mot tidligere 9, jf. tabell 7.1. Det er publisert historiske tidsserier tilbake til 1979 basert på ny konsumklassifisering. Den nye konsumgrupperingen er kun en teknisk justering som ikke påvirker nivået på historiske serier av konsumprisindeksen.

22. Ved bruk av aritmetisk gjennomsnitt får dyre produkt implisitt en høyere vekt, mens prisendringer får lik vekt ved bruk av geometrisk gjennomsnitt (dvs. en 10 pst. prisøkning på et billig produkt teller like mye som en 10 pst. prisøkning på et dyrt produkt). Videre tar formel for geometrisk gjennomsnitt hensyn til substitusjon mellom utsalgssteder ved relative prisendringer fordi den, i motsetning til formel for aritmetisk gjennomsnitt, antar faste budsjettandeler og tillater at kvantum kan variere.

Tabell 7.1: Undergrupper i konsumprisindeksen

Før	Nå
Matvarer	Matvarer og alkoholfrie drikkevarer
Drikkevarer og tobak	Alkoholdrikker og tobakk
Klær og skotøy	Klær og skotøy
Bolig, lys og brensel	Bolig, lys og brensel
Møbler og hush. artikler	Møbler og hush. artikler
Helsepleie	Helsepleie
Reiser og transport	Transport
Fritidssysler og utdanning	Post- og teletjenester
Andre varer og tjenester	Kultur og fritid
	Utdanning
	Hotell- og restauranttjenester
	Andre varer og tjenester

1.3 Nytt referanseår

Siden september 1980 har konsumprisindeksen vært publisert med 1979 som referanseår (dvs. 1979=100). Fra og med indeksen for august 1999 ble dette endret til 1998 som referanseår (dvs. 1998=100). Det er publisert historiske serier med nytt referanseår. En bør imidlertid være oppmerksom på at historiske endringstall basert på nytt referanseår kan gi små avvik fra allerede publiserte endringstall. Årsaken til dette er at Statistisk sentralbyrå følger tidligere prinsipper om å publisere konsumprisindeksen med bare én desimal. Den offisielle konsumprisindeksen fra og med januar 1979 til og med juli 1999 er fremdeles 1979=100. Utover dette innebærer endringen av referanseår ikke noe brudd i konsumprisindeksen.

1.4 Endringer i husleieindeksen

Fra og med august 1999 ble det foretatt en metodisk endring knyttet til behandlingen av selveiere i konsumprisindeksen (KPI). Før august 1999 utgjorde selveieres bokostnader renteutgifter til boligformål i vektgrunnlaget i KPI, og ble forutsatt å stige i takt med husleiene. Fra og med august 1999 beregnes derimot selveieres bokostnader ved observert husleie for tilsvarende bolig i leiemarkedet. Omleggingen har blant annet ført til at husleieindeksen nå blir mer vektlagt i KPI enn tidligere, og tilsvarende får utviklingen mer innvirkning. Utviklingen i husleiene måles, som tidligere, gjennom en husleieundersøkelse som dekker alle typer boliger. For betalt husleie er det alle husleiene som følges, mens utviklingen i beregnet leie baserer seg på observerte leier for tilsvarende boliger i leiemarkedet.

Husleieundersøkelsen har hittil blitt innarbeidet i konsumprisindeksen kvartalsvis. Fra og med januar 2000 vil imidlertid husleieundersøkelsen innarbeides i konsumprisindeksen månedlig. Omleggingen antas å ikke gi ves-

entlige utslag i den gjennomsnittlige årlige konsumprisstigningen, men den vil kunne gi et bidrag til høyere konsumprisvekst i januar og februar.

2 Den harmoniserte konsumprisindeksen

Maastricht-traktaten, som ble vedtatt i 1991, inneholder konvergenskriterier som måtte oppfylles før endelig etablering av den Økonomiske og Monetære Union. Et av kriteriene var knyttet til nivået på inflasjonen og at den målbare størrelsen skal være sammenlignbar mellom land. De nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte landene er ofte lite egnet når en skal sammenligne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Dette er noe av grunnen til etableringen av en harmonisert konsumprisindeks (HKPI).

Ved å samordne det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, som er bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) vil for de fleste land eksistere parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI).

I Norge dekker den harmoniserte konsumprisindeksen om lag 85 prosent av forbruksutgiftene som inngår i den tradisjonelle konsumprisindeksen. Områder som foreløpig er utelatt fra den harmoniserte indeksen (HKPI), men som derimot er dekket i den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI), er selveieres bokostnader (beregnet husleie), helse og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og enkelte forsikringstjenester. Helse- og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og forsikringstjenestene vil bli tatt inn i HKPI fra og med januarindeksen i år. Det gjenstår imidlertid for landene å bli enige om hvordan selveierens bokostnader, som er den enkeltkomponenten i KPI med størst vekt, skal innarbeides. Vektgrunnlaget i HKPI og KPI er heller ikke identisk, fordi basisåret er forskjellig. Ifølge EØS-bestemmelser skal alle land som lager harmoniserte konsumprisindekser operere med vektbasis i samme år, som er fastsatt til å være året før. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen siste tre år. I HKPI er imidlertid forbruksutgiftene prisjustert, mens en tar utgangspunkt i de nominelle forbruksutgiftene i KPI.

I HKPI er beregnet husleie utelatt. Derimot inngår betalt husleie. Dette innebærer totalt sett at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI, og tilsvarende får utviklingen mindre innvirkning.

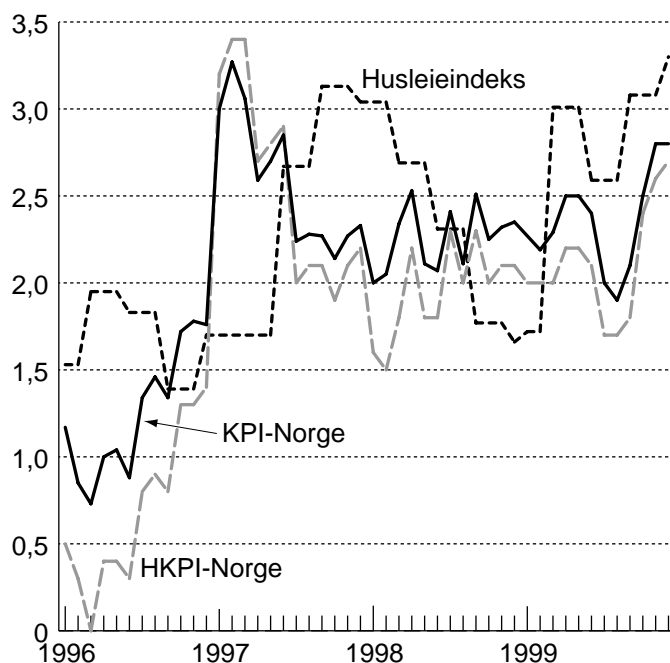
I tabell 7.2 gis en oversikt over hvilke tjenester som var utelatt fra HKPI i 1999, og vektandelen disse har i KPI. Tabellen viser at beregnet husleie er den enkeltkomponenten med klart størst vekt som er utelatt fra HKPI.

Tabell 7.2: Tjenester utelatt fra HKPI i 1999. Vektandel i promille

Betegnelse	Vektandel i KPI
Beregnet husleie	122,6
Legemidler (egenandel) ¹⁾	2,5
Helsetjenester utenom institusjon ¹⁾	13,4
Utdanning ¹⁾	10,6
Sosiale omsorgstjenester - kommunale barnehager ¹⁾	11,9
Sosiale omsorgstjenester - skolefritidsordning ¹⁾	0,2

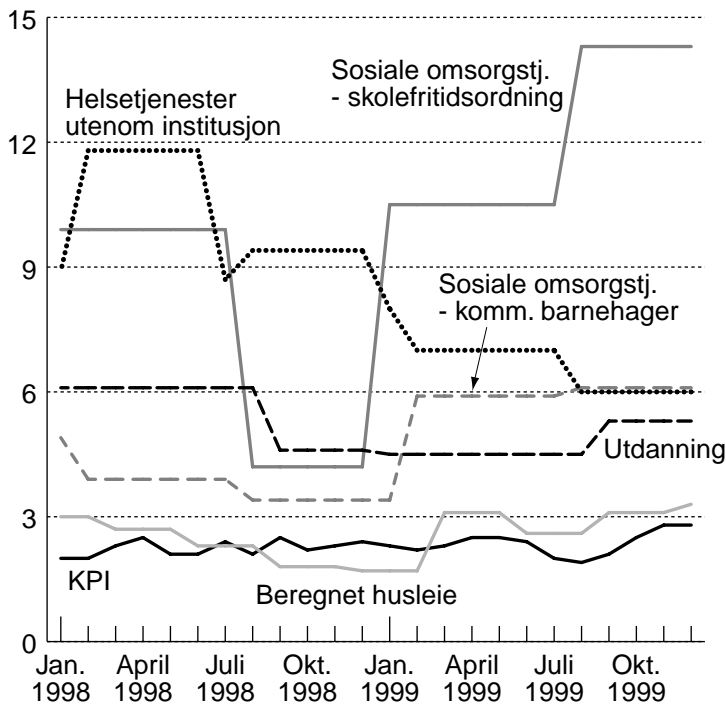
1) Inngår i HKPI fra januar 2000.

Figur 7.1 viser utviklingen i HKPI, KPI og husleieindeksen i Norge for perioden 1996- 1999. Figuren viser at HKPI har vært noe lavere enn KPI i perioden 1996-1999, bortsett fra i første halvår 1997. I siste halvår i 1998 og i begynnelsen av 1999 var KPI høyere enn HKPI, selv om veksten i husleieindeksen var lavere enn veksten i totalindeksen. Dette skyldes i hovedsak at barnehagetakster, skolegang og enkelte helsetjenester, som er utelatt fra HKPI men inngår i KPI, hadde en vesentlig høyere 12-månedersvekst enn KPI totalt i perioden, jf. figur 7.2.

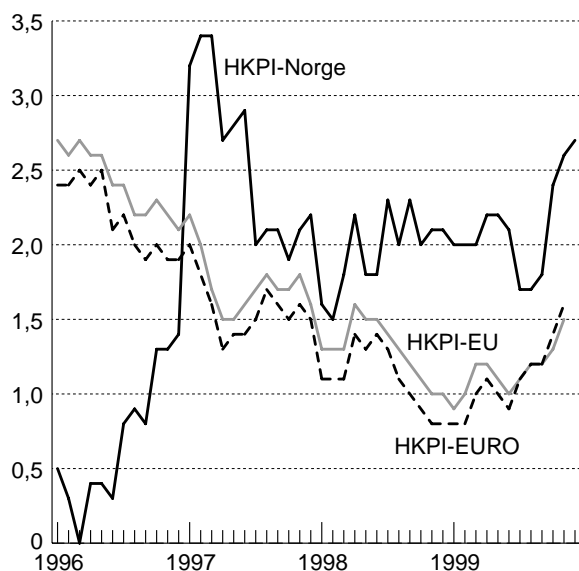
Figur 7.1 Prisutviklingen i Norge. Vekst i pst. fra samme måned året før. KPI, HKPI, og husleieindeksen

I 1999 var den gjennomsnittlige stigningen i HKPI i Norge 2,1 prosent, mens den tilsvarende veksten i KPI var 2,3 prosent. Tilsvarende er det variasjoner mellom KPI og HKPI i andre land. For eksempel var veksten i den nasjonale konsumprisindeksen i Sverige -0,1 prosent i 1998, mens årsveksten i den harmoniserte indeksen var 1,0 prosent. I Tyskland var KPI-veksten i 1998 0,9 prosent, mens veksten i HKPI var 0,6 prosent.

Figur 7.2 Andre tjenester som er utelatt fra HKPI. Prosentvis vekst målt over 12-måneder i 1998 og 1999

Figur 7.3 gir en oversikt over tolv månedersveksten i den harmoniserte konsumprisindeksen i Norge, EU-landene og euro-området i perioden fra 1996 til 1999. I 1996 var prisstigningen i Norge lavere enn prisstigningen i EU-landene og euro-området. Fra og med 1997 har prisstigningen i Norge vært høyere enn prisstigningen i EU og euro-området. For eksempel var gjennomsnittlig årlig konsumprisvekst i Norge, målt ved HKPI, 2,0 prosent i 1998, mens den tilsvarende prisstigningen var 1,3 prosent i EU-landene og 1,1 prosent euro-området, jf. tabell. 7.3.

Figur 7.3 Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) i Norge, EU-landene og euro-området. Vekst i prosent fra samme måned året før

Tabell 7.3: Harmonisert konsumprisindeks for Norge, EU-landene og euro-området. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1996	1997	1998	1999
Norge	0,7	2,6	2,0	2,1
EU-landene	2,4 ¹	1,7	1,3	1,1 ²
Euro-området	2,2	1,6	1,1	1,0 ²

1) Estimert.

2) Gjennomsnittlig stigning de første 11 månedene i 1999.

De nasjonale konsumprisindeksene utarbeides ut fra et nasjonalt formål og egner seg i mange tilfeller dårlig til sammenligninger av ulike lands prisutvikling. Blant annet er det forskjeller i hvordan de ulike landene behandler bokostnader. Hittil har imidlertid også enkelte andre områder som vil være naturlig å ha med når en skal sammenlikne prisutviklingen mellom land vært utelatt fra HKPI. Disse vil bli tatt inn i HKPI fra januar 2000. HKPI er en sentral styringsvariabel for Den europeiske sentralbanken. Når en skal sammenligne utviklingen i det nominelle forløpet i Norge med det nominelle forløpet i EU-landene er det dermed mest nærliggende å benytte HKPI.

Vedlegg 8

Kursutviklingen for norske kroner

Endringer i kursordningen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid aritmetisk gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid geometrisk gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tok i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginene ble verdien av den norske kronen justert fem ganger fra 1982 til 1992:

- I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.
- I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.
- I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.
- I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.
- 11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til +/-2,25 prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen i mai lå kurvindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av det fastsatte svingningsområdet (101,69). Den nye sentralverdien som ble fastsatt ved devalueringen 11. mai 1986 lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten European Currency Unit (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskrivning av kronekursen. Kronens

tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før +/-2,25 prosent. Sverige og Finland knyttet sine valutaer til ECU henholdsvis i mai og juni 1991.

Den 10. desember 1992 ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som var fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet i 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å videreføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, med utgangspunkt i kursleiet siden kronen begynte å flyte den 10. desember 1992.

I forbindelse med etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 opphørte ECU å eksistere. Samtidig ble euro etablert som ny valuta, og kursforholdet mellom ECU og euro ble satt lik 1:1 på overgangstidspunktet. I denne sammenheng uttalte Norges Bank at euro dermed ville inngå som en viktig europeisk valuta på samme måte som ECU har vært en sentral styringsparameter i gjennomføringen av pengepolitikken. Videreføring av gjeldende retningslinjer kunne dermed skje uten at kronens internasjonale verdi ble endret.

Nærmere om euro, ECU og effektiv kronkurs

ØMU ble formelt vedtatt etablert gjennom Maastricht-traktaten fra 1992. Etableringen av ØMU fra 1. januar 1999 innebar en felles valuta og en felles pengepolitikk i de elleve EU-landene som deltok i unionen fra starten av. Disse deltakerlandene var Belgia, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike. Euro erstatter de nasjonale valutaene i deltakerlandene. I første omgang er det kun mulig å benytte euroen ved bruk av kort eller ved overføringer mellom bankkonti. Sedler og mynt vil bli innført fra 1. januar 2002.

Euroen er den klart viktigste valutaen i både industriens effektive valutakurs og i den importveide valutakursen, jf. tabell 8.1.

Tabell 8.1: Nåværende konkurransevnevæker og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs 1)	Importvekter 2)
Euro (EUR)	44,0	43,7
Dansk krone (DKK)	7,8	8,5
Svensk krone (SEK)	20,8	19,5
Gresk drachme (GRD)	0,2	0,1
Britisk pund (GBP)	11,9	11,3
Sveitsisk franc (CHF)	1,7	1,5
Japansk yen (JPY)	5,1	4,9
Amerikansk dollar (USD)	7,7	8,3
Kanadisk dollar (CAD)	0,8	2,2
	100,0	100,0

- 1) OECD-vekter i 1996.
- 2) 1997-vekter.

Kilde:

Fram til 1. januar 1999 ble ECU benyttet som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EU-landene. ECU bestod av et visst antall enheter av de enkelte EU-landenes valutaer. Sammensetningen av ECU ble vurdert hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt endret seg med mer enn 25 prosent. Tabell 8.2 viser hvordan ECU var sammensatt fra oktober 1989, da bl.a. spanske pesetas og portugisiske escudos ble innarbeidet i vekt-grunnlaget.

Tabell 8.2: Sammensetningen av ECU

Valuta	Antall enheter	Vekt ¹⁾
Tysk mark (DEM)	0,6242	31,7
Britisk pund (GBP)	0,08784	12,7
Dansk krone (DKK)	0,1976	2,7
Fransk franc (FRF)	1,332	20,1
Nederlandsk gylden (NLG)	0,2198	9,9
Italiensk lire (ITL)	151,8	8,0
Belgisk franc (BEF)	3,301	8,1
Luxembourgsk franc (LUF)	0,13	0,3
Spansk peseta (ESP)	6,885	4,2
Irsk pund (IEP)	0,008552	1,1
Gresk drachme (GRD)	1,44	0,5
Portugisisk escudo (PTE)	1,393	0,7
Sum		100,0

1) Vekter basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1997. De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene, mens antall enheter av valutaene er administrativt fastlagt. Utslagene av svingningene vil normalt være små.

Tabell 8.3 gir bl.a. en sammenlikning av vektene i den tidligere kurvindeksen og beregnede vekter i oktober 1990 for de valutaene som var med i ECU. Før omleggingen av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kurvindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc var nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 8.3: Vekter i den tidligere kurindeksen, ECU-indeksen og konkurransevnevekter

	Vekter i den tidligere kurindeksen per 18.10.90	Direkte + indirekte ¹⁾	Tidligere vekter i ECU-indeksen per 18.10.90 ²⁾	Tidligere konkurransevnevekter (IMF-vekter i 1994)
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	1,6
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	7,8	3,2
Kanadisk dollar (CAD)	3,6	1,5
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	5,0
Finsk mark (FIM)	3,0	4,0
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	19,3	7,3
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	30,3	14,7
Italiensk lire (ITL)	3,3	4,2	9,8	5,4
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	10,1
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	9,5	6,1
Svensk krone (SEK)	15,0	13,4
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	1,6
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	12,6	12,7
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,5
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	5,3	1,9
Luxembourgsk franc (LUF)	0,3	..
Portugisisk escudo (PTE)	0,8	..
Irsk pund (IEP)	1,1	1,0
Gresk drachme (GRD)	0,7	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

1) Beregnede vekter per 18. oktober 1990, der en har tatt utgangspunkt i de direkte vektene i kurindeksen samtidig som en har tatt hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling fulgte tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte var parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.

2) Vektene basert på gjennomsnittlige valutakurser i 1997 er vist i tabell 8.2.

Vektene i den tidligere kurindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne benyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kurindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurransevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 8.3 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

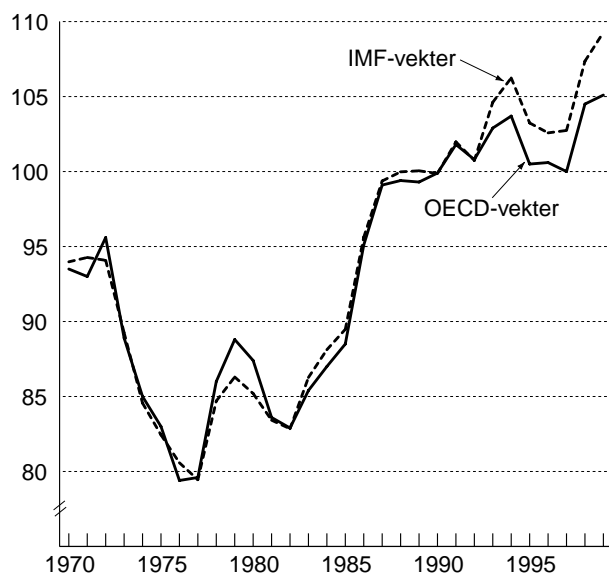
De nye vektene for beregning av effektiv valutakurs ga en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i

den tidligere kurvindeksen. Dette har sammenheng med at de nye vektene også tok hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møtte på det norske markedet. Det krevdes betydelige datamengder og et stort beregningsopplegg for å beregne slike vekter. IMF hadde utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngikk også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 ble IMF's vekter korrigert løpende for endringer i de bilaterale handelsstrømmene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter ville valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser nyttet en de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebar at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU var lik 100.

En svakhet med denne metoden for beregning av konkurransekursindeksen var at metoden som ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen. Bl.a. på bakgrunn av dette tok en i september 1995 i bruk nye vekter i konkurransekursindeksen basert på beregninger fra OECD. Både IMF og OECDs beregningsmetoder er basert på aggregerte handelsstrømmer for industrivarer. Ut fra dette beregnes de ulike landenes betydning for Norges eksport og import av industrivarer, hvor det også tas hensyn til konkurransen på hjemmemarkedet og i tredjeland. En fordel med å gå over til vektene fra OECD er at det er lagt opp til en løpende oppdatering.

Overgangen fra IMF- til OECD-vekter innebar at amerikanske dollar, tyske mark og japanske yen fikk noe mindre vekt enn tidligere, samtidig som de nordiske landene, særlig svenske kroner, fikk økt vekt. I den nåværende indeksen er også Hellas og Portugal inkludert, slik at indeksen består av valutaene til 18 av Norges viktigste handelspartnere. Hovedforklaringen på at enkelte land har fått vesentlig større eller mindre vekt enn i den gamle indeksen, ligger ikke i overgangen fra IMF til OECD som kilde for vektene, men at metoden som tidligere ble brukt for årlig oppdatering av IMF's 1980-vekter som nevnt ga et noe unøyaktig bilde av konkurransesituasjonen.

Figur 8.1 Industriens effektive kronkurs

Kilde: Kilde: Norges Bank

Figur 8.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs, med henholdsvis de gamle (IMF-) vektene og de nye (OECD-) vektene som er omtalt ovenfor. For årene før 1980 er den tidligere kurvindeksen sammenfallende med konkurransekursindeksen beregnet på bakgrunn av IMF-vektene. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Også i indeksen med OECD-vekt er det brukt basisvekt fra 18. oktober 1990, og som det også framgår av figuren er det derfor relativt små endringer i forløpet. Den svenske kronen svekket seg imidlertid betydelig mot norske kroner ved årsskiftet 1992/93 og ble liggende på et historisk lavt nivå fram til og med første halvår 1995. Ettersom svenske kroner har betydelig større vekt i indeksen med OECD-vekt, har dette ført til at industriens effektive kronkurs de siste årene er sterkere målt ved indeksen med OECD-vekt.

Norges Bank vil fra 1. februar 2000 endre konstruksjonen av industriens effektive valutakurs og utvide antallet valutaer i indeksen. Omleggingen har sin bakgrunn i flere forhold:

- Industriens effektive valutakurs beregnes i dag med utgangspunkt i valutakursenes endring i forhold til basiskursene 18. oktober 1990. Kursene for enkeltvalutaer veies med løpende årlige handelsvekter. Denne metoden har enkelte svakheter. Blant annet vil endringer i vekten til en valuta som ligger langt fra sin basiskurs føre til relativt store endringer i den aggregerte indeksen.
- Elleve av valutaene i dagens kurv ble fra 1. januar 1999 erstattet av euro.
- Landene som er inkludert i dagens indeks utgjør en synkende andel av norsk utenrikshandel. Fra å dekke 98,5 prosent av handelen med industrivarer i 1970 har dekningsgraden falt til 89 prosent i 1996. Det er særlig Asia som er underrepresentert i dagens indeks.

Industriens effektive valutakurs vil etter 1. februar 2000 bli beregnet som en kjedeindeks. En vil dermed unngå store endringer i indeksen som følge av endringer i vektene. Vektene vil som før bli oppdatert fortløpende. I tillegg til de eksisterende 18 landene i indeksen inkluderes Singapore, Sør-Korea, Taiwan og Thailand fra 1984, og Polen, Tsjekia og Ungarn fra 1994. Utvidelsen medfører at rundt 94 prosent av handelen med industrivarer dekkes av indeksen i 1996, mot 89 prosent i den nåværende indeksen. For eurolandene erstattes dagens valutakurser med euro når den nye indeksen publiseres.

Utviklingen i den norske kronkursen

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kurvindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Den ulike utviklingen avspeilte i stor grad endringer i kursen på amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen fram til desember 1992 (da den norske kronen ble gjort flytende) var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 fram til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 2,8 prosent for så å styrke seg med 2,1 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991. Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EU. Valutakrisene i Norden og i EU var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamarkedet:

- 8. september 1992 oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september 1992 ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september 1992 lot Italia sin valuta flyte. Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent.
- 19. november 1992 lot Sverige kronen flyte.
- 22. november 1992 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november 1992 ble den islandske kronen skrevet ned med 6 prosent.
- februar 1993 ble irske pund skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 13. mai 1993 ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EU-valutaene over på norske kroner og stanset den

påbegynte rentenedgangen. Den 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. Umiddelbart svekket kronkursen seg med 6 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe igjen fram til utgangen av året.

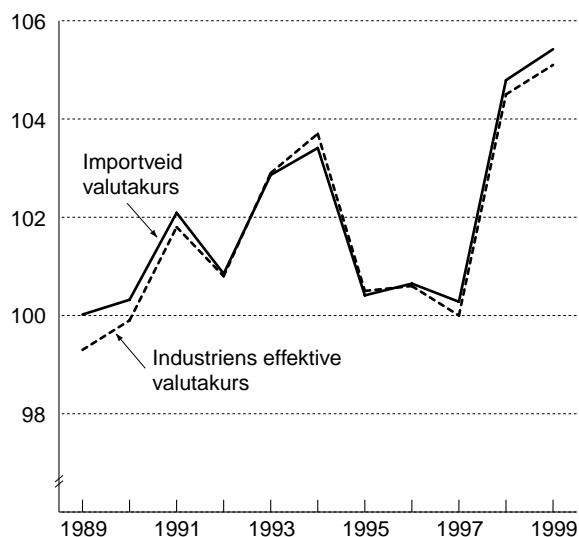
Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert, til tross for uroen i markedene for spanske pesetas og portugisiske escudos. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble imidlertid Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2¹/₄ prosent for sine valutaer.

Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 utenfor de tidligere yttergrensene rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor det tidligere svingningsintervallet. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4-5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 0,3 prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske kronen seg med 0,8 prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

Også i 1995 var de internasjonale valutamarkedene preget av uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, var svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske dollar i første halvår. Gjennom hele 1995 styrket imidlertid kursen på amerikanske dollar seg mot yen, mens den svekket seg mot tyske mark. Også for flere av de europeiske valutaene var det periodevis nokså urolig, noe som til tider resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. Kursen på svenske kroner styrket seg betydelig i slutten av 1995. Styrkingen skjedde imidlertid fra et svakt nivå de første månedene av året, og gjennomsnittlig kurs på svenske kroner svekket seg med 4,5 prosent mot tyske mark fra 1994 til 1995.

Den norske kronen var relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet i 1995. Målt i forhold til ECU var valutakursen ved utgangen av året om lag uendret i forhold til ved årets begynnelse. Målt ved industriens effektive valutakurs (OECD-vekter) appresierte kronen 3,1 prosent fra 1994 til 1995. Appresieringen gjennom 1995 hadde i stor grad sammenheng med den betydelige svekkelsen av kursen på britiske pund i løpet av året, men også den markerte svekkelsen av amerikanske dollar bidro. Styrkingen av kursen på svenske kroner gjennom 1995 virket i motsatt retning på den norske kronen.

Figur 8.2 Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Kilde: Kilde: Norges Bank

I løpet av 1996 styrket den norske kronen seg med knapt 3 prosent mot ECU, fra indeksverdien 104 ved årsskiftet til 101 ved utgangen av året. Industriens effektive kronekurs var likevel om lag uendret i 1996 i forhold til året før, i hovedsak som følge av appresieringen av amerikanske dollar, britiske pund og svenske kroner i forhold til norske kroner. Etter et betydelig appresieringsspress styrket kronen seg i løpet av høsten 1996 og inn i 1997. Industriens effektive valutakurs appresierte med om lag 2 prosent gjennom de tre siste månedene i 1996.

Det var betydelige bevegelser i de internasjonale valutamarkedene i 1997 og 1998. Amerikanske dollar styrket seg markert mot japanske yen gjennom 1997 og i første halvår i 1998. I løpet av andre halvår 1998 ble imidlertid styrkingen av den amerikanske dollaren mer enn reversert, og var ved utgangen av 1998 klart svakere enn ved begynnelsen av året. Den amerikanske dollaren styrket seg også mot tyske mark gjennom 1997, men stabiliserte seg i første halvår 1998. Gjennom andre halvår 1998 svekket dollaren seg også mot tyske mark, men svekkelsen var mindre markert enn mot japanske yen. Valutamarkedet i Europa var i 1998 preget av stabilitet mellom de elleve valutaene som inngår i euro, mens det var større svingninger i en del av de øvrige valutakursene, som for eksempel britiske pund og svenske kroner.

Den norske kronen styrket seg med 2,2 prosent fra 1996 til 1997, målt i forhold til ECU, mens industriens effektive valutakurs i samme periode styrket seg med 0,6 prosent. Styrkingen av kronen som tok til høsten 1996 fortsatte de første månedene i 1997, men ble mer enn reversert i 2. kvartal. Industriens effektive valutakurs svekket seg i perioden fra mai til august 1997 betydelig mer enn ECU-indeksen. Det hadde sammenheng med at amerikanske dollar styrket seg mot norske kroner.

Målt mot ECU viste den norske kronen en svak svekkelse gjennom første halvår 1998. Fra slutten av august svekket imidlertid kronen seg kraftig mot ECU, og kom i midten av oktober helt ned mot 115 mot ECU-indeksen. I slutten av oktober styrket kronen seg igjen, og lå på et nivå rundt 108-109 målt mot

ECU-indeksen fram til desember. Etter at kronen igjen ble satt under press i desember svekket kronen seg igjen helt ned mot 115 målt mot ECU-indeksen. I gjennomsnitt svekket kronen seg med 5,5 prosent mot ECU-indeksen fra 1997 til 1998. På grunn av svekkelsen av den amerikanske dollaren gjennom annen halvdel av 1998 var svekkelsen av industriens valutakurs mindre enn målt mot ECU-indeksen. Svekkelsen av kronekursen i 1998 må ses i lys av den internasjonale uroen generelt i finansmarkedene. Råvareprodusenter som Norge ble rammet spesielt hardt som følge av uroen i råvaremarkedene.

Etter de betydelige bevegelsene i de internasjonale valutamarkedene i 1998, stabiliserte situasjonen seg noe gjennom 1999. Etter å ha vært relativt stabil gjennom første halvår i fjor, svekket amerikanske dollar seg mot japanske yen gjennom andre halvdel av 1999. Etter introduksjonen i januar 1999 svekket euroen seg markert mot både amerikanske dollar og japanske yen gjennom fjoråret. Ulike vekstutsikter og rentedifferansen mellom USA og euro-området kan forklare denne kursbevegelsen. Valutauroen i andre halvdel av 1998 førte til at både den svenske kronen og det britiske pundet svekket seg kraftig mot tyske mark. Gjennom 1999 styrket imidlertid begge disse valutaene seg igjen.

Etter den markerte svekkelsen mot ECU gjennom annet halvår 1998 styrket kronen seg markert mot euro gjennom første halvår 1999. Fra et nivå ved årsskiftet på 8,9 målt mot euro styrket kronen seg til under 8,1 i begynnelsen av juli i fjor. Etter dette har kronekursen ligget mellom 8,1 og 8,4 målt mot euro, og var i desember 1999 9,0 prosent sterkere enn i samme måned året før. Styrkingen av kronekursen gjennom 1999 må ses i sammenheng med rentedifferansen mellom Norge og euro-området, samt svekkelsen av euro mot amerikanske dollar. I tillegg har trolig utsikter til avdemping i innenlandsk kostnadsvekst samt oljeprisøkningen i annet halvår bidratt. I gjennomsnitt styrket kronen seg med 1,8 prosent mot euro fra 1998 til 1999. Verdien av den norske kronen endret seg ikke like markert mot andre viktige valutaer som svenske kroner og amerikanske dollar. Industriens effektive valutakurs styrket seg derfor mindre enn eurokursen gjennom første halvår 1999. Gjennom annet halvår svekket industriens effektive valutakurs seg mer enn eurokursen, i hovedsak som følge av at styrkingen mot den svenske kronen i første halvår ble reversert. I desember 1999 var industriens effektive valutakurs 2,9 prosent sterkere enn i samme måned året før. I gjennomsnitt var imidlertid industriens effektive valutakurs 0,6 prosent svakere i 1999 enn i 1998.

Vektene for den importveide kronekursen er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. Vektene blir oppdatert løpende. Figur 8.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen de siste årene. Fra 1994 til 1995 styrket den importveide kronekursen seg med 2,9 prosent. Etter at den importveide valutakursen i gjennomsnitt holdt seg relativt stabil fra 1995 til 1997, svekket den seg med hele 4,5 prosent i gjennomsnitt fra 1997 til 1998. Den importveide valutakursen svekket seg ytterligere med 0,6 prosent i gjennomsnitt fra 1998 til 1999.

Vedlegg 9**Tabellvedlegget****Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-, 1999 og 2000-regler**

	1996- regler	1997- regler	1998- regler	1999- regler	2000- regler
a	<i>Trygdeavgift</i>				
	Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
	Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
	Annen næringsinntekt ¹⁾	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
	Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
b	<i>Toppskatt til staten</i>				
	Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	Opphevet
	Nedre grense:				
	1. trinn, klasse 1	220 500 kr	233 000 kr	248 000 kr	Opphevet
	1. trinn, klasse 2	267 500 kr	282 500 kr	300 000 kr	Opphevet
	Sats, 2. trinn ²⁾	13,7 pst	13,7 pst	13,7 pst	Opphevet
	Nedre grense:				
	1. trinn, klasse 1	248 500 kr	262 500 kr	272 000 kr	Opphevet
	2. trinn, klasse 2	278 500 kr	294 000 kr	305 000 kr	Opphevet
	Sats, nytt trinn ³⁾				13,5 pst
	Nedre grense:				
	Nytt trinn, klasse 1				269 100 kr
	Nytt trinn, klasse 2				318 600 kr
	Sats, nytt 2. trinn				19,5 pst
	Nedre grense:				
	Nytt 2. trinn klasse 1				762 700 kr
	Nytt 2. trinn, klasse 2				762 700 kr
	<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>				
c	<i>Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>				
	Finnmark og Nord-Troms	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
	Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
d	<i>Maksimal marginale skattesatser</i>				
	Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	49,5 pst	49,5 pst	49,5 pst	49,3 pst
					55,3 pst

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-, 1999 og 2000-regler

	1996-regler	1997-regler	1998-regler	1999-regler	2000-regler
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	52,4 pst	52,4 pst	52,4 pst	52,2 pst	58,2 pst
<i>Standardfradrag mv.</i>					
e <i>Klassefradrag</i>					
Klasse 1	23 300 kr	24 100 kr	25 000 kr	26 300 kr	27 700 kr
Klasse 2	46 600 kr	48 200 kr	50 000 kr	52 600 kr	55 400 kr
f <i>Minstefradrag</i>					
Sats	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	21,0 pst	22,0 pst
Øvre grense	29 800 kr	31 300 kr	32 600 kr	34 900 kr	36 600 kr
Nedre grense	3 600 kr	3 700 kr	3 700 kr	3 900 kr	4 000 kr
Lønnsfradrag ⁴					30 600 kr
g <i>Særfradrag for alder</i>	17 640 kr	17 640 kr	12 000 kr	17 640 kr	17 640 kr
h <i>Særfradrag for uførhet</i>	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr	17 640 kr
i <i>Avtrappingssats, skattereduksjonsregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
j <i>Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>					
Enslige	64 700 kr	67 000 kr	69 700 kr	71 800 kr	73 800 kr
Ektepar	100 900 kr	104 400 kr	108 500 kr	117 500 kr	120 600 kr
k <i>AMS</i>					
Maksimalt sparebeløp:					
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	Opphevet
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	Opphevet
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	Opphevet
l <i>foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>					
Standardbeløp:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	3 900 kr	4 000 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
To eller flere barn					
Sats	53 pst	53 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	4 900 kr	5 100 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Legitimert pass og stell av barn:					
Ett barn					
Sats	43 pst	43 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	19 300	20 000 kr	20 700 kr	25 000 kr	25 000 kr
To eller flere barn					

Tabell 9.1: Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 1996-, 1997-, 1998-, 1999 og 2000-regler

	1996-regler	1997-regler	1998-regler	1999-regler	2000-regler
Sats	53 pst	53 pst	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Øvre grense	23 100 kr	23 900 kr	24 700 kr	30 000 kr	30 000 kr
m <i>Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>					
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	1 820 kr
n <i>Generelle satser for barnetrygd⁶</i>					
1. barn	10 842 kr	11 112 kr	11 112 kr	11 112 kr	9 948 kr
2. barn	11 358 kr	11 628 kr	11 628 kr	11 112 kr	9 948 kr
3. barn	12 822 kr	13 092 kr	13 092 kr	13 092 kr	10 944 kr
4. barn	13 740 kr	13 740 kr	13 740 kr	13 092 kr	10 944 kr
5. og følgende barn	13 866 kr	14 136 kr	14 136 kr	13 092 kr	10 944 kr
o <i>Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)</i>					
1. barn	12 662 kr	12 932 kr	12 932 kr	12 932 kr	11 768 kr
2. barn	25 840 kr	26 380 kr	26 380 kr	25 864 kr	23 536 kr
3. barn	40 482 kr	41 292 kr	41 292 kr	40 776 kr	36 300 kr
4. barn	55 772 kr	56 852 kr	56 852 kr	55 688 kr	49 064 kr
Tillegg per barn utover 4 barn	15 686 kr	15 956 kr	15 956 kr	14 912 kr	12 764 kr
p <i>Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år</i>	7 692 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr
q <i>Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms (for barn under 16 år)</i>	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr

¹⁾ For næringsdrivende over 12 G betales 7,8 pst trygdeavgift.

²⁾ For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.

³⁾ For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 9,5 pst

⁴⁾ Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.

⁵⁾ Det gis ikke ekstra forsørgerfradrag i skatt til enslige forsørgere med yngste barn 16-18 år.

⁶⁾ F.o.m. 2000 utvides barnetrygden til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år.

Kilde: Finansdepartementet

Tabell 9.2: Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-1.5.2000. Kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre ¹⁾	
				Født i årene 1931 til 1942 eller født etter 1942 med pensjon før 1.1.92 ²⁾	Født etter 1942 med pensjon tidligst fra 1.1.92 ³⁾
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴⁾	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-30.04.95 ⁵⁾	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-30.04.98 ⁶⁾	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-30.04.99 ⁷⁾	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032

¹⁾ Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstepensjon fra folketrygden.

²⁾ Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst

³⁾ Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst

⁴⁾ Hevingen av særtillleggssats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.

⁵⁾ Heving av særtillleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst av grunnbeløpet.

⁶⁾ Heving av særtillleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst av grunnbeløpet.

⁷⁾ Heving av særtillleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 70,33 pst av grunnbeløpet.

Kilde: Sosial- og helsedepartementet

Tabell 9.3: Bosatte personer med lønnsinntekt 17 år og eldre¹⁾. Andel med netto renteutgifter²⁾ etter størrelsen på netto renteutgift og lønnsinntekt³⁾. 1997

Lønnsinntekt		Antall lønnstakere	Negativ renteutgift	Netto renteutgifter					
				0 - 9 999	10 000 - 19 999	20 000 - 29 999	30 000 - 39 999	40 000 - 49 999	50 000 og over
Under	100 000	142 045	49,4	40,0	5,8	2,6	1,2	0,5	0,6
100 000 –	149 999	267 884	42,4	40,9	8,9	4,2	1,9	0,9	0,8
150 000 –	199 999	360 909	31,2	38,8	15,2	7,9	3,8	1,6	1,4
200 000 –	249 999	447 987	21,9	30,7	20,3	13,3	7,3	3,5	2,9
250 000 –	299 999	296 205	17,2	24,0	20,8	16,6	10,4	5,7	5,3
300 000 –	399 999	218 732	14,5	18,5	19,2	17,6	12,9	7,9	9,5
400 000 –	499 999	69 294	14,6	14,1	16,1	16,1	13,7	9,6	15,8
500 000 –	599 999	28 400	15,0	12,4	13,8	15,2	13,0	9,9	20,6
Over	600 000	26 777	17,4	9,9	11,0	12,1	11,0	9,3	29,1
Totalt		1 858 233	26,7	30,8	16,1	11,3	6,9	3,8	4,4

¹⁾ Ansatte ifølge sosioøkonomisk status i selvangivelsesstatistikken.

²⁾ Netto renteutgifter består av følgende poster fra den personlige selvangivelsen for 1997: 3.3.1+3.3.2+3.3.4 –3.1.1.-3.1.2.

³⁾ Lønnsinntekt består av postene 2.1.6, 2.1.7 og 2.4.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 9.4: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Nærings- og nytelsesmidler	88,8	88,7	88,5	88,7	87,7	87,9	88,0	87,0	86,6	85,6
Treforedling	69,2	69,3	68,4	65,7	63,4	61,8	61,5	52,7	52,4	51,5
Kjemiske råvarer	43,1	43,1	45,6	42,6	40,3	43,2	40,5	36,9	37,3	36,4
Raffinerte oljeprodukter	45,1	45,4	45,3	44,8	48,4	42,8	39,3	50,2	52,3	47,6
Metaller	18,4	12,9	15,1	12,8	14,0	14,4	20,0	6,6	8,9	10,4
Tekstil- og bekledningsvarer	20,2	19,7	19,0	19,3	19,7	17,8	16,6	17,4	17,8	15,8
Trevarer	84,3	83,7	82,8	80,3	77,1	75,2	75,0	73,6	73,0	71,5
Kjemiske og mineralske produkter	53,3	49,4	45,9	45,8	45,2	43,4	41,0	41,6	42,3	39,9
Grafiske produkter	90,7	90,9	89,7	89,5	90,5	90,5	90,1	89,0	87,9	87,2
Bergverksprodukter	59,4	53,1	55,5	53,6	52,7	56,5	49,4	59,7	60,0	57,6
Andre verkstedprodukter	40,5	38,9	36,9	35,4	35,6	35,5	33,9	29,8	33,7	30,9
Varene ovenfor i alt	60,2	58,1	57,0	56,2	56,1	54,9	53,8	51,1	51,5	48,9
Skip og oljeplattformer	34,6	42,5	43,1	51,3	49,8	60,9	63,9	61,8	50,9	45,6
Varene ovenfor i alt	57,7	56,7	55,8	55,9	55,6	55,3	54,4	51,9	51,5	48,6

¹⁾ Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-98

Kvinneandel		Lønnsnivå													
i prosent ¹⁾ 1980	1998	kr/t 1998 ²⁾	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
16	17	117,80	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	87,1	89,7	90,3	90,5	90,5	90,4	90,6	90,5	90,9
28	33	107,70	Kjøttindustri	87,9	89,9	89,6	90,1	91,0	91,5	92,1	91,4	92,0	92,4	92,4	91,7
44	43	103,24	Fiskeindustri	93,7	93,2	91,7	93,9	96,1	94,7	93,7	92,8	93,1	93,7	94,0	94,6
61	55	119,41	Sjokolade, sukker- v. ind	91,1	91,3	92,5	92,6	95,2	95,4	95,7	95,8	96,3	96,9	96,2	95,3

Tabell 9.5: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-98

Kvinneandel		Lønnsnivå													
i prosent ¹⁾ 1980	1998	kr/t 1998 ²⁾	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
29	30	113,62	Bakeri og konditori	80,7	84,8	83,6	84,8	83,7	88,9	90,5	89,3	90,2	90,3	89,6	89,3
68	60	102,10	Tekstil- og bekledning	89,7	91,6	89,6	88,8	91,0	92,1	92,5	92,6	92,2	92,2	92,3	91,7
87	82	96,77	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,2	85,1	93,4	94,4	94,8	96,0	95,4	96,0	94,4
7	18	106,79	Treindustri	91,8	93,9	96,8	94,9	98,7	100,0	100,7	101,5	100,8	100,1	100,7	100,2
12	11	116,17	Treforedlingpapirvindu	89,0	92,4	92,4	92,9	93,0	93,5	93,1	93,1	92,4	91,5	92,2	92,0
17	21	146,99	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	81,0	85,9	86,5	87,2	87,5	87,5	88,3	88,3	88,4
21	19	113,02	Kjemisk industrialt	88,3	91,1	91,6	91,9	92,4	91,8	92,9	93,0	93,0	92,9	92,3	92,4
4	9	126,47	Elektronisk ind.	94,6	97,1	98,3	96,5	97,3	99,3	99,9	100,3	100,1	100,7	99,8	102,5
8	8	116,55	Mekaniske verksteder	89,4	91,2	92,1	91,6	92,9	92,3	92,1	92,6	92,0	92,9	92,7	93,0
75	67	94,27	Vaskerier og renserier	89,3	93,2	92,1	93,1	94,6	95,0	94,5	96,0	96,6	96,9	97,4	96,9

¹⁾ Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

²⁾ Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/ uke).

Kilde: Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere

Tabell 9.6: Beregnet årslønnsvekst* for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

	Arbeid ere i NHO- bedrift er ¹⁾ :									
	Arbeid ere	Indust ri-	Næring s-	Teksti l- og	Trein dustri	Treforedli ng- og	Grafisk	Kjemi sk	Mineral barb.	Elektro kjemisk
År	i alt	arbeid ere	og nytelse	bekle dning		papirvarei nd.	industri	indust ri	industri	industri
1990-91	4,8	4,8	5,6	4,7	4,2	4,7	4,5	5,2	3,8	7,0
1991-92	3,0	3,0	3,5	3,1	1,4	2,0	2,0	3,2	3,0	3,0
1992-93	2,8	2,4	2,4	2,9	1,9	2,4	1,8	3,1	1,2	2,0
1993-94	2,6	2,9	2,7	2,1	3,8	3,5	0,8	2,7	2,9	3,9
1994-95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9
1995-96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0
1996-97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7
1997-98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8
1998-99		4 ¹ ₂								
1990-98	35,2	34,2	33,7	33,5	34,5	35,9	27,2	37,3	31,9	37,1
Gj. sn per år	3,8	3,7	3,7	3,7	3,8	3,9	3,1	4,0	3,5	4,0
Årslønn 1998	kr 240 500	kr 229 800	kr 217 400	kr 199 000	kr 208 100	kr 226 500	kr 286 600	kr 221 300	kr 224 200	kr 246 700
	Arbeid ere i NHO- bedrift er ¹⁾ :				Funk- sjonæ rer i NHO- bed- rifter				Varehan del ⁵⁾	
	Jern- og	Bygg- og anlegg svirk- som- het		Land-			Forret- nings- og			
År	met- alind- dustri	I alt	Byg- gevirk.	trans- port	I alt	Industri- funk.	spareba- nker ⁴⁾	I alt	Engros- handel	Detal- jhandel
1990-91	4,9	3,4	1,8	6,1	5,8	5,4	5,9	5,6	5,8	6,2
1991-92	2,9	2,5	0,9	2,1	4,3	3,8	3,0	3,7	4,0	3,6
1992-93	3,0	2,7	1,3	1,9	3,7	3,5	3,6	3,2	2,9	3,1
1993-94	2,9	0,3	2,5	2,3	3,5	3,5	3,8	2,8	3,0	3,2
1994-95	3,4	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2
1995-96	3,4	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5,0	4,6

Tabell 9.6: Beregnet årslønnsvekst* for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1 og 3.2.

	Arbeid ere i NHO- bedrift er ¹⁾ :									
	Arbeid ere	Indust ri-	Næring s-	Teksti l- og	Trein dustri	Treforedli ng- og	Grafisk	Kjemi sk	Mineral barb.	Elektro kjemisk
År	i alt	arbeid ere	og nytelse	bekle dning		papirvarei nd.	industri	indust ri	industri	industri
1996-97	4,6	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1
1997-98	5,6	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,9	6,2	5,4	7,1
1998-99						5	6,0			
1990-98	35,1	30,2	30,6	34,5	43,1	41,9	42,8	40,5	40,1	42,3
Gj. sn per år	3,8	3,4	3,4	3,8	4,6	4,5	4,6	4,3	4,3	4,5
Årslønn 1998	kr 232 300	kr 250 600	kr 244 400	kr 209 200	kr 321 200	kr 313 400	kr 296 100	kr 248 900	kr 269 200	kr 215 300

Tabell 9.7: (Tabell 9.6 forts.)

					Staten			Kom mune ne		
År	Hotell- og rest. ²⁾	Forsik ring	Forretn ingsm tjeneste yting	I alt	Sivil ytre etat ³⁾	Forretn. drift ³⁾	Skoleve rket	I alt	Helse	Forretn. drift ³⁾
1990-91	6,6	4,4	5,4	4,9	6,2	6,9	3,8	5,5	5,6	-
1991-92	3,3	3,3	4,2	4,3	1,4	0,4	3,6	2,9	3,5	-
1992-93	1,7	3,4	3,9	2,6	4,2	2,4	2,1	2,5	2,8	3,5
1993-94	1,9	5,0	2,8	2,2	2,3	3,8	1,7	2,4	2,4	2,2
1994-95	2,3	2,3	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	2,9	4,2
1995-96	4,3	4,1	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	5,1	5,0
1996-97	4,0	5,5	4,3	4,2	4,2	2,1	3,5	3,9	4,0	2,4
1997-98	6,2	7,3	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	5,9	-
1998-99	4 ¹ ₋₂	4,6		4 ¹ ₋₂				4 ³ ₋₄₋₅		
1990-98	34,5	41,2	38,3	36,9	39,3	32,6	30,7	34,6	37,0	
Gj. sn per år	3,8	4,4	4,1	4,0	4,2	3,6	3,4	3,8	4,0	
Årslønn 1998	kr 190 300	kr 318 400	kr 319 600	kr 252 700	kr 260 600	kr 237 000	kr 256 400	kr 229 300	kr 258 300	kr 243 200

* Merknad: Veksttallene er for lønn per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, stat, skoleverket, kommunene og for hotell- og restaurantvirksomhet. For de andre gruppene er veksttallene lønn for heltidsansatte.

1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke

2) Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltid-ansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98.

3) Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

4) Fondsmeglere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter.

5) Fra og med 1990 omfatter lønnsstatistikken for ansatte i varehandelen i prinsippet alle bedrifter i engros- og detaljhandel som sysselsatte 5 eller flere personer medregnet eiere, og ikke 3 eller flere som tidligere.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget